

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1193

LEERBOEKJE

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

VOOR LAGERE SCHOLEN,

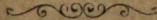
DOOR

J. A. VAN DIJK,

Onderwijzer te Leiden.

MET EENE AANBEVELING VAN DE HEEREN

Dr. A. DE JAGER EN Dr. L. A. TE WINKEL.

TE LEIDEN, BIJ
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.

1859.

F 7

S
2311

1193

F. 7

Bij alle Boekhandelaren is verkrijgbaar:

- D. Bomhoff, Nieuw groot Woordenboek der Nederlandsche taal**, waarin alle gebruikelijke woorden opgenomen, hunne verschillende beteekenissen verklaard en, waar zulks noodig is, met voorbeelden gestaafd zijn. Een onmisbaar handboek voor allen, die de Nederlandsche taal goed verstaan en zuiver schrijven willen; eene vraagbaak, zoo wel voor den Koopman als den Regtsgeleerde en den Geestelijke, den Ambtenaar als den Onderwijzer en zijn' Kweekeling, bij alle moeilijkheden in de spelling en het gebruik der woorden. Volgens de laatste en beste bronnen bewerkt, met een voorberigt van Dr. L. A. te Winkel. Prijs *f* 15,60
- Dr. L. A. te Winkel, De Nederlandsche Spelling**, onder beknopte spelling gebragt *f* 0,60
- D. Bomhoff, Nouveau Dictionnaire Français-Hollandais et Hollandais-Français**, gr. 8°. 2 deelen, 2500 pag. druks en geb. in 2 heel linnen banden. In plaats van *f* 15,40 voor *f* 6,00
- **Volledig Duitsch-Hollandsch en Holl. Duitsch Zakwoordenboek**, 2 deelen in één linnen band 966 pag. druks. In plaats van *f* 5,90 nu *f* 3,60
- Nieuw Engelsch Woordenboek**, in twee deelen (I Engelsch-Hollandsch, II Hollandsch-Engelsch), bewerkt naar de beste bronnen, vooral met het oog op de behoeften van hen, die de Engelsche taal aanleeren en waarbij in Deel I achter ieder woord aanschouwelijk de uitspraak, grootendeels gevolgd naar WEBSTER, compleet in 14 à 16 afl., elke afl. bevat 80 pag. druks, per afl. *f* 0,40
- L. E. C. Manther, Allereerste grondbeginselen der Aardrijkskunde**, ingerigt ten behoeve van de nederlandsche Jeugd. 126 pag. druks. *f* 0,60
- N. Ansljijn Nz., De arme Jacob**, Een leesboek voor de scholen, 5de druk 8°. *f* 0,30

BERIGT VAN DEN UITGEVER.

De Uitgever maakt van de vrijheid, die hem welwillend is verleend, gebruik, om Heeren Onderwijzers, die dit werkje op hunne scholen zouden willen invoeren, het oordeel van twee zeer geachte taalkundigen, **Dr. A. de Jager** en **Dr. L. A. te Winkel** mede te deelen.

Deugdelijkheid is zeker wel het eerste en voornaamste vereischte van alle onderwijs, ook van dat, hetwelk in de lagere scholen gegeven wordt. Hetzij de leerling zich zijn leven lang met de daar opgedane kennis zal moeten vergenoegen, hetzij hij de verkregene kundigheden later elders zal gaan vermeerderen en uitbreiden, wanbegrippen en vooroordeelen zullen hem altijd en overal schaden, terwijl alleen ware en grondige kennis hem in het vervolg in waarheid nuttig zal zijn. Daarom verdienen de handleidingen bij het aanvankelijk onderwijs in elke wetenschap niet minder de aandacht en belangstelling der onderwijskundigen dan de eigenlijk gezegde leerboeken. Moet de streng wetenschappelijke methode in zulke handleidingen dikwijls worden opgeofferd aan de noodzakelijkheid om tot de bevatting van eerstbeginnenden af te dalen, zullen de regels en bepalingen daarom niet zelden onvolledig moeten blijven, in geen geval mogen deze met de waarheid in openbaren strijd komen, zoodat de leerling bij volgende studiën eerst veel verkeerd heeft af te leeren. Het voortgezette onderwijs toch moet bestaan in het voortbouwen op welgelegde, deugdelijke grondslagen; het moet niet genoodzaakt zijn de gelegde funda-

menten weder op te breken en dan van voren af aan te beginnen. Daarom mogen zelfs de handleidingen bij het eerste onderwijs niet vreemd blijven aan de vorderingen der wetenschap; daarom mogen zij niet voortgaan met te leeren hetgeen ondeugdelijk en onhoudbaar bevonden is; zij behooren integendeel met de wetenschap gelijken tred te houden.

Overtuigd van de waarheid van het hier gezegde, hebben de ondergeteekenden dit: **Leerboekje der Nederlandsche Spraakkunst, voor lagere Scholen**, van den Heer van Dijk met genoeg gelezen. Niet slechts schijnt zijne leerwijze geleidelijk en uitnemend geschikt te zijn om jeugdige verstanden te ontwikkelen; maar ook uit de leerstof blijkt, dat de Schrijver zijne taak begrepen en de vorderingen der wetenschap niet voorbijgezien heeft. De kundige gebruiker van het boekje zal ongetwijfeld bevinden, dat veel vooroordeelen en verkeerde begrippen, die de meeste leerboeken nog steeds blijven ontsieren, hier door juistere voorstellingen zijn vervangen. Het zal wel niet noodig zijn zulks in bijzonderheden aan te toonen; genoeg zij het den lezer opmerkzaam te maken, onder andere op de betere voorstelling van het wezen van de werkwoorden, § § 1 en 2; van de grammaticale personen, § § 4—7; van de lidwoorden, § 35; van de geslachten der zelfstandige naamwoorden, § 38; van de voornaamwoorden, § 53, enz. Om de eene en andere reden kan, naar het bescheiden oordeel van ondergeteekenden, het gebruik van dit boekje veel goeds stichten en verdient het alle aanbeveling.

Rotterdam en Leiden.

A. de Jager.

L. A. te Winkel.

LEERBOEKJE

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

LEERBOEKJE

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST,

VOOR LAGERE SCHOLEN,

DOOR

J. A. VAN DIJK,

Onderwijzer te Leiden.

MET EENE AANBEVELING VAN DE HEEREN
DR. A. DE JAGER EN DR. L. A. TE WINKEL.

TE LEIDEN, BIJ

D. NOOTHOVEN VAN GOOR.

1859.

NED.
LEETTERK

VOORBERIGT.

Lezen, schrijven en rekenen zijn nog hoofdmiddel en hoofddoel van het lager onderwijs, welke uitbreiding men in den laatsten tijd ook moge wenschelijk gekeurd hebben. Een grondig onderwijs in het lezen en schrijven is, volgens onze bescheidene meening, zonder eenig taalonderwijs eene onmogelijkheid. Wij behoeven zeker deze stelling voor onze ambtgenooten niet te bewijzen. Immers, het kind ontvangt de eerste leiding in het spreken in het ouderlijk huis. Daar vormt zich zijne taal, omdat het daar zijne eerste aanschouwingen en voorstellingen opdoet. Tot het vormen van begrippen en gedachten is het nog onbekwaam. Van daar de armoede zijner taal. Doch met den voortgang zijner ontwikkeling groeit ook de voorraad van woorden, die het kan verstaan en gebruiken, en die voorraad zelve is een onbedriegelijke toetssteen voor de deugdelijkheid der eerste opvoeding.

Bij de eerste kennismaking met het kind ontwaart de onderwijzer spoedig hoeveel in dit opzigt in de ouderlijke woning of in de bewaarschool is gedaan of verzuimd, en hij is geroepen om het goede uit te breiden en te versterken, het kwade uit te roeijen en het verzuimde in te halen. Dit alles kost onvermoeide vlijt, onafgebroken inspanning en veelal

duurt het lang, zeer lang; eer hij voor den leerling van de taal een voorwerp van beschouwing kan maken. Doch men geloove niet dat eerst dan het taalonderwijs zou beginnen. Geen leervak in de school, waarbij het niet te pas komt, geene aanschouwingen, geene voorstellingen, geene begrippen, geene gedachten zonder woorden: geen vormend onderwijs zonder winst voor de taalkunde.

Het zal nu, na het bovengezegde, geene herinnering behoeven dat dit leerboekje, waarin de taal zelve het voorwerp der beschouwing uitmaakt, volstrekt niet moet worden beschouwd als bevatte het eene volledige methode voor het taalonderwijs. Het levert niets dan grepen uit de grammatica, en dient om den leerling in handen gegeven en gebruikt te worden bij al de andere taaloefeningen, waartoe voornamelijk het lezen en schrijven in de school zooveel aanleiding geven.

De zinsontleding moet m.i. bij alle onderwijs gebruikt worden, eerst zonder, later met de eenvoudigste termen. Ik zeg opzettelijk de eenvoudigste, want ik erken dankbaar dat de Logische Analyse in de laatste jaren bij geleerde mannen veel aandacht heeft getrokken; ik zie met groote ingenomenheid den strijd om het ware van het valsche te onderscheiden; maar ik geloof dat de lagere school het einde van den strijd moet afwachten, want zij heeft geene plaats voor stelsels, alleen voor beproefde uitkomsten der wetenschap. Dit in aanmerking nemende, geloof ik veilig te mogen beweren, dat zij aan de woorden *onderwerp*, *gezegde*, *bepaling*, *hoofdzin* en *bijzin* genoeg heeft. Ik heb iets tegen het woord *voorwerp*. Men zou het, desverkiezende, kunnen gebruiken, doch nooit anders, dan in de beteekenis van eene bijzondere soort van bepaling. Door deze 5 of 6 woorden is dan de leerling genoegzaam gebonden; voor het overige late men hem vrij, late men hem, zoo als hij het meent, zeggen hoe elk deel van den zin voorkomt, en vrage alleen wat waar is of niet. Verder gaan moet ik stellig afraden. Vooreerst acht ik het onmogelijk

de deelen van den zin, die in oneindige verscheidenheid voorkomen, zoo in soorten te verdeelen, dat er voor elk deel eene geschikte plaats is; en ten tweede, al ware zulk eene scherpzinnige verdeling mogelijk, zij zou voor de lagere school niet bruikbaar zijn.

Er worden groote bezwaren gemaakt tegen opstellen met fouten. Deze bezwaren wegen voor het lagere onderwijs zeker zwaarder dan voor het middelbare. Ik heb daarom getracht op het voetspoor van de „Exercices-Français van Bonneau et Lucan” den leerling in de noodzakelijkheid te brengen om den vereischten woordvorm te kiezen, zonder zich het maken van fouten door het gedurig zien van fouten aan te wennen.

Voor het zamenstellen van volzinnen naar aanleiding van prenten of andere opgaven heb ik geene aanwijzing gegeven, omdat ik begreep dat ieder onderwijzer die zelf het best kan kiezen uit den kring, waarin zijne leerlingen zich bewegen.

Waarom ik geene definities van de rededeelen geef, heeft drierlei grond. Ten eerste moet naar mijn inzien de definitie pas volgen, wanneer de leerling den waren aard van eenig ding op onderscheidene wijzen in concreto heeft opgemerkt; ten tweede behoort er tot het stellen van een goede definitie zooveel, dat wij gerust mogen verzekeren dat er nog geene volledige verzameling van bestaat, — of wij, behoudens de verdeling in 10 soorten ooit goede definities zullen bekomen, zal de tijd leeren; ten derde, het begrijpen van eene goede definitie vordert eene mate van ontwikkeling, eene geoefendheid in het abstraheeren, als van de leerlingen der lagere school niet te vergen is.

Men zal bij de eerste inzage bespeuren dat de orde, waarin de verschillende onderwerpen ter sprake komen, zeer verschilt van die, welke in het wetenschappelijk leerboek wordt gevolgd. Wie dat vreemd mogt vinden, verliese het doel van dit boekje niet uit het oog.

Ik hoop niet ongelukkig geweest te zijn in het kiezen van

het werkwoord als aanvangspunt. Ik heb de deugdelijkheid daarvan niet alleen beproefd, maar ook laten beproeven en aanvankelijk eenige redenen van tevredenheid verkregen. Het zal mij hoogst aangenaam zijn de ondervinding van andere onderwijzers te leeren kennen.

Ik vlei mij veel en velerlei aanmerkingen te vernemen. Wanneer die uit belangstelling in 't onderwijs voortkomen, geven zij eene dubbele winst: goede denkbeelden worden klaarder en vaster, verkeerde worden gewijzigd of voor betere vervuuld.

Ik eindig met den wensch dat mijn werkje zachtmoedig moge beoordeeld worden en ik iets moge hebben bijgedragen tot volmaking van zulk een belangrijk vak van onderwijs als de Nederlandsche taalkunde.

Leiden, April 1859.

- J. A. v. D.

I N H O U D.

EERSTE HOOFDSTUK.

	Blz.
§ 1. Werkwoord en onderwerp	1
„ 2. Gezegde.	2
„ 3. Bepaling	4

TWEEDE HOOFDSTUK.

§ 4. Personen van de werkw. in het enkelv.	6
„ 5. Uitgangen	8
„ 6. 2 ^o en 3 ^o persoon meervoudig	9
„ 7. 1 ^o Persoon m e e r v. Oefening	11
„ 8. Onbepaalde wijs. Klinkers en medeklinkers.	12
„ 9. Verledene tijd. Uitgangen	14
„ 10. Ongelijkvl. werkw. der 1 ^o klasse. Oefening	15
„ 11. Ongelijkvl. werkw. der 2 ^o klasse. Oefening	16
„ 12. Ongelijkvl. werkw. der 3 ^o klasse. Oefening	17
„ 13. Ongelijkvl. werkw. der 4 ^o klasse. Oefening	18

	Blz.
§ 14. Ongelijkvl. werkw. der 5 ^e klasse. Oefening . . .	18
" 15. Ongelijkvl. werkw. der 6 ^e klasse. Oefening . . .	19
" 16. Ongelijkvl. werkw. der 7 ^e klasse. Oefening . . .	20
" 17. Ongelijkvl. werkw. der 8 ^e klasse. Oefening . . .	21
" 18. Ongelijkvl. werkw. der 9 ^e en 10 ^e klasse . . .	21
" 19. Bijzonderheden van eenige ongelijkvl. werkw. . .	22
" 20. Gelijkvloeiende werkwoorden	24
" 21. Scherpe medeklinkers aan het einde van den stam. . .	25
" 22. Stammen van gelijkvl. werk. met gesloten klinkers. Oefening	27
" 23. Onregelmatige werkwoorden. Oefening.	27
" 24. Deelwoorden. Uitgangen	29
" 25. Voorbeeld van vervoeging	31
" 26. Aantoonende en gebiedende wijs	33
" 27. Andere vormen der werkwoorden	34
" 28. Oefening	35
" 29. Ongelijkvl. werkw. met een zwakken verleden tijd. . .	36

DERDE HOOFDSTUK.

" 30. Zelfstandigheid	37
" 31. Zelfst. naamw. en zelfst. voornaamw.	39
" 32. Meervoudsuitgangen	40
" 33. Meervoudsvormen.	41
" 34. Vervolg.	43
" 35. Lidwoorden A	44
" 36. Bepalingen der zelfstandigheid. Bijvoeg. naamw. . .	45

	Blz.
§ 37. Bijvoeg. naamwoorden in het gezegde	47
„ 38. Geslacht der zelfst. naamw.	49
„ 39. Regels voor de geslachten	51
„ 40. Voorzetsels en bijwoorden. Oefening	54
„ 41. Naamvallen. Voorbeeld van verbuiging	56
„ 42. Vervolg	60
„ 43. Vervolg. Voorbeelden van verbuiging	61
„ 44. Eigene en gemeene zelfst. naamw.	64
„ 45. Bijvoeg. naamw. die onverbogen blijven en bijwoor- den	66
„ 46. Telwoorden	68
„ 47. Vervolg	72
„ 48. Het bijvoeg. naamw. als zelfst. naamw. Oefening.	74
„ 49. Het telwoord als zelfst. naamw. Oefening	76
„ 50. Graden der hoedanigheid	79
„ 51. Trappen van vergelijking, bijwoorden van graad. Oefening	80
„ 52. Trappen van andere stammen gevormd. Ingevoegde letters. Oefening	82

VIERDE HOOFDSTUK.

§ 53. Voornaamw. Bepaalde en onbep. Zelfst. en bijvoeg.	84
„ 54. Vragen. Vragende voornaamw.	86
„ 55. Persoonlijke en bezittelijke voornaamw.	87
„ 56. Voorbeelden van verbuiging. Vervolg	88
„ 57. Vervolg. Oefening	90
„ 58. Aanwijzende voornaamw.	93

	Blz.
§ 59. Bepalingaanduidende voornaamw. Oefening	94
„ 60. Persoonlijke en onpersoonlijke werkwoorden	96
„ 61. Transitieve en intransitieve werkw. Bedrijvende en lijdende vormen	97
„ 62. Voorbeelden van ontleding	98
„ 63. Hoofd- en bijzinnen. Betrekkelijke voornaamw.	100
„ 64. Voegwoorden en bijwoorden van het zinsverband.	103
„ 65. Voorbeeld van zins-ontleding	105
„ 66. Nog eenige Bijwoorden. Het voornw. zelf.	107
„ 67. Tusschenwerpsels	110
„ 68 Oefening	111

EERSTE HOOFDSTUK.

§ 1.

Kinderen! Wij beginnen dit boekje met eenige

Volzinnen of Zinnen.

1. De man hakt hout met de bijl.
2. De koe loopt des zomers in het land.
3. De koe staat des winters op stal.
4. Het kind leert in de school.
5. Het kind is in de school.
6. Jan ging blijde naar de school.
7. Mijne moeder zorgt voor de wasch.
8. De goede God geeft ons dagelijks veel.
9. De visschen zwemmen in het water.
10. De paarden trekken zware vrachten.
11. De soldaten dragen sabels.
12. Des morgens lees ik iets voor mijne moeder.
13. Na het ontbijt lezen wij.

In den eersten zin wordt gezegd dat *de man met de bijl hout.....*

" "	2den	"	"	"	"	<i>de koe in het land.....</i>
" "	3	"	"	"	"	<i>de koe op stal.....</i>
" "	4	"	"	"	"	<i>het kind in de school.....</i>
" "	5	"	"	"	"	<i>het kind in de school.....</i>
" "	6	"	"	"	"	<i>Jan naar de school.....</i>
" "	7	"	"	"	"	<i>de moeder voor de wasch....</i>
" "	8	"	"	"	"	<i>de goede God veel.....</i>
" "	9	"	"	"	"	<i>de visschen in het water.....</i>

In den 10den	zin	wordt	gezegd	dat	de paarden	zware vrachten...
" "	11 "	"	"	"	"	de soldaten sabels.....
" "	12 "	"	"	"	"	ik voor mijne moeder iets....
" "	13 "	"	"	"	"	wij na het ontbijt.....

Leest de woorden, die gij hebt ingevuld; zij volgen hier:

1. hakt; 2. loopt; 3. staat; 4. leert; 5. is; 6. ging; 7. zorgt;
8. geeft; 9. zwemmen; 10. trekken; 11. dragen; 12. lees;
13. lezen.

In bijna alle zinnen komt zulk een woord voor, want men heeft zulk een woord *noodig*, om ergens wat van te *zeggen*. Het heet **werkwoord**.

Die 13 woorden zijn dus

Wij gaan over elken zin eene vraag doen en plaatsen het woord **wie** voor het werkwoord van elken zin.

1. Wie hakt? antwoord: de man.

2. Wie loopt? " de koe.

enz. tot No. 13.

Wij vinden dus op elke vraag een antwoord, dat ons te kennen geeft, van wien gezegd wordt, dat hij *staat* of *loopt* of *hakt* of *is*, enz.

Nu, die is het **onderwerp**.

Wij gaan thans 2 oefeningen van elken zin maken.
1^e zin. De man hakt hout met de bijl.

a. Hier wordt gezegd dat de man

. is het **werkwoord**.

b. Wie ? antwoord:

. is het **onderwerp**.

Gaat zoo voort met de volgende zinnen tot No. 13.

§ 2.

In den eersten zin hebben wij behalve het onderwerp nog 5 woorden: 1. hakt; 2. hout; 3. met; 4. de; 5. bijl.

Een van deze 5 kan ik achter het onderwerp plaatsen, zoodat ik toch eenen **zin** behoud; met de 4 andere kan dit niet.

Ziet! 1. de man bijl.

2. de man de.

3. de man met.

4. de man hout.

5. de man hakt.

Welke van deze 5 beteekent iets?

Hoe heet het woord *hakt*?

Zoo ziet gij dat ik een zin verkrijg, wanneer ik het **werkwoord** achter het onderwerp plaats. Het werkwoord drukt ten naasten bij of geheel uit, wat men van het onderwerp *zegt*. — Wat men van een onderwerp gezegd heeft, heet dat kunt gij zelven wel vinden.

Wat men *gehaald* heeft heet het *gehaalde*.

Wat men *geleerd* heeft heet het *geleerde*.

Wat men *gezegd* heeft heet het

Het **gezegde** wordt *ten naasten bij* of *geheel* uitgedrukt door het **werkwoord**.

Een werkwoord heeft men noodig, om ergens wat van te zeggen.

Wilt gij, bij voorbeeld, iets zeggen van dit bord, dan moet gij gebruiken een van de werkwoorden: *staat, is, hangt, valt, ligt, wordt* enz.

Wat het werkwoord uitdrukt, noemt men het **gezegde**.

Nogmaals de 13 zinnen van blz. 1. Wij maken er thans 3 oefeningen over.

a. Hier wordt gezegd, dat de man (één woord)

. is het werkwoord.

b. Wie hakt? antwoord:

. is het onderwerp.

c. De man (één woord er achter en daarop den nadruk

laten vallen).

. is het gezegde.

Wij hebben zoo gevraagd: Wat }
 Waarmede } hakt de man?

Hier volgen verscheidene woorden, die men gebruikt om naar bepalingen te vragen.

1. *Wie (wien).*
2. *Wat.*
3. *Hoe.*
4. *Hoeveel.*
5. *Wanneer.*
6. *Waar.*
7. *Waar naar toe of waarheen.*
8. *Waarmée of met wie (wien).*
9. *Waar door of door wie (wien).*
10. *Waar van of van wie (wien).*
11. *Waarom of om wie (wien).*
12. *Waar aan of aan wie (wien) 1).*

Men begint met het woord of de woorden, die onder een van deze nummers staan, dan zet men het gezegde en daarachter het onderwerp.

VOORBEELD: Zaturdags snijdt moeder met het groote broodmes driemaal boterhammen.

a. Het werkwoord is

b. **Wie** snijdt? antwoord:
 Moeder is het onderwerp.

c. **Moeder**
 is het gezegde.

d. **Wanneer** snijdt moeder? antwoord:
 is eene bepaling van *snijdt*.

e. **Hoeveelmaal** snijdt moeder? antwoord:
 is eene bepaling van *snijdt*.

f. **Wat** snijdt moeder? antwoord:
 is eene bepaling van *snijdt*.

1) Deze vraagwoorden moeten dikwijls herhaald worden.

g. **Waarmede** snijdt moeder? antwoord:
 is eene Bepaling van *snijdt*.

Zoo eenen zin in zijne deelen te verdeelen, te ontbinden, met aanwijzing van den **aard** van elk dezer deelen, heet: **den zin ontleden**.

Voorbeeld van Zinsontleding.

1. Zaturdags Bepaling van 2 (d.i. van snijdt).
2. snijdt Gezegde.
3. moeder Onderwerp.
4. met het groote broodmes. Bepaling van 2.
5. driemaal Bepaling van 2.
6. boterhammen Bepaling van 2.

De 4 Bepalingen zijn alle verschillend:

1. Bepaalt **wanneer** moeder snijdt.
4. " **waarmede** " "
5. " **hoeveelmaal** " "
6. " **wat** " "

Maakt nu de ontleding der 13 Zinnen van blz. 1.

TWEEDE HOOFDSTUK.

§ 4.

Het onderwerp is **enkelvoudig** of **meervoudig**.

Dat wil zeggen: het Onderwerp is *één* mensch, of *één* dier, of *ééne* plant, of *ééne* deugd, enz.; of, — het Onderwerp is *meer* dan *één* mensch, of *meer* dan *één* dier, of *meer* dan *ééne* plant of *meer* dan *ééne* deugd, enz.

Noemt nit de Zinnen van blz. 1 de onderwerpen, en zegt er bij, of zij *enkel-* of *meervoudig* zijn.

Wanneer wij iets zeggen, spreken wij veelak van **een ander** of van **iets anders**. — Kunnen wij ook van **ons**

zelven spreken? — Toen gij heel klein waart, noemdet gij toen uwen naam niet, en zeydet gij bij voorbeeld niet:

Jantje heeft slaap?

Kees ook wel koek lust?

Maar nu gij grooter en verder in het spreken gevorderd zijt, wijst gij u zelve aan en begrijpt, dat het niet noodig is, uwen naam te noemen. Ieder, die u hoort, weet, wien gij meent, als gij u zelve bedoelt, en toch spreekt gij een klein woord uit, als gij u zelve aanwijst, dat woord is **ik**.

Plaats 10 maal achter het woord **ik** een werkwoord.

Gij hebt nu 10 maal iets van u zelve gezegd.

Was het onderwerp **enkel-** of **meervoudig**?

Laten wij nemen het gezegde: *roep* of *roept*.

Zeg het eens **van** u zelve **tegen** den meester.

Zeg het eens **van** den meester en ook **tegen** den meester.

Zeg het eens **van den meester** en **tegen een ander**, bij voorbeeld, tegen dengene, die naast u zit.

Men schrijft dit zoo:

1. ik roep.	1. ik roep.
2. gij roept.	2. gij roept.
3. de meester roept, of	3. hij roept.

Als degene, die u hoort, niet wist, wien gij bedoelt met het woord *hij*, dan zoudt gij zeggen: **de meester** roept. Zou de hoorder gemakkelijk weten kunnen, wie bedoeld worden met *ik* en *gij*? — Waarom?

Wij hebben nu geleerd: *Als het onderwerp enkelvoudig is, dan zegt degene, die spreekt, iets van zich zelve of hij zegt iets van een ander.*

Hoeveel gevallen zijn dat? Welk is het eerste? Welk is het tweede?

Wanneer men iets zegt **van** een ander, dan zegt men het **tegen** hem of **niet tegen** hem. — In hoeveel deelen splitsen wij nu het **tweede** geval? — Welke zijn die? —

Die deelen zullen wij ook voor gevallen aannemen. Hoeveel zijn er nu? Zij volgen hier:

1. Men spreekt **van zich zélven**.
2. Men spreekt **van een ander, tot wien** men spreekt.
3. Men spreekt **van een ander, tot wien** men **niet** spreekt.

Voor elk van deze drie gevallen had het werkwoord vroeger eene bijzondere *gedaante*, of liever eenen bijzonderen **vorm**. Het woord blijft dezelfde beteekenis behouden, al verandert zijn vorm; het blijft hetzelfde woord; het verandert alleen van gedaante, even als bij voorbeeld een stuk klei hetzelfde stuk klei blijft, of men er de gedaante van eenen bal, van eene rol, van eenen dobbelsteen of van iets anders aan geeft.

Roep, roept, roepen, enz., zijn verschillende **vormen** van hetzelfde woord. —

*De drie vormen van het werkwoord om de drie bovengenoemde gevallen uit te drukken, heeten de drie **personen van het werkwoord**.* 1)

§ 5.

In ons voorbeeld is *roep* de 1^e, *roept* de 2^e, en *roepen* de 3^e persoon. De eerste persoon *roep* is in *roepen*. Zie roep-en.

De 2^e persoon is hetzelfde *roep* met eene **t** er achter.

De 3^e " " " " " " " " " " " "

Die **t** toont ons aan, welke dienst het werkwoord in den zin bewijst. Wij kunnen aan die **t** zien, dat de spreker *niet van zich zelve* spreekt.

1) Hier is *persoon* = *vorm*.

Het woord *persoon* beteekent anders *een mensch*, b.v. : Het reisgezelschap bestond uit vijf *personen*, zij hadden eenige koffers en verscheidene dieren bij zich.

Men noemt die **t** *eenen uitgang*.

Leert van buiten:

De eerste persoon heeft *geenen* uitgang.

De tweede persoon heeft *den* uitgang **t**.

De derde persoon heeft ook den uitgang **t**.

Alleen in één geval wordt de uitgang **t** weggelaten: wanneer het werkwoord zelve op eene **t** eindigt. Bij voorbeeld:

1 ik *zit*.

2 gij *zit* niet gij *zitt*.

3 hij *zit* niet hij *zitt*.

{ De uitgang wordt wel geplaatst achter eene **d**. }

1 ik houd.

2 gij houdt.

3 hij houdt.

Haal is een werkwoord. Welke persoon? Waar ziet gij dat aan?

Haalt. Welke persoon?

Waarom kunt gij niet kiezen tusschen den 2^{en} en den 3^{en} persoon?

1. Zij (ik meen de vrouw van mijn oppasser) **haalt** een pakje van de schuit.

2. Mietje! gij **haalt** immers de wortelen bij onze groenvrouw?

Zal het nu beter gaan? In den eersten zin is *haalt*

In den tweeden zin is *haalt*

§ 6.

Nu volgen de gevallen van het meervoud.

Op bladz. 1 staan 3 zinnen met een *meervoudig onderwerp*.

De visschen zwemmen in het water.

De paarden trekken zware lasten.

De soldaten dragen sabels.

In den eersten van deze 3 zinnen zegt de spreker iets van *de visschen*, dus niet van zich zelve. Spreekt hij ook *tegen* de visschen?

Wij hebben het (hoeveelste) geval? — Welke *persoon* is *zwemmen*? Welke *trekken*? Welke *dragen*?

In dezen zin: 1. Kinderen! gij leert heden niet bijzonder vlijtig.

- a. Is het werkwoord
- b. Wie leert? Het onderwerp is
Wie bedoel ik met *gij*?
- c. Het gezegde is
- d. *Heden* is
- e. *Niet bijzonder vlijtig* is
- f. Spreek ik van mij zelve? — Van wie dan? — Spreek ik ook *tegen* de kinderen? Welk geval hebben wij hier, (het 1^e, 2^e of 3^e)?
Welken persoon heeft het werkwoord? enkel- of meervoudig?

2. Kinderen! *gij* kunt uwe ouders nooit genoeg beminnen.

- a. Het werkwoord is *kunt*.
- f. Spreek ik van mij zelve?
Welken persoon heeft het werkwoord?
3. Karel doet mij verdriet, aan door zijne luiheid, en *gij*, Betje! zijt niet opletten: beiden maakt *gij* op deze wijze geene vorderingen.

Dit zijn 3 met elkander verbondene zinnen; er zijn ook 3 werkwoorden in: *doet*, *zijt* en *maakt*.

Welke persoon is *doet*? Waarom?

" " " *zijt*? Waarom?

" " " *maakt*? Waarom?

Het werkwoord heeft dus den tweeden persoon meervoudig, wanneer men van meer dan een spreekt en tegelijk tegen die; of wanneer men van meer dan een spreekt en tegelijk tegen een gedeelte van die.

Laat het onderwerp van dezen zin: *gij moet morgen ochtend voor 9 uren hier zijn*, eens 5 personen betreffen, dan spreekt men: van 5 en *tegen* 1 van die, dus *tegen* 4 niet.

" 5 " " 2 " " " " ? "

" 5 " " 3 " " " " ? " enz.

§ 7.

Beschouwt nu dezen zin: *Wij hooren gaarne eene vertelling.*

Nu spreek ik toch van mij zelven. — Welken persoón hebben wij dus? Spreek ik van mij zelven alleen? — Spreek ik ook *tegen* die anderen? — Hebben wij nu den eersten persoon enkel- of meervoudig?

Zinnen:

*Gij gaat aan het roer en ik neem de riemen, zoo **varen wij** zamen naar den overkant.*

Hier is 1^e persoon meerv. = 1^e pers. enkelv. + 2^e pers. enkelv.

*Mijn broeder heeft een stuiver en ik heb een dubbeltje; hoe-veel **hebben wij** nu te zamen?*

Hier is de 1^e persoon meerv. = 1^e persoon enkelv. + 3^e persoon enkelvoudig.

*Kinderen! gij gaat vast op uwe plaatsen zitten, mijne vrouw zal de lamp eens nazien en ik zal de kagchel wat opstoken — dan **kunnen wij** ongestoord met de vertelling voortgaan.*

*Zij zijn bang voor den regen, ik heb geen tijd om langer te wachten, daarom **scheiden wij** nu reeds.*

In deze twee zinnen bestaat de 1^e pers. meerv. uit

Welke beteekenis heeft nu het woord *persoon*?

Men heeft dus den eersten persoon meervoudig, wanneer de spreker van zich zelven en te gelijk van een ander of van anderen spreekt.

Nu uit de volgende zinnen de werkwoorden opgegeven, en daarbij opgenoemd, *welke persoon* gebruikt wordt!

1. Wij zaten laatst bij Saartje, onze oude, goede baker,
2. Die sprookjes kan vertellen.
3. Wij dronken chocolade en aten dikke wafels.
4. In 't einde zeide Saartje:
5. Welnu, mijn hartediefjes! gij kent de vier getijden,
6. Wat houdt gij voor het beste?

7. Toen zei mijn zusje Mietje :
8. Die tijd is mij de liefste ,
9. Wanneer de boomen bloeijen.

§ 8.

Het woord *springen* kunnen wij als gezegde gebruiken , maar in zinnen als : Jantje wilde van de ladder *springen*.

Ik zie de kikvorschen *springen*.

wordt. het niet als gezegde gebruikt. Deze vorm , waarmede men alleen *noemt* , wat het werkwoord *beteekent* , heet **de onbepaalde wijs**. — Deze *onbepaalde wijs* heeft geen onderwerp — derhalve geene verschillende vormen , die men **personen** noemt. De *uitgang* van de onbepaalde wijs is **en**. — *Springen* bestaat dus uit 2 deelen : het eigentlijke werkwoord *spring* en de uitgang *en*.

• Een woord , waarvan de uitgang is afgenomen , heet een **stam** ; *spring* is de *stam* van het werkwoord *springen*.

De **lettergrepen** zijn : sprin-gen.

Schrijft op 20 werkwoorden , met den *vorm* , die de **onbepaalde wijs** heet. Schrijft de stammen , en de uitgangen afzonderlijk (b. v. leer-en).

Hoe maakt gij het met *hakken* , *zweemen* , *zitten* , *soppen* , *dutten* ?

Hoe met *dragen* , *spreken* , *loren* , *huren* ?

Dat gaat zoo : hak- en ; zwem- en ; zit- en ; sop- en ; dut- en ,
draag- en : spreek- en ; boor- en ; huur- en.

Als wij den stam en den uitgang zoo verbonden , b. v. *haken* , enz. welke fouten zouden er dan in zijn ?

a , **e** , **i** , **o** en **u** uitgesproken als in : *hak* , *zwem* , *zit* , *sop* en *dut* zijn **gesloten klinkers** ; uitgesproken als in : *haak* , *zweem* , *ziet* , *ko* en *duur* , zijn zij **opene klinkers**. — De opene a , e , o en u , moeten altijd verdubbeld worden , wan-

neer er nog een medeklinker, die tot dezelfde lettergreep behoort, achterkomt.

Als men **en** achter een *stam* zet, dan wordt de *laatste medeklinker* van den *stam* met *en* verbonden tot eene *lettergreep*. Een gesloten klinker moet altijd een medeklinker achter zich hebben. Waarom moet de *k* van *hakken* wel, en die van *harken* niet worden *verdubbeld*? Wat is *verdubbelen*?

De **a** en **u** mogen nooit verdubbeld worden, wanneer zij de laatste letters van eene lettergreep zijn.

Eene lettergreep, waarvan de laatste letter een klinker is, wordt eene **opene lettergreep** genoemd. Verwart nu niet eene opene *lettergreep* met eenen *openen klinker*.

nie, *pit*, *bier*, *hak*, *ha*, *haak*, *ha-ken*, *tot*, *doos*, *ko*, enz.

Wat voor lettergrepen zijn dit, en hoedanige klinkers komen er in voor? Wij kunnen nu den regel voor de **a** en de **u** zoo stellen: de **a** en de **u** mogen in de opene lettergreep niet verdubbeld worden.

De **e** en de **o** worden in de opene lettergreep somtijds *wel* en somtijds *niet* verdubbeld. Ziet: *leeren*, *breken*, *hooren*, *boren*. Neemt den uitgang af van het werkwoord *leven* en ook van *lezen*!

De **e** komt nu in de geslotene lettergreep voor, dus moet zij maar *leev* of *leez* schrijft men niet, — **v** en **z** komen alleen aan het begin van lettergrepen voor; aan het einde schrijft men **f** in plaats van **v**, en **s** in plaats van **z**. Dus *leef*, *lees*. Zet nu achter *leef* weer den uitgang *en*!

De **f** gaat naar *en*, komt dus aan het begin van de lettergreep en wordt **v** (*ven*). De lettergreep *lee(f)* wordt open, en deze **e** mag niet verdubbeld worden. Wij krijgen dus weer *le-ven*.

De **f** en de **s** zijn **scherpe medeklinkers**; de **v** en de **z** zijn **zachte medeklinkers**.

§ 9.

Hoe heet de vorm **breken**?

Wanneer het woord *breken* als gezegde wordt gebruikt, is het dan nog eene *onbepaalde wijs*?

Hier volgen onderwerpen, die u de gevallen van blz. 8 zullen herinneren, plaatst de *personen van het werkwoord* er achter!

Enk.	{	1 ik (breken of breek of breekt).
		2 gij
		3 hij
Meerv.	{	1 wij
		2 gij
		3 zij

Geeft de uitgangen op! — De 2^e persoon enkelvoudig is gelijk aan den 2^{en} persoon meervoudig. De waarheid is eigenlijk deze: *de 2^e persoon enkelvoudig* (dat wil zeggen: de vorm voor het tweede geval van het enkelvoud) is **verloren gegaan** en men gebruikt in de plaats van den tweeden persoon enkelvoudig den tweeden persoon meervoudig.

Behalve deze vormen heeft het werkwoord er nog meer. Verandert de **e** in **a**, dan krijgen wij:

Enk.	{	1 ik brak.		Meerv.	{	1 wij braken.
						2 gij braakt.
		3 hij brak.				3 zij braken.

Is de klinker in het enkelvoud *open* of *gesloten*?

En in het meervoud?

Waarom is de 2^e persoon enkelvoudig niet ingevuld?

Geeft de uitgangen op!

De 5 eerste vormen zijn de personen van den **tegenwoordigen tijd**; de 5 laatste zijn de personen van den **verleden tijd**.

Waar is verschil in de uitgangen van den tegenwoordigen en van den verleden tijd? Leert van buiten:

Tegenwoordige tijd		Verledene tijd.	
Enk.	1 ^e persoon geen uitgang.	Enk.	1 ^e persoon geen uitgang.
	2 ^e " "		2 ^e " "
	3 ^e " t		3 ^e " geen uitgang.
Meerv.	1 ^e persoon en :	Meerv.	1 ^e " en
	2 ^e " t.		2 ^e " t.
	3 ^e " en.		3 ^e " en.

In deze volgorde de 10 vormen van het werkwoord opgegeven heet: het werkwoord **vervoegen** of **verbuigen**.

§ 40.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **ne(e)m(en)**

Is de **e** open of gesloten?

Is de lettergreep **ne** open of gesloten?

Wat moet er gebeuren met de **e** als de uitgang **en** wordt weggelaten?

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enk.	1 ik neem.	Enk.	1 ik nam.
	2		2
	3 hij of zij neemt.		3 hij nam
Meerv.	1 wij nemen.	Meerv.	1 wij namen
	2 gij neemt.		2 gij naamt.
	3 zij nemen.		3 zij namen.

Wat komt in de beide **tijden** achter de **m**?

Dat zijn de

Zijn de klinkers in den tegenwoordigen tijd open of gesloten? Hoe zijn zij in den verl. tijd enkelvoudig en in den verl. tijd meervoudig?

Op dezelfde wijze worden vervoegd; 1 bevelen, 2 breken, 3 spreken, 4 stēken, 5 stelen, 6 scheren, (schoor), 7. zweren,

(van eene wond: zwoor), 8 treffen, (trof), 9 trekken, 10 vechten 11, vlechten.

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 3^e persoon enkelvoudig van deze werkwoorden voorkomt. Schrijft zoo als het behoort:

1. Morgen (*wordt, word*) hier een nieuwe schoorsteen gemaakt. — Indien hij eens niet (*trokt, trok*) — wat dan?

2. Mietje! Gij (*spraak, sprak*) daar over naalden, waar haalt gij goede?

3. Als (*deze, deeze*) boer de varkens eens (*schoor, schoort*) in plaats van de (*schaapen, schapen*), dan

§ 44.

VOORBEELD, De onbepaalde wijs is **bind(en)**.

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enk.	{ 1 ik bind.	Enk.	{ 1 ik bond.
	{ 2 —		{ 2 —
	{ 3 hij —t.		{ 3 hij —
Meerv.	{ 1 wij —en.	Meerv.	{ 1 wij —en.
	{ 2 gij —t.		{ 2 gij —t.
	{ 3 zij —en.		{ 3 zij —en.

In het woord **bindt** is de **d** de laatste letter van den . . . en de **t** de

Welke zijn de *lettergrepen* van *binden*? Wat is de *stam* en wat de uitgang van dit woord?

In deze personen is de klinker overal :

Op dezelfde wijze worden vervoegd: 1 vinden, 2 glimmen, 3 blinken, 4 beginnen, 5 klimmen, 6 spinnen, 7 springen, 8 verslinden, 9 winden, 10 winnen, 11 bergen, (borg), 12 delven, 13 kerven, 14 melken, 15 schelden, 16 schenden, 17 zenden, 18 zwellen, 19 smelten, 20 zwemmen.

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 3^e persoon enkelvoudig van den verleden tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Schrijft deze zinnen zooals het behoort!

4. De naaister (*wint, windt, wind*) de streng garen op.
5. Jan (*wint, windt, wind*) vijf knikkers van (*piet, Piet*).
6. Gisteren (*vont, vondt, vond*) mijn broeder een (*ei, ij*) naast het kippenhok.

§ 12.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **bid(d)en**.

Tegenwoordige tijd.

Enk. $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ ik bid.} \\ 2 \\ 3 \text{ hij — t.} \end{array} \right.$

Meerv. $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ wij — en.} \\ 2 \text{ gij — t.} \\ 3 \text{ zij — en.} \end{array} \right.$

Verledene tijd.

Enk. $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ ik bad.} \\ 2 \\ 3 \text{ hij —.} \end{array} \right.$

Meerv. $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ wij — en.} \\ 2 \text{ gij — t.} \\ 3 \text{ zij — en} \end{array} \right.$

De **i** moet in het meervoud **gesloten** blijven: wat moet nu met de **d** gebeuren? De **a** moet in het meervoud **open** blijven.

Op dezelfde wijze worden vervoegd: 1. liggen, 2. zitten, 3. eten, 4. genezen, 5. vergeten, 6. geven, 7. lezen, 8. meten, 9. treden.

Hoe is de klinker in den tegenw. tijd, open of gesloten?

Hoe in den verleden tijd enkelvoudig?

Hoe in den verleden tijd meervoudig?

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 1^e persoon enkelvoudig van den verleden tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Schrijft deze zinnen in orde!

7. Kinderen, gij (*at, aat*) te schielijk!
8. Jozef (*bad, badt*), en schreide, doch het (*hielp, hielpt*) niets.
9. Gij (*vergat, vergaat*) meermalen, wat hij met u (*begont, begon*).

§ 13.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **dra(a)g(en)**.

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enkelv.	{ 1 ik draag.	Enkelv.	{ 1 ik droeg.
	{ 2		{ 2
	{ 3 hij — t.		{ 3 hij —.
Meerv.	{ 1 wij — en.	Meerv.	{ 1 wij — en.
	{ 2 gij — t.		{ 2 gij — t.
	{ 3 zij — en.		{ 3 zij — en.

Denk om het al of niet verdubbelen van de a.

Even zoo worden verbogen: 1. graven, 2. varen, 3. wassen, (wies), 4 wasschen (wiesch).

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 3^e persoon meervoudig van den tegenw. tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Schrijft deze zinnen met de vereischte vormen.

10. De jonge boomen (*wieschen, wiesen, wiezen*) voordeelig op.

11. Gij (*draagt, draagd*) uw haar kort.

12. Wij (*droeggen, droegen*) onze (*waren, wauren*) naar de markt.

Is er ook een uitgang **d** opgegeven?

§ 14.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **blijv(en)**.

Uit welke 2 lettergrepen bestaat blijven?

Welke is de uitgang der onbepaalde wijs?

Waar gebruikt men alleen de zachte **v**?

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enkelv.	{ 1 blijf.	Enkelv.	{ 1 bleef.
	{ 2		{ 2
	{ 3 — t.		{ 3 —.

Meerv.	{	1 — en.		Meerv.	{	1 — en.
		2 — t.				2 — t.
		3 — en.				3 — en.

De **e** is in het meervoud **zacht open**; daarom **bleven**.

De lettergreep *bleef* is (open of gesloten)?

De lettergreep *ble* is (open of gesloten)?

Even zoo worden vervoegd: 1. bijten, 2. drijven, 3. verdwijnen, 4. glijden, 5. grijpen, 6. hijschen, 7. lijden, 8. rijden, 9. schrijven, 10. slijpen, 11. strijden, 12. strijken, 13. wrijven, 14. zwijgen, 15. wijzen.

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 1^e pers. meerv. van den tegenwoordigen tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Schrijft deze zinnen goed:

13. Als Kaatje niet beter (*schrijft, schrijfd*), zal meester zeker niet tevreden zijn.

14. Hij (*streedt, streed, street*) voor vorst en vaderland!

15. Zij (*lijdt, lijst, lijdt*) sedert eenige dagen ondragelijke pijn.

§ 15.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **vlieg(en)**.

	Tegenwoordige tijd.			Verledene tijd.		
Enkelv.	{	1 ik vlieg.		Enkelv.	{	1 ik vloog.
		2 —				2 —
		3 het vogeltje — t.				3 het —.
Meerv.	{	1 wij — en.		Meerv.	{	1 wij — en.
		2 gij — t.				2 gij — t.
		3 de vogeltjes — en.				3 zij — en.

De **o** is in het meervoud **zacht open**; daarom **vlogen**.
Op gelijke wijze worden vervoegd: 1. bieden, 2. bedriegen, 3. gieten, 4. kiezen, 5. vlieden, 6. liegen, 7. buigen, 8. flui-

ten, 9. kruipen, 10. pluizen, 11. spuiten. 12. sluiten, 13. schuiven, 14. snuiven, 15. ruiken.

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 2^e persoon enkelvoudig van den verl. tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Schrijft zonder fouten :

16. De tuinlieden (*begietten, begieten*) des avonds hunne. . . .
 17. De bloemen (*ruiken, rieken*) hier overheerlijk, en wij (*ruiken, rieken*) haren liefelijken geur.
 18. (*Spoten, spooten, spootten*) de meiden van Mevrouw B. niet met koperen spuiten? Verleden week hadden zij nog houten.

§ 16.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **vang(en)**.

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enkelv.	{ 1 ik vang.	Enkelv.	{ 1 ik ving.
	{ 2		{ 2
	{ 3 hij — t.		{ 3 hij —.
Meerv.	{ 1 wij — en.	Meerv.	{ 1 wij — en.
	{ 2 gij — t.		{ 2 gij — t.
	{ 3 zij — en.		{ 3 zij — en.

Hoe is de klinker in de beide tijden?

Op dezelfde wijze gaan: 1. hangen, 2. vallen (viel).

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 3^e pers. meerv. van den verleden tijd dezer werkw. voorkomt.

Schrijft deze zinnen in orde:

19. Bij den boterboer van tante Karolien (*hangt, hankt, hangt*) een ham aan den zolder.

20. Hendrik en Willem (*vielen, viele, viellen*) op hunne knieën neder.

21. Mijn knip (*longt, hing*) maar even in den boom, of ik (*vang, ving*) dezen vogel.

§ 47.

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **bla(a)z(en)**.

Tegenwoordige tijd.

Verledene tijd.

Enk.	}	1 ik blaas.		Enk.	}	1 ik blies.
		2.				2
		3 hij —t.				3 hij —.
Meerv.	}	1 wij —en.		Meerv.	}	1 wij —en.
		2 gij —t.				2 gij —t.
		3 zij —en.				3 zij —en.

De **z** is *zacht*, de **s** is *scherp*. Aan het begin van eene lettergreep kan de **z** geschreven worden, aan het einde niet.

Op dezelfde wijs worden vervoegd: 1. laten, 2. slapen
3. raden.

OPGAVE. Maakt zinnen, waarin de 1e persoon enkelv. van den tegenw. tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Schrijft in orde:

22. Deze kleur (*raat, raadt, raad*) ik u aan.

23. De wind (*blaast, blaasd*) door de kieren.

24. Jozef (*versliep, versliept*) zich ondertusschen ook niet.

§ 48.

VOORBEELD: De onbepaalde wijs is **loop(en)**.

Tegenwoordige tijd.

Verledene tijd.

Enk.	}	1 ik loop.		Enk.	}	1 ik liep.
		2				2
		3 hij —t.				3 hij —.
Meerv.	}	1 wij —en.		Meerv.	}	1 wij —en.
		2 gij —t.				2 gij —t.
		3 zij —en.				3 zij —en.

De **o** in loop is **scherp open**; daarom **loopen**.

Evenzoo worden verbogen of vervoegd: 1. stooten; 2. hounwen; 3. roepen.

OPGAVE. Maakt zinnen, in welke de 1^e persoon meervoudig van den verleden tijd dezer werkwoorden voorkomt.

Deze zinnen met de vereischte vormen opgeschreven!

25. Petrus (*hiew, hieww, hiewwt*) Malchus in het oor.
 26. Jansje, Koosje, Margo en ik (*loope, loopen, lopen*) dikwijls in den (*tuin, Tuin*).
 27. Al (*riep, riept*) gij ook den ganschen dag; niemand zou u hooren.

§ 19.

In al deze voorbeelden hebben wij gezien dat de vormen van den tegenwoordigen tijd *denzelfden* klinker hebben, als de onbepaalde wijs; dat de vormen van den verleden tijd eenen anderen klinker hebben. — Zoo is het *niet* bij *alle* werkwoorden.

Die, welke wij gehad hebben zijn zeker de oudste en hunne verbuiging de oorspronkelijke. Zij worden genoemd **ongelijkvloeiende** werkwoorden; of — werkw. die eene **sterke** vervoeging hebben.

Wat is het tegenovergestelde van ongehoorzaam?

Wat " " " " ongelijkvloeiend?

Wat " " " " sterk?

Er zijn ook **gelijkvloeiende** werkwoorden, of werkwoorden, die eene **zwakke** vervoeging hebben.

Vooraf nog eenige opmerkingen over enkele ongelijkvloeiende werkw., bij welke gij niet gemakkelijk den **regel** of de **wet** voor de vorming van den verleden tijd zoudt ontdekken. — Welke is die regel?

Om deze verklaringen te begrijpen, moet gij in het **oog**

houden, dat de taal, welke wij spreken en schrijven, niet altijd zoo geweest is, als zij nu is. Er zijn geleerde mannen, taalgeleerden, die ons mededeelen, hoe de taal in vroegeren tijd geweest is. Daardoor kunnen wij veel begrijpen, wat anders onbegrijpelijk voor ons zou blijven. — Zoudt gij bijv. uit u zelve hebben kunnen vinden, dat wij *geen tweeden persoon enkelvoudig* meer hebben? Neen! maar wel, wanneer u wordt gezegd dat men vroeger vervoegde:

Enkelv. 1. ik liep; 2. **du(doe)lieps**; 3. hij liep.

Meerv. 1. wij liepen; 2. gij liept; 3. zij liepen.

Nu oplettend het volgende nagegaan!

1. **Komen.** Tegenw. tijd, 1. ik kom. Verl. tijd, 1. ik kwam.

Van waar die **w**? Komen staat voor **kwemen**.

2. **Worden.** Tegenw. tijd, 1. ik word. Verl. tijd, 1. ik werd. (wierd).

De verleden tijd heeft twee klinkers.

3. **Zien.** Tegenw. tijd, 1. ik zie. Verledene tijd, 1. ik zag.

De **e** van den uitgang **en** is in **zien** weggelaten.

Van waar de **g** van **zag**? Zien staat voor **zegen**.

4. **Plegen** heeft 2 beteekenissen: 1. doen, 2. gewoon zijn.

In de tweede beteekenis is het ongelijkvloeiend.

Tegenw. tijd, 1. ik pleeg. Verledene tijd, 1. ik plag.

3. hij plagt.

De 3^e persoon enkelv. van den verleden tijd mag immers geen uitgang hebben? Die **t** van **plagt** is ook niet de gewone uitgang.

5. **Slaan.** Tegenw. tijd, 1. ik sla. Verl. tijd, 1. ik sloeg. Van waar die **g**? Slaan staat voor **slagen**. b. v. De man, die het koper slaat, heet een *koperslager*.

6. **Staan.** Tegenw. tijd, 1. ik sta. Verl. tijd, 1. ik stond. Van waar die **n** en die **d**? Staen komt voor **standen**. Wat is een *tegenstander*?

7. **Zweren** heeft twee beteekenissen: 1. Als er vuil in de wond komt, gaat zij **zweren**, 2. Hij wilde er eenen

duren eed op **zweren**. Verleden tijd, 1. **zwoor**, 2. **zwoer**.

8. **Gaan** (ga(en)). Tegenw. tijd, 1. ik ga. Verl. tijd, 1: ik ging. Van waar die **n** en die **g**? Gaan staat voor **gangen**. b. v. Iemand, die te voet gaat, heet een *voetganger*.
9. **Houden**, Tegenw. tijd, 1. ik houd. Verl. tijd, 1. ik hield. Van waar die **l**? *Houden* staat voor **halden**. Er is bij de ongelijkvloeiende werkwoorden nog meer op te merken: wij zullen daarmede nog wat wachten.

§ 20.

VOORBEELD: De onbepaalde wijs is **hoor(en)**.

Tegenwoordige tijd:		Verledene tijd.	
Enk.	{ 1 ik hoor.	Enk.	{ 1
	{ 2		{ 2
	{ 3 hij —t.		{ 3
Meerv.	{ 1 wij —en.	Meerv.	{ 1
	{ 2 gij —t.		{ 2
	{ 3 zij —en.		{ 3

De tegenw. tijd levert niets bijzonders op; maar in den verl. tijd maakt men van *hoor* niet *hier*, gelijk van *loop*—*liep*. Men zegt: *Het was gisteren reeds laat, toen ik het gerucht h . . . Jantje heeft kwaad gedaan, als vader het eens h*

De Verleden tijd van hooren wordt gevormd door **de** achter den stam **hoor** te zetten. Zoo wordt de verleden tijd van alle *gelijkvloeiende* (*zwakke*) werkw. gevormd. — Hoe zoudt gij dit *de* noemen?

Het heeft bij ons de waarde van eenen uitgang; maar het is eigenlijk de verleden tijd van het werkwoord **doen**, en die is **deed**; zoodat ik **reisde**, beteekent: ik **reis deed**, of zoo als wij zouden zeggen: ik *deed eene reis*, ik **hoorde** beteekent: ik **deed** dat, wat men **hooren** noemt.

Geeft nog eens op de uitgangen van den verleden tijd!

Die gezet achter **de**.

Enkelv.	{	1 de	Meerv.	{	1 de (en)
		2			2 —(t)
		3 —			3 —(en).

Schreven wij nu in het meervoud bij 1 en 3 *deen*, dan zouden wij de opene **e** verkrijgen, en die wordt niet gehoord in *de*, ook niet in *en*; men hoort in beide bijna geen klinker; de klinker is, zooals men zegt, **toonloos**; daarom schrijft men *den* en de klinker blijft *toonloos*.

Is de **e** ook toonloos in *met*, *den*, *fret*?

Vult nu den *verleden tijd* van hooren in!

Vergeet niet dat **hoorden**, de 1^e en 3^e persoon meervoudig, bestaat uit 3 deelen: **hoor-de-en**.

§ 21.

Op gelijke wijze worden vervoegd: 1. halen, 2. zoomen, 3. naaijen, 4. breijen, 5. minnen, 6. tobben, 7. dooden, 8. branden, 9. dulden, 10. leggen, 11. ragen, 12. karren, 13. leven, 14. reizen.

Bij *zeggen* en *leggen* kan men gebruiken *zegde* of *zeide* en *legde* of *leide*.

Neemt van deze onbepaalde wijzen den uitgang af en weest bijzonder oplettend op *naaijen* en *breijen*.

Zoekt naar een' van deze medeklinkers. { **s, f** of **ch**.
aan het einde van een stam: { **p, k** of **t**.

Gij vindt alleen **f** bij *leef* en **s** bij *reis*. Voor welke letters gelden hier de **f** en de **s**?

}	s	}	z	zijn zachte medeklinkers .
	f		v	
	ch		g	
	p		b	
	t		d	
	k		—	

Wanneer de laatste letter van den **stam** van het gelijkvloeiend werkwoord een **scherpe medeklinker** is, dan plaatst men er niet **de** maar **te** achter. Anders gezegd: door den **scherpen medeklinker**, die vooraf gaat, moet de zuchte **d** van **de** **scherp**, en dus **t** worden.

Hoe is het mogelijk dat wij zeggen, hij leefde, daar de *f* **scherp** is?

VOORBEELD. De onbepaalde wijs is **lap(p)en**.

De *p* van **lap** is **scherp**.

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enkelv.	{ 1 ik lap.	Enkelv. :	{ 1 ik lapte.
	{ 2		{ 2
	{ 3 hij — t.		{ 3 hij —.
Meerv.	{ 1 wij — en.	Meerv.	{ 1 wij — en.
	{ 2 gij — t.		{ 2 gij — t.
	{ 3 zij — en.		{ 3 zij — en.

Hoe is de *p* van **lap**? Hoe is de klinker in beide tijden?

Op dezelfde wijze worden verbogen: 1. straffen, 2. blaffen, 3. suizen, 4. lossen, 5. pogchen (ik poch), 6. stappen, 7. stoppen, 8. maken, 9. hakken, 10. wachten, 11. planten, 12. zetten, 13. bloeijen.

Welke van deze werkwoorden hebben in den verleden tijd **dd** of **tt**?

Eene uitzondering moet ik u mededeelen omtrent het werkwoord **vonnissen**. Gij zoudt de *s* voor **scherp** houden, dat is zij achter de toonlooze *i* niet volkomen. De verleden tijd is **vonnisde**.

§ 22.

VOORBEELD: De onbepaalde wijs is **zet(t)en**.

Tegenwoordige tijd.		Verledene tijd.	
Enkelv.	{ 1 ik zet.	Enkelv.	{ 1 ik zette.
	{ 2		{ 2
	{ 3 hij zet.		{ 3 hij zette.
Meerv.	{ 1 wij zetten.	Meerv.	{ 1 wij zetteden.
	{ 2 gij zet.		{ 2 gij zettet.
	{ 3 zij zetten.		{ 3 zij zetteden.

Welke verandering is hier? Is die ook noodig bij *huten*?

Hoe zijn de klinkers van *zet* en van *haat*?

Schrijft zonder fouten:

28. Voor eenige weken (*brande, brandde*) hier een molen af.

29. De Pharizeën (*haaten, haatten*) den Heer.

30. Wij (*lusten, lustten*) gaarne voedzame spijs.

31. Men moet eenmaal (*boeten, boetten*) voor het kwaad, dat men gedaan heeft.

32. De regter (*vonniste, vonnisde*) deze misdadigers.

33. De broeders (*zetteden, zetten*) hunne zakken op de ezels en (*gongen, gingen*) met den bediende (*mede, meede*).

§ 23.

Al de tot nu toe behandelde werkwoorden worden naar vaste **regels** vervoegd. Zij zijn dus **regelmatig**.

Sommige worden vervoegd naar de regels der *sterke*, andere naar de regels der *zwakke* verbuiging.

Er zijn 16 werkwoorden, welke *niet* naar die regels worden verbogen, dat zijn de **onregelmatige**.

Leert die van buiten: 1. brengen, 2. denken, 3. dunken,
4. zoeken, 5. werken, 6. koopen,
7. weten, 8. moeten, 9. durven,

10. kunnen, 11. zullen, 12. mogen,
13. zijn, 14. doen, 15. hebben,
16. willen.

Hier volgen de afwijkingen:

1 brengen, tegenw. tijd	1 ik breng, verl. tijd:	1 ik bragt.
2 denken, " "	1 ik denk, " "	1 ik dacht.
3 dunken, " "	1 mij dunkt, " "	1 mij docht.
4 zoeken, " "	1 ik zoek, " "	1 ik zocht.
5 werken, " "	1 ik werk, " "	1 ik wrocht
	1	(ook werkte).
6 koopen, " "	1 ik koop, " "	1 ik kocht.
7 weten, " "	1 ik weet, " "	1 ik wist.
8 moeten, " "	1 ik moet, " "	1 ik moest.
9 durven, " "	1 ik durf, " "	1 ik durst
		(durfde).
10 kunnen, " "	1 ik kan. " "	1 ik kon of
		konde.
	3 hij kan, " "	1 hij kon of
		konde.
11 zullen, " "	1 ik zal, " "	1 ik zou of zoude.
	3 hij zal, " "	1 hij zou of zoude.
12 mogen, " "	1 ik mag, " "	1 ik mogt
	3 hij mag. " "	3 hij mogt.
13 zijn (wezen) " "	1 ik ben, " "	1 ik was.
	2 hij is, " "	3 hij was.
	1 wij zijn, " "	1 wij waren.
Meerv. {	2 gij zijt " "	2 gij waart.
	3 zij zijn " "	3 zij waren.

De *s* gaat wel meer in *r* over b. v. *het vrie~~s~~t, het vroe~~s~~, ik verli~~s~~, ik verloo~~s~~*; dat maakt het werkwoord *niet* onregelmatig.

14 doen, tegenw. tijd 1 ik doe, verl. tijd 1 ik deed.

15 willen, " " 1 ik wil, " " 1 ik wou

(ook wilde).

Meerv. 2 gij wilt, verl. tijd 2 gij woudt
(ook wildet).

16 hebben, tegenw. tijd 1 ik heb, verledene tijd 1 ik had.

3 hij heeft, " " 3 hij had.

Schrijft zonder fouten :

34. Zou, zoo! heeft Kornelis het niet gedaan? Mij (*dacht, docht*), dat hij het buiten twijfel gedaan (*had, hadt*). Ik (*docht, dacht*) dat hij juist daarvoor zijne dienst (*verlaten, verlaatten*) moest.

35. Mijne moeder (*deed, deet, deedt*) het 'altijd veel vlugger.

36. David (*dorst, durfde*) wel tegen den gevreesden Philistijn Goliath van (*Gath, gath*) (*optrekke, optrekken*).

§ 24.

Gij ziet, de meeste werkwoorden drukken eene werking uit, zooals: *breken, leven, lezen, draaijen*, enz.; maar de woorden *groei, gelach, gebedel* beteekenen ook eené werking en zijn toch geene werkwoorden; *groei* wel als men zegt: ik **groei** nog — niet, als men zegt: *de groei der planten geeft tot vele opmerkingen aanleiding*.

Een woord is een werkwoord, wanneer het **gebruikt wordt als gezegde**. De onbepaalde wijs is dus geen *zuiver* werkwoord. Later zeg ik daar meer van.

Vooraf dezen zin ontleed! De vrouw snijdt appelen.

a. Het. werkw. is

b. De vrouw " "

c. snijdt " "

d. appelen. " "

Zoo lang het snijden duurt is de vrouw

Zoodra het snijden geëindigd is, is de appel

Snijdende en **gesneden** zijn namen van *toestanden*, die ontstaan zijn door de werking *snijden*.

Snijdende en *gesneden* zijn **deelwoorden**.

Snijdende is het **tegenwoordig** of **bedrijvend deelwoord**, *gesneden* is het **verleden** of **lijdend deelwoord**. Van welk werkwoord komen zij?

Dezen zijn ontleed! Jan grijpt den haas.

a. Het werkw. is

b. Jan

c. grijpt

d. den haas.

Zoolang het grijpen duurt, is Jan.

Zoodra het grijpen klaar, voltooid is, is de haas

Welke is de uitgang van het *tegenwoordig deelwoord*?

Hoe wordt van *sneed* — *gesneden* gevormd?

Dat *ge* is een **voorvoegsel**, en is een **uitgang**.

Hoe wordt van *greep* — *gegrepen* gevormd?

Zoodra het grijpen gedaan en gelukt is, kan men zeggen:

*Jan heeft eenen **gegrepen** haas*, of

*Jan heeft eenen haas **gegrepen***, of minder bepaald:

*Jan heeft **gegrepen**.*

Het werkwoord is *heeft*; d.i. de 3e pers. enkelv. van *hebben*.

Hebben wordt met een lijdend deelwoord gebruikt om uit te drukken, dat de werking is geëindigd — is voltooid — is afgedaan. Het lijdend of verleden deelwoord drukt eenen toestand uit, die door de werking ontstaan is; en wordt ook wel gebruikt om met een van de werkwoorden *hebben* of *zijn* te beteekenen, *dat de werking is afgedaan*. Zooals in dit voorbeeld: De Heer heeft gewandeld.

Zoo lang het wandelen duurt, is de Heer

Wien wandelt de Heer? **Wat** wandelt de Heer?

Dat staat er niet bij. Dat *kan* er niet bijkomen.

Men kan dus ook niet zeggen: wanneer het wandelen is geëindigd, is *deze* of *die*, of *dit* of *dat* gewandeld.

„*De Heer heeft gewandeld*” beteekent alleen: het wandelen van den Heer is afgedaan, geëindigd. — *De ketel is **gebarsten**.*

Wat beteekent dit *verleden deelwoord*?

Heeft het werkwoord **eenen vorm**, om de werking als geëindigd, voor te stellen? — Welke woorden gebruikt men daartoe?

Wanneer de werkw. **hebben en zijn** zóó gebruikt worden, heeten zij **hulpwerkwoorden**. B. v.

1. *Het kind heeft veel speelgoed.* 2. *Het kind heeft veel speelgoed gebroken.* In 1 is heeft *geen*, in 2 is heeft *wel* een hulpwerkw.

Een. *hulpwerkwoord* drukt het *gezegde* niet uit, zooals uit n°. 2 duidelijk blijkt.

De uitgang van het *verleden (lijdend)* deelwoord van een *ongelijkvloeiend* werkw. is **en**.

De uitgang van het *verleden (lijdend)* deelwoord van een *gelijkvloeiend* werkw. is **d**; gewandeld.

Deze **d** wordt **t**, wanneer de laatste medeklinker van den stam **scherp** is. Welke medeklinkers zijn zoo?

Past op de **f** en de **s**!

§ 25.

Wanneer de stam op **d** of **t** eindigt, zooals **brand(en)**, **boet(en)**, en het werkw. gelijkvloeiend is, dan komen in den verleden tijd **dd** en **tt**. *Het huis brandde af. — Ik hoorde iets.*

Hij boette voor zijne onvoorzigtigheid.

In het verl. deelwoord wordt in dit geval de uitgang **d** of **t** weggelaten; dus: *gebrand*; niet *gebrandd* — *geboet* en niet *geboett*. Is er bij *gehoord* en *geblaft* ook een uitgang weggelaten?

VOORBEELD. Jan heeft eenen haas gegrepen.

1. Jan	Onderwerp.
2. heeft gegrepen.	Gezegde.

3. eenen haas

Bepaling van 2.

Door welke woorden wordt het *gezegde* beteekend?VOORBEED. De onbepaalde wijs is **hoor(en)**.

Tegenwoordige tijd.

Verledene tijd.

Eerste.

Enk.	{	1 ik hoor.		Enk.	{	1 ik hoorde.
		2				2
		3 hij hoort.				3 hij hoorde.
Meerv.	{	1 wij hooren.		Meerv.	{	1 wij hoorden.
		2 gij hoort.				2 gij hoordet.
		3 zij hooren.				3 zij hoorden.

Tegenwoordige tijd.

Verledene tijd.

Tweede.

Enk.	{	1 ik heb gehoord.		Enk.	{	1 ik had gehoord.
		2				2
		3 hij heeft gehoord.				3 hij had gehoord.
Meerv.	{	1 wij hebben gehoord.		Meerv.	{	1 wij hadden gehoord.
		2 gij hebt gehoord.				2 gij hadt gehoord.
		3 zij hebben gehoord.				3 zij hadden gehoord.

Derde.

Enk.	{	1 ik zal 1) hooren.		Enk.	{	1 ik zou (zoude) hooren.
		2				2
		3 hij zal hooren.				3 hij zou (zoude) hooren.
Meerv.	{	1 wij zullen hooren.		Meerv.	{	1 wij zouden hooren.
		2 gij zult hooren.				2 gij zoudt hooren.
		3 zij zullen hooren.				3 zij zouden hooren.

1) Zie op blz 28 het werkw. **zullen**.

Vierde.

Enk.	}	1 ik zal gehoord heb-	}	1 ik zou gehoord heb-
		2		2
		3 hij zal gehoord heb-		3 hij zou gehoord heb-
Meerv.	}	1 wij zullen gehoord hebben.	}	1 wij zouden gehoord hebben.
		2 gij zult gehoord hebben.		2 gij zoudt gehoord hebben.
		3 zij zullen gehoord hebben.		3 zij zouden gehoord hebben.

Het werkwoord **zullen** is ook een **hulpwerkwoord**.

§ 26.

Deze 40 vormen zijn die van de **aantoonende wijs**.
2 van deze vormen worden gebruikt om iemand iets te *verzoeken*, *te bevelen*, *te herinneren* of *te gebieden*, en worden de **gebiedende wijs** genoemd. B.v.

Kind, *leer* uwe les! Kinderen, *leert* uwe les

Vader! *vergeef* ons onze schulden, *leid* ons niet in verzoeking!

Komt, mannen! *strijdt* met moed!

De uitgang van de *gebiedende wijs meervoudig is?*

Wat het werkwoord, dat in de *gebiedende wijs* staat, uitdrukt, gebeurt nog niet. De spreker verlangt, dat het gebeure, en rigt het woord tot hem, of tot hen, van wie hij zulks verlangt.

Voegt hij zich zelve daarbij, dan verandert de vorm van het werkwoord, en de geheele zin krijgt den vorm van eene **vraag**. B.v.

Komt, makkers! **spelen wij!**

Kinderen! **hoort** naar de lessen uwer ouders!

Kinderen! **hooren wij** steeds naar de lessen van den

Zaligmaker! of: Kinderen! **laten wij** naar de lessen van den Zaligmaker hooren!

Laten beteekent wel eens 1° **niet doen**. B.v. Hij **laat** het goede, en doet het kwade; foei! die slechte jongen! 2° **geene verandering ergens in brengen**. B.v. De meid **laat** het water maar over het vuur hangen. 3° **Veroorzaken of te weeg brengen**. B.v. Hij **laat** het kind loopen. d. i. hij maakt dat het kind loopt. Het derde **laten** wordt in den eersten persoon meervoudig van de *gebiedende wijs* als **hulpwerkwoord** gebruikt.

Soms gebruikt men in de plaats van de *gebiedende wijs* het **verleden deelwoord**. B.v. *Kinderen, spoedig uwe les geleerd! Jan, uwe lei schoon gemaakt! enz.*

§ 27.

Het werkwoord heeft nog meer vormen, die gij in deze zinnen ontmoet. Vergelijkt ze met de vormen, die gij reeds kent en ontleedt de zinnen.

1. Mijn broeder *komt* morgen. — Vader! uw koningrijk *kome*.
2. Mijn Jozef *leeft* nog! — De Koning *leve*!
3. Ik leer graag, opdat ik later wat *wete*. — Gij ziet, dat ik reeds het een en ander *weet*.
4. Welaan! hij *volg*e zijnen zin, het einde zal den last dragen. — Als gij dezen weg *volgt*, komt gij te Voorburg.
5. Gesteld, hij *hadde* eens gelogen, welk voordeel zoude hem dat aangebragt hebben? — Uwe verzekering, dat hij niet gelogen *had*, was zeer onvoorzigtig, zooals later gebleken is.
6. Uw boek *zij* duurder dan het mijne, ik zou toch niet gaarne met u ruilen. — Uw boek *is* dikker dan het mijne.

7. De vliet *verstijpe* tot steen, de punch blijft warm en onbevoren. — Als het vriest, *verstijft* het water.
8. Uwe boeken *mogen* netter ingebonden zijn, de mijne zijn nuttiger en bewijzen mij meer diensten.
9. De Heer *doet* zijne zon schijnen over boozen en goeden. — Hij is de Heere, Hij *doe* wat goed is in Zijne oogen, (1 Sam. IV : 18b).

Over het gebruik dezer vormen zullen nog belangrijke mededeelingen moeten gedaan worden, eer gij daarvan het noodige zult weten. De vergelijking der verschillende vormen kan u reeds iets leeren.

OPGAVE. Zoekt uit deze zinnen de werkw. die tot de *aan-toonende wijs* behooren.

§ 28.

Schrijft deze zinnen zoo als zij behooren :

1. In sommige zaken (*verzette, verzettede*) hij zich tegen zijnen broeder, daardoor (*heeft, hebt*) hij zich ongeluk(*ig, kig*) (*gemaakt, gemaakt*).
2. Er (*scheld, schelt, scheldt*) iemand bij den burgemeester aan.
3. Hij heeft een pakje (*afgegeve, afgegeven*) zonder te zien of het goed (*bezorgd, bezorgt*) was.
4. Deze misdadigers zijn (*gevonnisd, gevonnist*).
5. Kind'ren (*kijk, kijkt*) de maan (*scheint, schijnt*) klaar, (*Komt, kom*) een beetje hier!
(*Zing, zingt*) eens lustig met elkaâr.
(*Zing, zingt*) eens voor plezier!
6. Mijn knip, (*hat, hadt, had*) in den boom een uurtje pas (*gehange, gehangen*).
7. De ketel is (*geborste, geborsten*).
8. Hij (*leed, leidd*) zijne oude moeder naar de kerk, en (*wert, werdt, werd*) door alle menschen zeer (*gepreze, geprezen*).

9. Die onvoorzichtig-(heid, hijd) heeft zijnen dood (*verhaasd, verhaast, verhaast*).
10. Mietje! (*kom, komt*) gij aan mijne rechterhand zitten, dan (*ga, gaat*) Kaatje hier aan mijne linkerhand plaats nemen.
11. Zulke gevaarlijke kameraadjes (*worde, worden*) door de ouders met regt (*gevreest, gevreesd*).
12. (*Word, wordt*) er op het (*klijne, kleine*) kind (*gepast, gepast*)?

§ 29.

De verleden deelwoorden van de 16 onregelmatige werkwoorden zijn:

1. gebracht (velen schrijven gebracht), 2. gedacht, 3. gedocht,
4. gezocht, 5. gewrocht, 6. gekocht, 7. gemoeten, 8. geweten,
9. gedorst (gedurfd).
10. gekond (gekund), 11. zullen heeft geen verl. deelw.
12. gemogt (gemocht), 13. geweest (ook geweest), 14. gedaan,
15. gehad, 16. gewild.

Na al het geleerde zult gij nog bij eenige werkwoorden verlegen staan, als gij moet beslissen of zij *gelijk-* of *ongelijkvloeiend* zijn. Bijv.b. Het werkw. **bakken**.

Tegenw. tijd ik bak. *Verleden tijd* ik bakte. *Verl. deelw.* gebakken. De *stam* is in deze drie vormen *bak*.

Het is *ongelijkvloeiend*, omdat het verl. deelw. den uitgang **en** heeft. De ongelijkvloeiende verl. tijd *boek* later *biek* wordt niet meer gebruikt. **VOORBEELDEN.**

Onbepaalde wijs.	Verledene tijd.	Lijdend deelw.
1. barsten,	barstte,	geborsten.
2. wreken,	wrekte,	gewroken.
3. laden,	laadde (voor <i>loed</i>),	geladen.
4. malen,	maalde (voor <i>moel</i>),	gemalen.

Onbepaalde wijs.	Verledene tijd.	Lijgend deeldw.
5. lagchen,	lachte (voor <i>loech</i>),	gelagchen.
6. bakken,	bakte (voor <i>boek</i>),	gebakken.
7. bannen,	bande (voor <i>bien</i>),	gebannen.
8. spannen,	spande (voor <i>spien</i>),	gespannen.
9. spouwen,	spouwde,	gespouwen.
10. vouwen,	vouwde,	gevouwen.
11. zouten,	zoutte,	gezouten.
12. braden,	braadde (voor <i>bried</i>),	gebraden.
13. brouwen,	brouwde,	gebrouwen.
14. heeten,	heette (voor <i>hiet</i>),	geheeten.
15. scheiden,	scheidde (voor <i>schied</i>),	gescheiden.

Deze werkwoorden zijn alle *ongelijkvloeiend*. Waar ziet men dat aan?

DERDE HOOFDSTUK.

§ 30.

Zinnen om te ontleden:

1. Bij het vallen van den avond keert de herder huiswaarts.
2. Des morgens te acht uren houdt onze predikant catechisatie.
3. Op de brug gleed het paard uit en brak zijn poot.
4. In Mietje's tuin bloeit eene witte roos.
5. Des winters staat hier eene kagchel.
6. Rotterdam is eene bloeiende koopstad.
7. Eene week heeft zeven dagen.
8. IJzer wordt tegenwoordig tot het maken van ramen meer gebruikt dan vroeger.
9. De gemeenteraad maakte onlangs eene verordening op de brandweer.
10. Voorzigtigheid bespaart ons veel onaangenaamheden.

11. Het getrappel van de paarden maakte mijn' vriend wakker.
12. Ik leef gerust en leer met lust.
13. Iets hindert u : ik zie het aan uw ontevreden gelaat.
14. Degene , die het teregt brengt , krijgt de helft van de waarde.
15. Wij zaten laatst bij Saartje , onze oude , goede baker.
16. Gij kent de vier getijden.
17. Gaat hij er alleen naar toe ?
18. Iemand moet het gezegd hebben.
19. Het is een zeer geduldig dier.
20. Zij volgde hare schoonmoeder Naömi.
21. Dat bevalt mij het meest.

De onderwerpen zijn : 1. De herder (dat is een mensch), 2. De predikant (een mensch), 3. Het paard (een dier), 4. Eene witte roos (eene bloem), 5. Eene kagchel (een levenloos ding), 6. Rotterdam (eene plaats), 7. Eene week (een tijd), 8. IJzer (eene stof), 9. De gemeenteraad (eene verzameling), 10. De voorzigtigheid (eene hoedanigheid), 11. Het getrappel van de paarden (eene werking), 12. Ik, 13. Iets — ik, 14. Degene, die het teregt brengt, 15. Wij, 16. Gij, 17. Hij, 18. Iemand, 19. Het, 20. Zij, 21. Dat.

Elk mensch, elk dier, elke plant, elk ding, is *een op zich zelf staand geheel, een individu, eene zelfstandigheid*. Men kan ook van plaatsen, tijden, hoedanigheden, werkingen, enz. spreken *als stonden zij op zich zelve*. Wij mogen dus stellen: een mensch, een dier, eene plant, een levenloos ding, eene plaats, een tijd, eene stof, eene verzameling, eene hoedanigheid, eene werking, enz. heet *in taalkundigen zin eene zelfstandigheid*.

De woorden van 1—21 betcekenen, vertegenwoordigen zelfstandigheden. Deze zelfstandigheden komen in de zinnen voor als *onderwerpen*.

§ 31.

Wij hebben *twederlei* woorden, die zelfstandigheden betee-
kenen: van 1—11 zijn het **namen**, van 12—21 zijn het
geene namen.

Soms is het niet noodig en soms niet mogelijk de zelfstan-
digheid te *noemen*; in die gevallen wordt zij in den zin ver-
tegenwoordigd door een woord als *hij, ik, iemand, iets* enz.
(zie van 12—21).

Deze laatste zijn **voornaamwoorden**.

De andere zijn **zelfstandige naamwoorden**.

Het noemen eener zelfstandigheid kan op verschillende wij-
zen geschieden.

Bij voorbeeld: daar komt *iemand* aan. Ik noem hem:

Naar zijn geslacht *een man*.

Bij zijn eigennaam *Piet*.

Met betrekking tot Jan *zijn broeder*.

Met betrekking tot zijn vader *zijn zoon*.

Met betrekking tot zijne dochter *haar vader*.

Naar het ambacht dat hij uitoefent *een timmerman*.

Naar eene hoedanigheid *een gierigaard*.

Naar eene werking die hij veel doet *een speler*.

Wij hebben nu *denzelfden man* op verschillende wijzen
genoemd.

Welke woorden zijn gebruikt?

Wordt eene zelfstandigheid altijd door een' *naam* vertegen-
woordigd in den zin?

VOORBEELDEN. a) Men vraagt mij op de straat: „*Wie
schreeuwde daar zoo luid?*” Ik zie de vrouw, die het deed. Ik
wijs haar aan, en onder het aanwijzen zeg ik: *zij*.

De zelfstandigheid, die bedoeld wordt, wordt door den
spreker en den hoorder waargenomen.

b) De knecht van Jozef, die de broeders naliep, omdat de
beker van zijn' heer gestolen was, zeide toen *hij* hen achter-

haald had: „hij, in wiens zak ik den beker vind, die zal alleen mijns Heeren slaaf zijn.

De knecht wist nog volstrekt niet, wien van de 11 hij bedoelde; wie met **hij** bedoeld wordt, kent men uit de volgende bepaling: „in wiens zak ik den beker vind.”

c) Die timmerman is toch een regte slaper, hij was van morgen om 8 uren nog niet op karwei. Nu beteekenen de woorden: die timmerman en hij hetzelfde; de aandacht van den hoorder is al op eene bepaalde zelfstandigheid gevestigd, zoodat het woord *hij* voldoende is, als deze voor de tweede maal vertegenwoordigd wordt.

OPGAVE. Zoekt uit de 21 zinnen al de woorden, die zelfstandigheden vertegenwoordigen, en zegt wat zij zijn: *zelfst. naamw.* of *voornaamwoorden*.

§ 32.

In § 4 hebben wij geleerd: het onderwerp is *enkelv.* of *meerv.*

Daaraan moet de vorm van het werkwoord voldoen: daarmee moet de vorm van het werkwoord overeenstemmen. B.v. *De jongen loopt over de brug.* — *De jongens loopen over de bruggen.*

Wij kunnen nu stellen: het zelfstandig naamwoord is *enkelvoudig* of *meervoudig*. Wat wil dat zeggen?

Het zelfst. naamw. heeft twee verschillende vormen, waarmee het *ééne* of *meer dan ééne* zelfstandigheid beteekent. B.v. *jongen, jongens, brug, brug(g)en.*

Den vorm van het meervoud verkrijgt men door de uitgangen **s** of **en** te plaatsen achter den *stam*.

Behalve een van deze twee gebruikt men bij sommige zelfst. naamw. nog eenen uitgang, namelijk **er**; in het Nederlandsch gebruikt men dien nooit *alleen*.

B.v. *kind* niet *kinder* maar *kind(er)s* of *kind(er)en*.

kleed, *kleeden*, *kleed(er)en*.

kalf, *kalven*, *kalf(er)en*.

De meervoudsvorm van een zelfst. naamw. eindigt dus altijd op **s** of **n**.

§ 33.

De *e* van den uitgang *en* wordt in de uitspraak niet gehoord, zij is. . . .

Schrijft men toonlooze *e*'s achter elkander?

Denkt aan: wij leerde - *en* = wij leerden.

Hoe is het meervoud van *behoefte*, *begeerte*, *gedaante*?

Welke letter komt tusschen den stam *zaai* en den uitgang *en*?

Hoe is het meervoud van *lei*, *bui*, *kooi*, *coe* (vroeger *koei*)?

Voor welke letters gelden de **f** en de **s** veelal aan het einde van woorden?

Bij de zelfstandige naamw. is dit moeilijker te ontdekken dan bij de werkwoorden.

B.v. *kaars*, *kaarsen*. *laars*, *laarsen*.

Het volgende wijze u eenigszins den weg.

1 **a**, **aa**, 2 **e**, **ee**, 3 **i**, **ie**, 4 **o**, **oo**, 5 **u**, **uu**, 6 **eu**,

7 **oe** zijn **opene** klinkers.

1 *haas*, *haasen*, 1 *raaf*, *raaven*.

2 *pees*, *peesen*. 2 *neef*, *neeven*.

3 *kies*, *kiesen*. 3 *brief*, *brieven*.

4 *doos*, *doosen*. 4 *schoof*, *schooven*.

5 — — 5 — —

6 *neus*, *neusen*. 6 *sleuf*, *sleuven*.

7 *moes*, *moesen*. 7 *proef*, *proeven*.

1 **ij**, 2 **ei**, 3 **ui**, 4 **au**, 5 **ou**, 6 **aal**, 7 **aaui**, 8 **oel**,

9 **ieu**, enz. zijn **tweeklanken**.

1 *wijs*, *wijzen*. 1 *lijf*, *lijven*.

2 *reis*, *reizen*. 2

3 *muis*, *muisen*. 3 *ruif*, *ruiven*,

De **f** en de **s** staan aan het einde van woorden in de plaats van de **v** en de **z** achter *opene klinkers* en *tweeklanken*, behalve in *philosoof*, *kruis*, *struis*, *kous*, *paus*, *kuis* (*knods*), *leis*, *spies*.

Turf- *turven*, *korf-* *korven*, *half*, *halven*. *wolf*, *wolven*.

De **f** staat in de plaats van de **v** als zij aan het einde van een woord achter een' medeklinker komt, behalve in *nimf*, *nimfen* (*nimphen*).

1. *heks*, *heksen*, *reeks*, *reeksen*.

2. *rups*, *rupsen*, *gips*, *gipsen*.

3. *koets*, *koetsen*, *schets*, *schetsen*.

4. *loods*, *loodsen*, *knods*, *knodsen*.

Welke medeklinkers zijn *k*, *p*, *t*, (zachte of scherpe?)

De *d* heeft voor de *s* de waarde van eene *t*.

Welk woord is daareven genoemd voor *knods*?

De **s** houdt stand aan het einde van woorden achter een van de *scherpe medeklinkers*.

1. *l*, 2 *m*, 3 *n*, 4 *r*, zijn *vloeibare medeklinkers*.

l, **m**, **n** volgen in het *abc* op elkaar.

1. *els*, *elzen*, *hals*, *halzen*, *pels*, *pelzen*, *pols* *polzen*.

2. *gems*, *gemzen*,

3. *krans*, *kranszen*, *slons*, *slonszen*, *lens*, *lenszen*, *prins*, *prinszen*,
gans, *ganszen*, *bons*, *bonszen*, *grens*, *grenzen*, *grijns*, *grijnszen*,

4. *kaars*, *kaarszen*, *kers*, *kerszen*, *koers*, *koerszen*, *floers*,
laars, *laarszen*, *vers*, *verszen*, *beurs*, *beurszen*, *keurs*,

De **s** vervangt aan het einde van een woord achter een der *vloeibare medeklinkers* dan eens de **z**, dan weder niet.

§ 34.

De *gesloten klinkers* zijn: (Blz. 12)

1. *pad*, *padden*, *straf*, *straffen*, *hak*, *hakken*, *stal*, *stallen*,
pad, *paden*, *staf*, *staven*, *dak*, *daken*, *dal*, *dalen*.
2. *bel*, *bellen*, *net*, *netten*, *trek*, *trckken*, *bed*, *bedden*,
spel, *spelen*, *tred*, *treden*, *trek*, *treken* (*listen*) *gebed*, *gebeden*.
3. *pit*, *pitten*, *stip*, *stippen*, *wig*, *wiggen*, *nis*, *nissen*,
lid, *leden*, *smid*, *smeden* (*smids*), *split*, *spleten*.
4. *pot*, *potten*, *mol*, *mollen*, *mof*, *moffen*, *ton*, *tonnen*.
lot, *loten*, *hol*, *holen*, *hof*, *hoven*, *oorlog*, *oorlogen*.
5. *put*, *putten*, *mud*, *mudden*, *druk*, *drukken*, *bus*, *bussen*.

De *geslotene a*, *e* en *o* worden in het meervoud somtijds *open*.

De *gesloten i* wordt somtijds in het meervoud door de *opene e* vervangen.

Wanneer moet de medeklinker, waarop de stam eindigt verduubbeld worden?

1 *ader*, *aderen*, *wortel*, *wortelen*, *engel*, *engelen*, *lemmet*, *lemmeten*,
monnik, *monniken*, *notaris*, *notarissen*, *vonnis*, *vonnissen*.

Als de medeklinker, waarop een woord eindigt, door een' *toonloozen klinker* wordt voorafgegaan, mag hij in het meervoud niet verduubbeld worden. De *s*, door eene *toonlooze i* voorafgegaan, maakt hierop eene uitzondering.

leeraars, *leeraren*. *appels*, *appelen*. *tempels*, *tempelen*. *wortels*,
wortelen. *letters*, *letteren*. *middels*, *middelen*. *vaders*, *vaderen*.

Er zijn zelfstandige naamwoorden met twee meervoudsvormen: bij sommige worden die aangewend om tweederlei beteekenis uit te drukken.

kleinigheid, *kleinigheden*, *onreinheid*, *onreinheden*,
grootheid, *grootheden*, *zeldzaamheid*, *zeldzaamheden*.

Het meervoud van het achtervoegsel *heid* is *heden*. Vroeger werd dit woord *heid* op zich zelf als zelfstandig naamwoord gebruikt.

Het meervoud van *vleesch* is *vleezen*.

§ 35.

Veelal staat bij het zelfst. naamwoord een van de woorden *de* (*het*) of *een*. Dat zijn **lidwoorden**.

Met die woorden drukt men iets bijzonders uit, dat het zelfst. naamw. niet door eene verandering in den *vorm* kan uitdrukken. VOORBEELDEN.

1. *In die koets zit een dokter.*
2. *In deze koets zit de dokter.*
3. *In dien boom zit een vogeltje.*
4. *In deze kooi zit het vogeltje.*

In 2 en 4 is de zelfstandigheid, die genoemd wordt, geheel *bekend*, in 1 en 3 niet. Als er in eene stad 50 dokters wonen dan is de zin n°. 1 goed, welke van de 50 dokters in de koets zitten moge; maar n°. 2 is alleen goed, wanneer in die koets *de dokter* zit, dien men bedoelt, die bij spreker en hoorder beiden bekend is, of bij den hoorder bekend *wordt*, door hetgene de spreker verder van hem zegt; B.v. De dokter, *die mijn' oom behandeld heeft*, zit daar in die koets.

Zoo zegt men nooit: *Eene zon schijnt*, maar *de zon schijnt*; nooit *hoe schoon is eene natuur!* maar *hoe schoon is de natuur!* Waarom? Welk onderscheid is er in deze vragen: *Waar woont een blikslager?* en *waar woont de blikslager?* Waarom kan men in eene stad aan eenen onbekende vragen: *waar woont de burgemeester?* en niet: *waar woont de vrouw?*

Wanneer men eene enkele zelfstandigheid, een enkel geheel van eene soort, een *individu* bedoelt, dan zet men voor het zelfstandig naamwoord het lidwoord **een**; maar als men er een *bekend individu* mede bedoelt, dan zet men er het lidwoord **de** (**het**) voor. — Het lidwoord beteekent dus geene bepaling. Het is niet de *oorzaak*, maar *het gevolg*, de *aanwijzer*

van den zin, waarin de spreker het zelfstandig naamwoord op dat oogenblik genomen wil hebben.

Als men zegt: *de hond ruikt scherper dan de mensch*, — dan bedoelt men niet *één bekende hond*, ook niet *één bekende mensch*; maar *alle honden*, *alle menschen*, de geheele soort. Bij een' stofnaam ontmoeten wij de beteekenissen beide: 1. *Het ijzer komt uit de bergen* (d. i. alle ijzer). 2. *Het ijzer, dat hij gebruikt heeft om de deur open te breken, is bij hem gevonden*.

Een zelfstandig naamwoord kan ook wel op een bepaald *individu* betrekking hebben, zonder dat die beteekenis juist door het lidwoord wordt aangewezen. B.v. *Michiel de Ruyter, Feith, Amsterdam, kind, kom hier! moeder! lieve moeder! goede vriend! enz.*

Bij eigennamen wordt ook het lidwoord gebruikt. Tracht eens op te sporen wanneer! Hier volgen eenige voorbeelden: 1. *De dappere Michiel*. 2. *De gevoelige Feith*. 3. *Het volkrijke Amsterdam*. 4. *Die jongen wordt een Rembrandt*. 5. *Ik vind hem een Judas*. 6. *De van Spallen komen van dag thee drinken*. 7. *De Toorns waren van de partij*. 8. *De Vondel onzer eeuw*.

De lidwoorden *de* en *een* hebben ook *verbogen vormen*: *der, des, den*; — *eene, eener, eens, eenen*.

OPGAVE. — Noemt uit de zinnen van blz. 37 en 38 de *zelfstandige naamwoorden* en zegt of er *lidwoorden* bij staan.

§ 36.

In No. 4 van blz. 37 is het onderwerp: *eene witte roos*.

De zelfstandigheid, het voorwerp, heet *eene roos* en op de vraag: *Welk eene roos? Wat voor eene roos?* krijgt men ten antwoord *eene witte roos*.

Wanneer er alleen stond *eene roos*, dan zouden wij mogen denken *eene roode roos* of *eene witte*, want het zou er niet bijstaan. Wat wij ons mogten voorstellen zou onbepaald wezen.

Witte wordt gebruikt om *eene roos* te bepalen; wat men gebruikt om iets anders van den zin te bepalen heet *eene*....

Witte is *eene* bepaling van

Nu moet gij zelven de bepalingen zoeken in: 1. *een klein kind*, 2. *een mooi schrift*, 3. *lekkere erwten*, 4. *de wijze man*, 5. *een wijs man*, 6. *een wijze man*, 7. *dikke wafels*, 8. *de vierdaagsche zeeslag*, 9. *een ingebonden boek*, 10. *de zingende Willem*, 11. *eene witte das*, 12. *het zachte schaap*.

Ingebonden en **zingende** zijn oude kennissen.

Wat voor woorden zijn het?

Hier worden zij gebruikt als **bijvoegelijke naamwoorden**; dat zijn de andere woorden ook, die als bepalingen van de zelfstandigheid zijn gebruikt.

Een *bijvoegelijk naamwoord* beteekent dus *eene* hoedanigheid; maar *voorzigtigheid* beteekent ook *eene* hoedanigheid en toch hebben wij het een *zelfstandig naamwoord* genoemd. Er dient dus op meer gelet te worden, dan alleen op hetgene een woord beteekent, om te kunnen beslissen tot welke soort het behoort: men dient vooral op te merken *welke dienst het in den zin bewijst*.

Maar elke bepaling van *eene* zelfstandigheid wordt niet door een bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt.

B.v. *Willem's pet*. — Welke pet?

Het gebed des Heeren. — Welk gebed?

Een geschenk uit de Oost. — Welk geschenk?

Graaf Willem III. — Welke Willem III?

Stadhouder Willem III. — Welke Willem III.

Neef Piet. — Welke Neef?

Neef George. — Welke Neef?

Een man, die voorbij ging. — Welke man?

Wij kennen nu werkwoorden en deelwoorden. Zelfstandige naamwoorden en voornaamw., die *eene* zelfstandigheid vertegenwoordigen. Lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden.

§ 37.

De bijvoegelijke naamwoorden worden nog anders gebruikt dan juist zoo, als in de 12 voorbeelden: 1. *Jan staat vrolijk op en gaat gaauw aan zijn werk.* Bij *staat*, komt eene bepaling en bij *gaat* komen er twee; welke drukt de hoedanigheid van den persoon uit?

Jan staat vrolijk op. Ik geef twee gezegden van Jan. 1° *Jan staat op*, 2° *terwijl Jan opstaat, is hij vrolijk.* *Vrolijk* beteekent hier het *hoe* van den persoon, die opstaat, en *gaauw* beteekent het *hoe* van het *gaan* en niet van den persoon, die gaat.

Vrolijk is een bijvoegelijk naamwoord — *gaauw niet.*

Als *vrolijk* nu het éénige was, dat ik van Jan te zeggen had, hoe moest het dan?

Jan vrolijk — dat is geen zin! Het is onmogelijk om volledig van een onderwerp iets te zeggen zonder *werkwoord*, dat weet gij.

Bezien wij nu eens eenige werkwoorden:

1. *schrijven*, 2. *vliegen*, 3. *spinnen*, 4. *verwelken*, 5. *roesten.*

1. Zegt men van menschen; 2. van vogels, 3. van sommige insecten; 4. van bloemen, 5. van metalen.

Drie andere werkwoorden:

1. *Loopen*, 2. *leven*, 3. *zijn of wezen.*

1. Zegt men van menschen en van dieren.

2. Van menschen, van dieren en van planten.

3. Van menschen, van dieren, planten, levenlooze dingen, enz.

Het werkwoord *zijn* heeft de meest algemeene beteekenis van alle werkwoorden, die er zijn.

Daarom gebruikt men het bij zoo'n geval als boven is gevraagd en zegt: *Jan is vrolijk.*

Dat Jan *is*, spreekt wel van zelf; anders zou ik niets van hem kunnen zeggen. Men heeft dus strikt genomen twee

gezegden: *is* en *vrolijk*; maar *is* drukt iets zoo algemeen, zoo bekends uit, iets dat zoo van zelf spreekt, dat men *vrolijk* het gezegde noemt en *is* aanmerkt, als het woord, waardoor *vrolijk* den **vorm** van een gezegde verkrijgen kan.

VOORBEELD:

1. Het onderwerp: 1 <i>ik</i>	}	1. <i>ik</i> . Voornaamwoord.
2. Het gezegde: 2 <i>ben vrolijk</i>		2. <i>ben</i> Werkwoord.
		3. <i>vrolijk</i> Bijvg. naamw.

Ontleden! Vriend Gerrit is treurig, ik vrolijk hem wat op.
Jan staat vroeg op en gaat vroeg naar bed.

Is *vroeg* een bijvoeg. naamw. of niet?

Jantje zag eens pruimen hangen,

O! als eijeren zoo groot!

Is *groot* er een?

1. *De smid maakt het ijzer heet.*

2. *De meid (houdt, houdt) het kind zoet.*

3. *Jan kent zijne les spoedig en vergeet ze vlug.*

4. *Die perzik gaf mijn vader mij,*

Omdat ik vlijtig (leer, leert).

Nu eet ik vergenoegd en blij,

Die perzik (smaakt, smaakt) (na, naar) meer.

Welke woorden kent gij van deze?

Nog ééne opmerking. Bijvoegelijke naamwoorden beteken gewoonlijk bepalingen van eene zelfstandigheid of een gezegde, ofschoon zonder *den vorm* van een gezegde; maar alle bepalingen, die door bijvoegelijke naamwoorden zijn uitgedrukt, zijn geene *gewone bepalingen*, geene *bepalingen* in den strengen zin van het woord.

Bij *de roos* stond *witte*, opdat men niet zoude denken aan eene *andere*. *Witte* is nu eene *volkomene bepaling*. Maar bij *de schoone natuur, de lieve God, de dappere de Ruyter*, staat het er niet bij om te voorkomen, dat men zoude denken aan eene *andere natuur*, of aan een' *anderen God*, of aan een *anderen de*

Ruyter. Het staat er bij om iets van die zelfstandigheden te vermelden.

Mijn kleine zusje — *mijn klein zusje*. Er is onderscheid in deze uitdrukkingen. Als ik drie zusjes heb, en ik zeg: *Mijn zusje heeft eene pop gekregen*, dan vraagt de hoorder: „welk zusje?” Ik antwoord: „*mijn kleine zusje*.” Nu is *kleine* eene ware bepaling; het wordt gebruikt om dat eene zusje te onderscheiden van de twee andere zusjes, die niet zoo klein zijn.

Als ik maar één zusje heb en ik zeg: *Mijn klein zusje heeft eene pop gekregen*, dan komt de vraag: „welk zusje?” niet te pas; *klein* wordt ook niet gebruikt om dat eene zusje van andere te onderscheiden, maar om bij het noemen iets van dat zusje te vermelden.

Mag men ook zeggen: *heet vuur, nat water, witte sneeuw, een klein huisje, een ronde cirkel, een vliegende vogel, lieve Jezus!*

§ 38.

De meeste zelfstandige naamwoorden hebben een' vorm voor het *enkelvoud* en een' voor het *meervoud*. Als wij de woorden, die zij bij zich hebben, mederekenen, zijn er in het *enkelvoud* nog verschillende vormen. Zoo zegt men *het huis, des huizes, uit den diensthuise*. Men zegt wel eens *den man* en *des mans*, nooit *den vrouw* of *des vrouws*, wel *de man* en *de vrouw*. Hoe komt dat? Wat moet men weten, om zich in het gebruik van die vormen niet te vergissen? Het antwoord op deze vragen ligt nu aan de beurt.

Bij de levende wezens treft men tweederlei geslacht aan: *het mannelijke* en *het vrouwelijke*. Dit onderscheid van geslacht kan men in vele gevallen aan den vorm der woorden waarnemen. Men gebruikt, een' man aanwijzende, het woord: *hij* — eene vrouw bedoelende: *zij*. De namen *Piet, zoon, vader, timmerman, speler* (zie blz. 39) beteekenen een *mannelijk*,

de woorden *Maria*, *dochter*, *moeder*, *boerin* en *ancepster* betee-
kenen een *vrouwelijk* wezen. Een *boer* behoort tot het manne-
lijke, eene *nuaister* tot het vrouwelijke geslacht.

Dit weet gij reeds!

Maar de zelfst. naamw. hebben ook hun geslacht. Zoo is *het woord vader* mannelijk, *moeder* vrouwelijk, en *kind* onzijdig. Bij de zelfst. naamw. heeft men dus drierlei geslacht: het *mannelijke*, *vrouwelijke* en *onzijdige*. Het woord *geslacht* is nu in twee beteekenissen gebruikt, die gij volstrekt niet met elkander moogt verwarren. De eerste is het geslacht der levende wezens, dat ook wel *kunne* genoemd wordt; de tweede is het geslacht der woorden. Om dit laatste wel te begrijpen moet men weten dat de zelfst. naamw. met de woorden, die er bij behooren, in het enkelvoud op drie verschillende wijzen verbogen worden, zooals in § 41 en § 43 blijken zal. Die op de eerste wijze verbogen worden noemt men *manneijke* zelfst. naamw., die op de tweede wijze verbogen worden *vrouwelijke*, en die op de derde wijze verbogen worden *onzijdige*. Tot de eerste soort behooren ook bijna alle zelfst. naamw., die mannelijke en tot de tweede soort bijna alle, die vrouwelijke wezens vertegenwoordigen.

Het zelfst. naamw. is *mannelijk* wil zeggen, dat het op de *eerste*, het zelfst. naamw. is *vrouwelijk*, dat het op de *tweede*, het zelfst. naamw. is *onzijdig*, dat het op de *derde* wijze verbogen wordt.

Nu hoop ik dat gij mij begrijpen zult als ik zeg: het zelfst. naamw. *stoel* is m.l. *bank* is vr. en *mes* is onz. *arm*, m.l. *hand* vr. en *oog* onz. Bedoel ik er mede dat eene bank iets vrouwe-
lijks en een arm iets mannelijks is, of hoe moeten die uit-
drukkingen worden verklaard?

Een *kind* is m.l. als het een jongen, vr. als het een meisjé is, maar *het woord* kind is onz. — Eene *kraai* is een mannetje of een vrouwtje, maar *het woord* kraai is vr., en *het woord* nachtegaal is m.l. Een *wijf* is een vrouwelijk wezen, maar *het*

woord wijf is onz. — Een *oud ventje* is zeker een mannelijk wezen, maar het *woord ventje* is onz.

Wij hebben nu alleen te letten op het geslacht der woorden, dat is niet hunne *kunne*, in dien zin hebben de woorden geen geslacht, maar dat is de *soort van verbuiging*, waartoe zij gerekend moeten worden te behooren. Het is zeer moeilijk, dit van ieder zelfst. naamw. te weten.

Om de zwaarigheid zooveel mogelijk weg te nemen, deel ik u mede:

1°. De beteekenis van vele zelfst. naamw. komt bij de bepaling van het geslacht niet in aanmerking; bij deze let men alleen op de *vorming* van het woord. Zoo is *verkoop* ml. en *verkoopig* vr. — Dat *ing* is geen *uitgang*, maar een **achtervoegsel**. Het woord *verkoopig* is geen *verbogen* — maar een **afgeleid** woord. Het tegenovergestelde van een *afgeleid* woord is een **stamwoord**. Vergist u niet, een *stamwoord* is heel wat anders dan een *stam*. **Verkoop** b.v. is wel een *stam*, want het is onverbogen; maar geen *stamwoord*, want het is door middel van het **voorvoegsel** *ver* afgeleid van het *stamwoord* **koop**.

2°. Van andere zelfst. naamw., wier geslacht door hunne beteekenis en niet door hunne vorming wordt bepaald, is *de grond*, *de reden*, waarom zij tot dit geslacht en niet tot een ander gerekend worden, niet meer bekend.

3°. De *onzijdige* zelfst. naamw. zijn gemakkelijk te kennen. Bij deze krijgt het lidwoord *de* den vorm *het*. Dit lidwoord *het* is dus een uitwendig iets, waaraan men kan zien dat het zelfst. naamw. *onzijdig* is.

OPGAVE. — Zoekt uit de zinnen van blz. 37 en 38 de zelfst. naamw. van welke gij het geslacht nu reeds kunt opgeven.

§ 39.

Nu volgen eenige regels. Zij zullen u bij veel woorden *wel* en bij andere *niet* helpen. In het laatste geval moet gij

eene goede *geslachtlijst* raadplegen, en die, door veel en oplettend goede boeken te lezen, hoe langer hoe meer leeren ontberen.

Naar hunne *beteekenis* zijn *mannelijk*:

1. Alle zelfst. naamw. die *mannelijke* wezens beteekenen. Zie blz. 39.

2. De namen van *boomen*, uitgezonderd *spar* vr. en *linde* vr.

3. De namen der *edele steenen*, b.v. (*de*) *agaat*, (*de*) *sma-ragd*.

4. De namen van *bergen* b.v. (*de*) *Etna*.

5. De namen van *munten*, b.v. (*de*) *gulden*, (*de*) *daalder*.

6. De namen van *werktuigen*, waarvan de laatste letters zijn *el*, *er* of *aar*, uitgezonderd: *dweil* (*dwegel*) vr. *griffel* vr. en *ladder* vr.

Vrouwelijk:

7. Alle zelfst. naamw. die *vrouwelijke* wezens beteekenen, behalve *vrouwspersoon* onz. en *wijf* onz.

8. Alle eigennamen van *schepen*: b.v. (*de*) *Jan de Witt*, (*de*) *vice-admiraal Evertsen*.

9. De eigennamen van *landen*, die het lidwoord *de* voor zich hebben: b.v. *de Betuwe*, *de Veluwe*, *de Krim*.

Onzijdig:

10. De namen van *jongen van dieren*, uitgezonderd *bigge* vr.

11. Alle *verzamelnamen* met het voorvoegsel *ge*: b.v. *gebergte*, *gevegelte*.

12. De namen van die *dieren*, welke voor het mannetje en het wijfje een' bijzonderen naam hebben, uitgezonderd *hond* ml. b.v. *schaap* onz. het mannetje heet *ram* m.l. het vrouwtje *ooi* vr.

13. De namen van *landen*, behalve die het lidwoord *de* voor zich hebben, en de namen van *steden* en *dorpen*.

Naar hunne *vorming* zijn *mannelijk*:

14. Veel *stammen* van werkwoorden: *blik*, *slaap*, (*eer*)*bied*, doch niet alle; veel stammen zijn *vrouwelijk*, andere zijn *onzijdig*.

15. De zelfst. naamw. met het *achtervoegsel* *dom*, die niet

onzijdig zijn : (de) **rijkdom**, (de) **ouderdom**; niet (het) **heiligdom**, (het) **christendom**.

Vrouwelijk :

16. De zelfst. naamw. met het achtervoegsel **heid**, **goedheid**, **dankbaarheid**.

17. De zelfst. naamw. met het achterv. **te** : **lengte**, **ge-daante**; uitgezonderd zijn de verzamelwoorden (zie n°. 11).

18. De zelfst. naamw. met het achtervoegsel **ij** : **bakkertij**, **smederij**, **lekkertij**, **waardij**.

19. De zelfst. naamw. met het achtervoegsel **ing** en gevormd van werkwoorden : **oefening**, **wandeling**. — **Leerling** heeft het achtervoegsel **ling** en is ml. 1).

20. De zelfst. naamw. met het achtervoegsel **nis**, uitgezonderd **vonnis** en **getuigenis**, als het beteekent *wat iemand getuigd heeft*.

21. De zelfst. naamw. met het achtervoegsel **schap**, die niet onzijdig zijn : (de) **blijdschap**, (de) **wetenschap**; niet (het) **genootschap**, (het) **gezelschap**.

Onzijdig :

22. De verkleinwoorden met de achtervoegsels **je**, **ke**, **lijn** : **mandje**, **jongske**, **maagdelijn**.

De verkleinwoorden op **el** zijn grootendeels *mannelijk* : **knobbel**; ml. **druppel**, ml. **kruimel**, ml.

23. De zelfst. naamw. die door het achtervoegsel **sel** van stammen van werkwoorden zijn gevormd, **baksel**, **haksel**, **deksel**. *Schijnbaar* behoort hierbij **leisel**; (**leidsel**) vr.

24. De zelfst. naamw. met het achtervoegsel **dom**, die niet mannelijk zijn : (het) **heiligdom**, **het christendom**; niet (de) **ouderdom**, (de) **rijkdom**.

OPGAVE. Uit eene leesles alle zelfst. naamw. opzoeken en opgeven of zij kenmerken bezitten, waaruit men kan beoordeelen tot welk geslacht zij behooren.

1) Heeft *wandeling* ook niet het achtervoegsel *ling*?

§ 40.

In de school, in de kamer, buiten het huis, overal is **ruimte**. Ieder mensch, ieder dier, iedere plant, ieder levenloos ding neemt een gedeelte van de ruimte in. Als wij loopen, nemen wij telkens een *ander* deel van de ruimte in. Die deelen der ruimte zijn even groot. Waarom? Een bepaald deel der ruimte heet eene **plaats**. Deze plaatsen hebben geene bijzondere namen. De plaats, b.v. die de kagchel inneemt, en de plaats, waar de tafel is, zijn niet door namen onderscheiden.

Op de vraag: „Waar is de kagchel?” wordt geantwoord: „*hier!*” maar het woord *hier* zegt volstrekt niets; want als gij niet weet, waar de spreker is, dan hebt gij aan het woord *hier* ook niets. De spreker wijst de plaats aan, en die aanwijzing gaat vergezeld van het woord *hier*. Dit woord heeft dus eenige overeenkomst met het woord *ik!* Welk woord is *ik!* — Op de vraag: „Waar staat 's winters de kagchel?” wordt geantwoord: „*Voor* de nis! Waar de nis gevonden wordt, *weet* de hoorder, en nu vindt hij gemakkelijk de plaats van de kagchel. Ziet gij wel, dat'er geene plaats wordt genoemd? *Waar* de kagchel is, wordt bepaald in **betrekking** tot de plaats, de ruimte, die de nis inneemt. De betrekking, waarin de plaats van de kagchel tot de plaats van de nis staat, heet **voor**.

Het woord *voor* is de naam van eene *plaatselijke betrekking*. Er zijn nog andere *plaatselijke betrekkingen*. Ik heb hier voor mij een plaatje. Ik zie daarop onderscheidene *zelfstandigheden* o. a. een glas. Het *glas* neemt eene zekere ruimte in.

1. De melk is **in** het glas. 2. Het oor is **aan** het glas. 3. Het papier ligt **op** het glas. 4. De tafel is **onder** het glas. 5. De druppel loopt **langs** het glas. 6. Het kopje staat **naast** het glas. 7. De kat loopt **naar** het glas. 8. Straks is het papier **van** het glas en de melk **uit** het glas. 9. Het touwtje zit **om** het glas.

De woorden *in, aan, op* (geeft gij de volgende op!) zijn als zij zóó gebruikt worden **voorzetsels**.

Elk voorzetsel maakt met het zelfstandig naamwoord of het voornaamwoord, dat er bij behoort, *eene bepaling* uit.

In den zin: *de lamp gaat uit*, is het woord *uit* geen voorzetsel, maar een **bijwoord**; het is wel een voorzetsel in den zin: *de melk loopt uit het glas*. Waarom?

Men bepaalt ook meestal den tijd, waarin iets plaats heeft, in betrekking tot een' anderen tijd, die bij spreker en hoorder bekend is.

B.v. wanneer men den tijd weet, in welken mijn verjaardag wordt gevierd, dan verstaat men mij als ik zeg: 1. **Voor** mijn verjaardag. 2. **Op** mijn verjaardag. 3. **Na** mijn verjaardag. 4. **Omstreeks** mijn verjaardag. 5. **Tegen** mijn verjaardag. 6. **Bij** mijn verjaardag. 7. **Naar** mijn verjaardag. 8. **Tusschen** mijn verjaardag en St. Nicolaas-avond.

Als voorzetsels worden nog andere woorden gebruikt, al zijn het geene namen van *plaatselijke* of *tijdelijke* betrekkingen.

De volgende zinnen moeten ontleed worden.

VOORBEELD.

1. De broeders onderwerp.
2. kwamen gezegde.
3. in Egypte bepaling van 2.
4. tijdens den hongersnood bepaling van 2.

Het is duidelijk, dat de woorden *in* en *tijdens* voorzetsels zijn. Door ontleding zult gij de voorzetsels, die in de volgende zinnen voorkomen, gemakkelijk kunnen vinden.

1. *De broeders kwa(a)men tijdens den hongersnood in Egypte.*
2. *Gedurende den nacht slaap(t) ik op mijn bed.*
3. *Hij wordt gestraf(d,t) krachtens den wil zijns vaders.*
4. *Sedert 8 dagen heb ik niets van hem gehoor(d,t).*
5. *Oom kwam nog aan staande de vergadering.*
6. *Men vin(d,t,dt) aan de pomp een slinger.*

Waarom is aan een voorzetsel in N°. 6 en in N°. 5 een bijwoord?

7. De kleine Jan kwam te huis met een buil aan zijn hoof (d,t) en zonder pet.

8. (Wees, weest) onderdanig en vriendelijk jegens uwe meerderen, en handel(t) overeenkomstig den wil uwer ouders, lieve Mietje!

9. Moeder heeft door den schoenmaker een paar (laarzen, laarsen) voor mij laten maken.

10. Deze jongens (spele, spelen, speelen) om knikkers en houden op wegens de koude.

Waarom is op in N°. 10 geen voorzetsel maar een bijwoord?

§ 41.

Wij keeren weder tot de zelfstandige naamwoorden en lidwoorden terug. Deze hebben zoowel als de werkwoorden verschillende **vormen**. Met den vorm voor het meervoud hebben wij reeds kennis gemaakt. Welke zijn de meervoudsuitgangen?

De vormen, die in § 38 bedoeld werden, zijn dezē:

1. de man.	Met een bijvoegelijk	} 1 de goede man.
2 des goeden mans.
3 dengoedenmanne.
4 den goeden man.
2. des mans.	naamwoord er bij:	
3. den manne.		
4. den man.		

Deze verschillende vormen noemt men **naamvallen**.

Waartoe dienen zij? Het zijn uitwendige teekens, aan welke men zien kan, hoe de zelfstandigheid in den zin voorkomt. Alleen door de ontleding van den zin kan men de dienst van het zelfstandig naamwoord of van het voornaamwoord te weten komen, en met die diensten moeten de *vormen* dier woorden, de naamvallen, in overeenstemming zijn.

De verschillende vormen van een zelfstandig naamwoord dat mannelijk en enkelvoudig is hebt gij gezien.

De uitgang van den 2^{en} naamval is *s*.

De uitgang van den 3^{en} naamval is *e* (niet *ne*).

De 4^e naamval van het zelfst. naamw. is gelijk aan den eersten, maar het *lidwoord* heeft een' uitgang *n*.

Als wij het lidwoord mederekenen, hebben wij dus 4 naamvallen.

Nu is de vraag: „hoe moeten zij gebruikt worden?”

VOORBEELDEN zullen ons den weg wijzen:

1 ^e naamval	}	De man zit op het paard	Onderwerp.
		Dit is <i>de man</i> , die het weet	Gezegde.
		<i>Man, man!</i> Wat doet gij daar?	Aangesproken persoon. (Vocatief).
		Allengs werd hij <i>de man</i> , op wiens schouders de gansche zaak rust(t)e.	Bepaling van 't Gezegde <i>de werd</i> .
2 ^e naamval	}	Het huis <i>des mans</i> wordt verkocht.	Bepaling eener andere zelfstandigheid.
		Vondel was een groot dichter; wij lezen niet genoeg de werken <i>des grooten mans</i>	idem.
		<i>Willem's</i> vader is een achtenswaar- dig man	idem.
		<i>Vader Willem</i> werd te Delft dood- geschoten	idem.
		<i>Aanm.</i> Hierin is geen 2 ^e naamval. <i>Vader</i> en <i>Willem</i> betee- kenen <i>dezelfde</i> zelfstandigheid.	
		Een teug <i>wijns</i> verkwikt ons	idem.
		De oppassing <i>des mans</i> laat niets te wenschen over	idem.

Aann. Deze zin kan beteekenen: de man *past* iemand op, of de man *wordt opgepast*, en de oppassing laat niets te wenschen over.

Alvorens wij voorbeelden opgeven van den derden naamval, moet worden medegedeeld, dat er weinig gebruik meer

van gemaakt wordt, zoodat de zinnen, waarin hij voorkomt, vloeiender en beter overeenkomstig de tegenwoordige wijze van spreken kunnen worden uitgedrukt.

Men gebruikt alsdan den *vierden naamval* in plaats van den *derden*.

3° naamval.

Mijne moeder geeft *den armen manne* eene aalmoes.

Het gaat *den manne* niet naar den zin.

De man zeide: „dat was *me* daar een pret!

Het ontbreekt *dien manne* aan moed.

Het was *dien manne* hier gansch niet aangenaam.

Deze jas is *dien manne* groot genoeg.

Zij sprak *dien manne* te veel; hij vond haar onverdragelijk.

Ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven, d.i. te *den dage* enz.

Hij schrijft om *den broode*.

Wij beminnen *den man*.

De zorgen kwellen *den man*.

4° naamval.

De vriend van *den man* stierf *den vierden Januarij* van *het* jaar 1857.

Dit pakje is *twintig Gulden* waard, want het weegt *tien pond* en kost *twee Gulden* het pond.

Eene vierkante *El* is een vlak, dat *eene El* lang en *eene El* breed is.

Wij zullen het bij deze voorbeelden laten, die u zeker hebben geleerd, dat het gebruik der naamvallen niet gemakkelijk en de regel voor dat gebruik in geene twee woorden te stellen is.

Vragen wij vooreerst, hoe kan een zelfstandig naamw. in den zin voorkomen?

1°. Het kan voorstellen het **onderwerp**, het **gezegde** en den **aangesproken persoon**.

In deze gevallen moet worden gebruikt *de eerste naamval*.

2°. Het kan als **bepaling** bij een *ander zelfstandig naamwoord*, bij een *bijvoegelijk naamwoord* en bij een *werkwoord* staan, en met een *voorzetsel* eene bepaling uitmaken.

; Zoekt van deze gevallen voorbeelden in de zinnen die voorafgaan. Vergeet niet dat het werkwoord *zijn* of *wezen* veelal gebruikt wordt om aan een gezegde den *vorm* van een gezegde te geven.

Als bepaling bij een ander zelfstandig naamwoord heeft het gewoonlijk den *tweeden naamval*.

Willem *de Zwijger* stierf. De dood van Willem *den Zwijger*.
De pogingen *des grooten Zwijgers*.

Het is duidelijk dat alleen in het derde voorbeeld *zwijger* eene **andere** zelfstandigheid beteekent dan het woord *pogingen*, waarbij het staat: alleen in het derde voorbeeld komt een *tweede naamval* voor; in de andere heeft *Zwijger* den naamval van *Willem*.

Twee zelfstandigheden kunnen in eene betrekking tot elkander staan, bij voorb. de eene is de *oorzaak*, de *maker*, de andere het *voortgebragte*, het *gewrocht*; de eene is het *deel*, de andere het *geheel*; de eene is de *bezitter*, de andere de *bezitting*, zooals:

eene *schilderij van Rembrandt* of *Rembrandt's schilderij*, (*Rembrandt* is niet de *bezitter*, maar de *maker* van de *schilderij*).

de helft des cirkels; *het huis des buurmans*.

eene *vertelling van den meester* of eene *vertelling des meesters*.

• Nu wordt die *betrekking* uitgedrukt door een afzonderlijk woord of niet. In het laatste geval gebruikt men den *tweeden naamval*. Het woord *van* dat anders gebruikt wordt is een....?

Wanneer een zelfstandig naamwoord als bepaling staat bij een bijvoegelijk naamwoord, moet de 2°, de 3° of de 4° naamval worden gebruikt. Wij geven van elk een voorbeeld:

2° n.v. En zij riepen: „hij is *des doods* schuldig.”

3° n.v. Het wordt *dien man (manne)* duidelijk, dat zijn knecht *hem* ontrouw is geworden.

4° n.v. Deze kamer staat vol *zwarten rook*.

Men zegt ook: vol *zwarten rooks*; een glas vol *rooden wijn*, en een glas vol *rooden wijns*.

Men gebruikt meer den vierden naamval, en moet dien be-

schouwen als plaatsvervanger van den tweeden, dien men in het gewone spreken en schrijven zooveel mogelijk vermijdt.

§ 42.

Wanneer een zelfstandig naamwoord als bepaling bij een werkwoord staat, moet de 1^e, de 2^e, de 3^e of de 4^e naamval gebruikt worden.

1. M. A. de Ruyter werd allengskens *een aanzienlijk man*. (1 nv.)

2. Heere! 1) Gedenk *mijner* (2^e nv.) als gij in uw koninkrijk zult gekomen zijn.

Aanm. *Mijner*, is de tweede naamval van het voornaamwoord *ik*, dat ook eene zelfstandigheid vertegenwoordigt. Het is een ?

3. Wij wijzen *den man den weg*.

In het laatste voorbeeld komen bij het gezegde twee zelfstandigheden, twee voorwerpen, als bepaling. De vraag is, welke naamval moet gebruikt worden?

Voor één van beide de 3e en voor de andere de 4e naamval.

Als het wijzen gedaan is, is *iets* of *iemand* **gewezen**.

Is dan *de weg* of *de man* *gewezen*?

Voor dat voorwerp, waarop de toestand, dien het verleden deelwoord beteekent, toepasselijk is, moet de 4e naamval van het zelfst. naamw. worden gebruikt, voor het andere de 3^e naamval.

Zoo kan men ook, al staan er geen twee bepalingen, die beide eene zelfstandigheid beteekenen, bij het werkwoord, het verleden deelwoord gebruiken om te beslissen, of de derde of de vierde naamval moet worden gebruikt.

De hoed valt *mij* af. De hond bijt *mij*.

Als het *afvallen* gedaan is, ben *ik* (wel of niet?) *afgefallen*.

1) *Heere* is geene derde naamval van *Heer*. De *e* behoort tot den stam, doch kan ook worden weggelaten.

Als het *bijten* gedaan is, berf ik (wel of niet?) *gebeten*.

Maar als men zegt: *de jongen is gebeten* of *wordt gebeten*, waarom moet dan de 1^e naamval worden gebruikt?

VOORBEELDEN.

Zijn zoon slacht dien man. Zijn zoon eert dien man.

Het gelukt dien man. Het vereert dien man.

Hij gehoorzaamt den man. Hij roept den man.

Het werkwoord *gehoorzamen* heeft een derden naamval bij zich, ofschoon *gehoorzaamd* toepasselijk is op *den man*. Hetzelfde moet vermeld worden van de werkw. *baten* en *schaden*.

§ 43.

De regel van het gebruik der naamvallen, wanneer zelfstandige naamwoorden met voorzetsels ééne bepaling uitmaken, kan tegenwoordig zoo worden gesteld: de voorzetsels *regeren* den vierden naamval.

Vroeger gold die regel niet, en hij geldt nog niet in zekere uitdrukkingen, die uit vroegeren tijd zijn overgebleven, b.v. *binnenlands*, *tusschendeks*, om *den broode*, in *den gebede*, na *den eten*, enz. Waarom zegt men: *het licht* schijnt; wij krijgen *het licht* van de zon; gij staat mij in *de licht*?

Dat *de licht* is nog een overblijfsel van den vroeger gebruikelijken derden naamval: *den lichte* 1).

Waarom zegt men naar *de Oost*, op *de Meer*, in *den Hout* en niet naar *het Oost*, op *het Meer*, in *het Hout*?

De voorzetsels *regeren*? — Kunnen woorden regeren? Ja, mits men dit woord regeren goed versta. Men mag niet schrijven: *hij liep langs de weg*, maar wel: *langs den weg*; het voorzetsel oefent invloed op den vorm van het andere woord.

1) Zie Dr. W. G. Brill, Nederl. Spraakl. Leer van den Volzin, blz. 88.

Zoo regeren ook zelfstandige naamwoorden, werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden.

Zou deze beteekenis van het woord *regeren* ver verwijderd zijn van de gewone?

De voorzetsels regeren dus, op enkele uitzonderingen na, den 4^{en} naamval.

Naamvallen zijn ?

Maar nu een woord, dat voor geene verbuiging vatbaar is, heeft dat ook *naamvallen*?

Eigentlich neen, b.v. *wat* is een *onverbuigbaar* woord. In deze zinnen:

a. *Wat gebeurt daar ginder toch?* b. *Piet krijgt morgen wat.* bewijst het geheel verschillende diensten, en aan het woord is niet het minste uitwendig kenteeken daarvan te zien. Dwaalt men dan als men zegt:

a. *Wat* voornaamw. onz. enk. eerste naamval.

b. *Wat* voornaamw. onz. enk. vierde naamval.

Eigentlich ja. Men bedoelt er dit mede: *het woord komt hier zóó voor, dat men b.v. den vierden naamval zou gebruiken, als hij er was.*

Dezelfde opmerking komt te pas bij de verbuigbare woorden. In dezen zin: *Moeder geeft den armen man eene aalmoes.*

Moeder zelfstandig naamw. vrouwel. enk. 1^e naamval.

man _____ mannel. , 3^e _____

aalmoes _____ vrouwel. , 4^e _____

Al zet men nu het lidwoord bij het zelfst. n.w. *man*, dan is er nog geen uitwendig teeken van den derden naamval.

Men heeft dan den vierden naamval, maar met te zeggen 3^e naamval, bedoelt men: de derde naamval moest eigentlijk gebruikt worden; zóó is de dienst, die het woord in den zin bewijst.

Op deze wijze ingelicht, kunnen wij een stapje verder gaan.

Bij het mannelijke geslacht hebben wij in het enkelv. nog *vierderlei* vormen, maar bij het vrouwelijke en het onzijdige niet

eens, en in het meervoud bij geen van de drie geslachten.

Vrouwelijk.

Enkelvoudig.

1. de vrouw.	Met een bij-
2. der vrouw.	voegelijk
3. der vrouw.	naamw.
4. de vrouw.	

Onzijdig.

Enkelvoudig.

1. het kind.	Met een bij-
2. des kinds.	voegelijk
3. den kinde.	naamw.
4. het kind.	

Vrouwelijk.

Enkelvoudig.

1. de brave vrouw.	}
2. der brave vrouw.	
3. der brave vrouw.	
3. de brave vrouw.	

Onzijdig.

Enkelvoudig.

1. het leerzame kind.	}
2. des leerzamen kinds.	
3. den leerzamen kinde.	
4. het leerzame kind.	

Mannelijk.

Meervoudig.

1. de mannen.
2. der ———
3. den ———
4. de ———

Vrouwelijk.

Meervoudig.

- de vrouwen.
- der ———
- den ———
- de ———

Onzijdig.

Meervoudig.

- de kinderen.
- der ———
- den ———
- de ———

Welke uitgangen krijgt het lidwoord in het vr. enk., in het onz. enkelv. en in het meerv.?

Welke uitgangen krijgt het zelfst. naamw. in het vr. enk., in het onz. enk. en in het meerv. behalve den meervoudsuitg?

Welke uitgangen krijgt het bijvoegel. naamw. in het vr. enk., in het onz. enk. en in het meerv.?

Uit welke deelen bestaat het woord, kinderen?

De *a* van *man* is gesloten, wat moet met de *n* gebeuren, opdat de *a* in het meervoud gesloten blijve?

Welken naamval gebruikt men veel in de plaats van den derden? en in de plaats van den tweeden?

Het volgende moet zonder fouten worden opgeschreven. Al de woorden, die zelfstandigheden, voorwerpen, beteekenen,

moeten er worden uitgezocht, en daarbij moet worden opgegeven, welke naamval gebruikt is of gebruikt moest worden.

Als in de lieve (den lieven) lente

Den (de) bloempjes 't vel(d,t) versieren (versiere),

Dan pluk ik rozeknopjes,

Viooltjes, madeliefjes,

Citroenkruid (kruit) en seringe (seringen),

Dan zal ik kransjes vlegten (vlechten),

En dragen die ter eere 1)

Van God, die mij het leven (leeven),

En bloempjes heef (d, t) geschonke(n).

Dan zing ik: Hemelkoning!

Gij doet viooltjes groeijen,

Met roosjes, maagde (made) liefjes,

Citroenkruit (kruid) en seringen (seringe),

Met duizend, duizend bloemen,

Om uwe magt (macht) en liefde,

Aan kinderen te toonen (toone).

Hoe mooi staat mij dit kransje!

Ach, laat mij niet vergeten,

Dat Gij het hebt doen groeije (groeijen).

§ 44.

De verschillende namen, die wij in § 31 aan eene zelfde zelfstandigheid, aan een' zelfden persoon, gegeven hebben, moesten nog eens worden nagezien:

man, Piet, broeder, zoon, vader, zimmerman, gierigaard, speler.

Van deze 8 zijn er 7 soortnamen; alleen het zelfstandig naamwoord Piet is geen soortnaam.

1) Deze e is geen uitgang van den derden naamval. Zij wordt ook in andere naamvallen gebruikt; b.v. eere zij God enz..

Gij weet immers wat eene *soort* is? Katten b.v. zijn eene soort van huisdieren, appelen eene soort van boomvruchten, spelers eene soort van mannen. De *naam* van de soort is toepasselijk op elke eenheid van de soort, op elk *individu*.

Iedere *een* van die eetbare dingen, welke meestal des middags op tafel komen, is een aardappel.

Zoo is er eene soort van menschen, die timmerlieden heeten — elk individu van deze soort is een timmerman: alle individus van deze soort hebben dien naam met elkander *gemeen*: *timmerman* is een **gemeen** zelfstandig naamwoord.

Ofschoon er nu veel menschen zijn, die den naam Piet met elkander gemeen hebben, zoo kan men toch niet zeggen, dat Piet een soortnaam is: **Piet** is een *eigennaam*.

Welke zelfstandigheden hebben veelal eigennamen?

Eigennamen schrijft men met hoofdletters.

• Ook soortnamen, gevormd van *eigennamen*, en bijvoegelijke naamwoorden, van eigennamen gevormd, worden door dezen met hoofdletters geschreven, door genen weder niet.

B. v. een Spanjaard, een Noord-Amerikaan, een Pruis, Zweedsch ijzer, Japansch porselein, de Vrijdagsche courant, Maartsche buijen, of — een spanjaard, maartsche buijen, enz.

Oefening.

1. Wij zaten laatst bij Saartje (saartje).

Onzen ouden goeden (onze oude goede) baker (Baker),

2 Toen zij (zei) mijn zusje mielje (Mietje),

Dien (die) tijd is mij den liefsten (de liefste),

Wanneer de Boomen (boomen) bloeijen.

3 De (den) herfst (Herfst) begint in de (den) maand september (September).

4 Mijn neef (*word, wort, wordl*) Oost-Indisch (oost-indisch) Ambtenaar (ambtenaar).

5 De Donau loopt door beijeren (Beijeren) langs den (de) Steden(steden) Regensburg en Passau.

§ 45.

In den zin *Jan is vrolijk en gaat vlug aan zijn werk*, ontmoeten wij twee woorden, die het *hoe* van iets beteekenen. Welke zijn dat? *Vrolijk* is een bijvoeg. naamw., want het drukt de hoedanigheid van *Jan* uit; *vlug* is geen bijvoeg. naamw., maar een *bijwoord*, want het beteekent de hoedanigheid van iets, dat *niet* als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld. Zegt men: *Jan heeft een vluggen gang*, dan is *vlug* weder een bijvoeg. naamw. Waarom? — Zegt men: *Abraham vertrouwde vast op Gods beloften* of *Abraham bleef vast op Gods beloften vertrouwen*, dan is *vast* een *bijwoord*; maar zegt men: *Abraham bezat een vast vertrouwen op Gods beloften*, dan is *vast* weder een bijvoeg. naamwoord. Dit laatste gebruik van *vast* staat gelijk met dat van *witte* in *eene witte roos*. Al staat dus een woord, dat het *hoe* van iets beteekent, niet onmiddellijk voor het zelfst. naamw., zoo kan het toch zeer goed een bijvoeg. naamwoord zijn. Wat is het woord *mooi* in deze uitdrukkingen: *Het mooie schrift*, *het kind schrijft mooi*, *het schrift is mooi*, *ik vind dat schrift mooi*, *maak uw schrift mooi!* en in welk geval is het *verbogen*?

Zoekt de bijvoeg. naamw. uit de volgende VOORBEELDEN.

- A. *Hoe dankbaar is mijn kleine hond!* — *Hoe zouden menschen, zoo eerlijk en zoo godsdienstig, zulke dingen kunnen doen?* — *Een zindelijk kind houdt zijne kleederen rein en heel.*
- B. *Te zwaar eene taak, zoo gunstig eene gelegenheid, zoo trouw een vriend*, waarvoor wij gewoonlijk zeggen *zulk een trouwe vriend*, of *een vriend, zoo trouw*, enz.
- C. Welk onderscheid is er in de beteekenis van deze twee uitdrukkingen: *een eenvoudig burger, een eenvoudige burger?* — In het eerste geval bedoel ik iemand, die burger is en niets meer; in het tweede geval bedoel ik *een burger*, die een eenvoudig mensch is. Tracht nu het onderscheid te ontdekken dat er in de beteekenis van deze uitdruk-

kingen te vinden is: *een goed burgemeester en een goede burgemeester, een sterk speler en een sterke speler*. Op blz. 42 heb ik u het gebruik verklaard van: *mijn klein zusje en mijn kleine zusje*.

- D. Men zegt gewoonlijk niet *een geschotene haas*, maar *een geschoten haas*, niet *het gegevene woord*, maar *het gegeven woord*, niet *eene dankbaardere handeling*, maar *eene dankbaarder handeling*.

- Onder A B en C ziet gij verscheidene gevallen, waarin het bijvoegelijk naamw. onverbogen blijft; onder D ziet gij er, waarin het onverbogen kan blijven, namelijk als het eenen uitgang **en** of **er** heeft. — Is *en* van *open* ook een uitgang? Zou men mogen zeggen: *hij staat voor de opene en ook voor de open deur?*

Door oplettend de werken van goede schrijvers te lezen, leert men wat de welluidendheid in dit opzigt vereischt.

- E. *Eene gouden speld, een ijzeren ketel, de houten hamer. Gouden en . . . ?* zijn **stoffelijke** bijvoegelijke naamwoorden.

Door welk achtervoegsel worden zij van stofnamen gevormd?

Merkt wel op dat dit *gouden* een stam is, want *en* is geen uitgang. Even als bij de voorb. onder D laat men de uitgangen weg en zegt nimmer *den gouden en handelaar*. Waarom niet? Enkele worden door het achtervoegsel **sch** gevormd en worden wel verbogen, b. v. *eene neteldoeksche jurk*.

Wanneer een bijvoegelijk naamwoord niet verbogen kan worden is het *onverbuigbaar*. Ook daarvan volgen eenige VOORBEELDEN.

- F. *De Rotterdammer pakschuit, Edammer kaas, Weesper moppen, Neurenburger waren*.

Door welk achtervoegsel zijn deze gevormd? Waarom worden zij door sommigen met eene hoofdletter geschreven?

- G. *Ik heb mijn' regter voet verstuikt. Dit kind zit aan den linker kant. Hij heeft eenen ring aan de regter hand*.

Schrijft de volgende zinnen zooals het behoort.

1. Willem 'de derde, (*de, den*) tegenstander van Lodewijk (*de veertiende, den veertienden*), was een (*groot, groote*) man.

2. Waarom zit aan eene (*ijzere, ijzeren*) pan een (*hout, houten*) steel?

3. Mijn neef handelde gestreng en onpartijdig, waardoor hij tconde een (*goed, goede, goeden*) bevelhebber te zijn.

4. Vondel houdt men met regt voor (*een groot, eenen grooten*) dichter.

5. Wat is warmer, eene (*wolle, wollen*) of eene (*katoene, katoenen*) deken?

Wanneer de welluidendheid er door bevorderd wordt, mag ook het lidwoord *een* ouverbogen blijven. Het plaatsen van het afkappingsteeken (*een'*) is bij veel goede schrijvers niet meer in gebruik.

OPGAVE. Uit de voorbeelden op blz. 48 de bijvoegelijke naamw. en de bijwoorden zoeken.

Verbuigt nu *een man, eene vrouw, een kind*, eerst zonder, en dan met een bijvoegelijk naamwoord. De uitgangen vindt gij in § 41 en § 43 aangewezen. Misschien kunt gij beoordeelen, waarom dit lidwoord bij een meervoudig zelfst. naamw. niet te pas komt.

§ 46.

Nu volgt de ontleding van dezen zin: *Het kleine Mietje heeft van hare moeder, twee appelen en drie peren gekregen.*

1. *Het kleine Mietje* . . . Onderwerp, waarin *kleine* eene bepaling van *Mietje* is.
2. *Heeft gekregen* . . . Gezegde.
3. *Van hare moeder* . . . Bepaling van 't gezegde, waarin *hare* eene bepaling van *moeder* is.

4. *Twee appels en drie peren* Bepaling van 't gezegde waarin *twee* eene bepaling is van *appelen* en *drie* eene bepaling van *peren*.

Door de woorden *twee* en *drie* wordt de hoeveelheid van de zelfstandigheden *appelen* en *peren* uitgedrukt.

De woorden *een*, *twee*, *drie*, *vier*, *vijf* enz. zijn **telwoorden**.

De woorden, *tien*, *dertien*, *vijf en twintig*, *achtien honderd negen en vijftig* zijn ook

Het lidwoord *een* is eigenlijk hetzelfde als het telwoord *een*; doch zij verschillen in de opvatting, b. v. *Klaartje heeft twee hoeden en ik heb er een*. *Een ordentlijk gekleed kind heeft een hoed op het hoofd*. Het eerste *een* is een telwoord. Het tegenovergestelde van *een* is *geen*. *Geen* is dus zoowel lidwoord als telwoord. B. v. Iemand zegt: *dat is een snoek*, en een ander zegt: *neen! dat is geen snoek*. Nu is *geen* een ontkennend lidwoord. In den zin: *hij heeft geen cent op zak*, is *geen* ontkennend telwoord. Het beteekent *niet een*, dus nog veel minder *twee* of *meer*. In het laatste geval zegt men ook wel *geen een*.

Ander half pond koffie beteekent *een pond en het andere* (d. i. het tweede) *half*; *derdehalve kan* beteekent *twee kannen en de derde half*. Hoeveel stuivers deed nu een *zesde-half*?

Wanneer men b. v. twee leijen heeft, kan men, als men er van spreekt, zeggen: a.) *de twee leijen*, b.) *een paar leijen*, c.) *de eene lei en de andere*, d.) *de eerste en de tweede lei*, e.) *de beide leijen*. Alleen in de uitdrukkingen *a*, *b* en *e* wordt de hoeveelheid der leijen aangeduid. In *a* en *e* door een telwoord, in *b* door een zelfst. naamw. met een lidw.

Eerste, *tweede*, *derde*, *laatste*, *zooveelste*, *hoeveelste* enz. worden **rangschikkende telwoorden** of ook wel, even als de woorden *voorste*, *achterste*, *binnsaste*, *laatste* enz.. bijvoegelijke naamw. genoemd. De woorden *eene*,

andere, beide zijn ook telwoorden, die als bijvoeg. naamw. gebruikt worden.

Men gebruikt de woorden *tweede*, *derde* enz. ook om de waarde van de deelen eener eenheid aan te wijzen, zoo als gij zeker reeds in de cijferkunst hebt geleerd. Dat zij in zulk een geval geene rangschikkende telwoorden zijn, wordt duidelijk, als wij de vijf gelijke deelen, waarin b. v. een vel papier is verdeeld, aanwijzen met te zeggen: *het eerste vijfde deel*, (of zamengesteld *het eerste vijfdedeel*) *het tweede*, *derde*, *vierde* en *vijfde vijfde deel*. Het tweede woord *vijfde* in de laatste uitdrukking, dat dezelfde beteekenis heeft als de noemer van eene breuk, is dus een telwoord. Voor *tweede deel* hebben wij het zelfst. naamw. *helst*. Voor *het tweede deel van een brood*, kan men zeggen *de helst van een brood* of *een half brood*. Wil de spreker maken dat de hoorder onmogelijk aan een deel kan denken, dan zegt hij *een heel brood*, *de geheele week*, *den ganschen dag*. De woorden *half*, *geheel* en *gansch* zijn telwoorden, die weder als bijvoeg. naamw. verbogen worden. Als nu *eene week* hetzelfde is als *eena gansche week*, *een et*, hetzelfde als *een heel ei*, waarvoor dienen dan de telwoorden *geheel* en *gansch*? In deze zinnen 1. *Mietje wordt al een heel meisje!* 2. *'t Is waarlijk een heel boekdeel*, dient *heel* toch niet om te bewerken, dat de hoorder volstrekt niet aan een *deel* van *Mietje* zou denken, of aan een *deel* van het *boekdeel*. Men gebruikt het dan om te laten hooren dat men iets nog al groot vindt.

Wanneer er gezegd wordt *eenige* (1) *appelen*, *ettelijke peren*, dan kan men zich zeer goed voorstellen, dat er *niet veel* appelen, en *niet veel* peren bedoeld worden, maar juist te weten *hoe veel* is niet mogelijk, want er wordt geen bepaald getal bedoeld. De woorden *eenige* en *ettelijke* zijn dan ook

(1) Heeft het woord *eenig* dezelfde beteekenis in deze voorbeelden: Geef mij *eenig* geld. Haar *eenig* kind. Dit gedicht is *eenig*. In welk geval is het een volkomen bijvoeg. naamw.!

onbepaalde telwoorden, de woorden *twee*, *tien* enz. zijn **bepaalde**. Verdere VOORBEELDEN: *sommige visschen*, *verscheidene kippen*, *menig voorval*, *veel plezier*, *meer tijd*, *de meeste genoegens*, *weinig verdriet*, *minder boomen*, *de minste kosten*, *voorbentjes en wat brood*, *eukele kersen*. Gij zult gemakkelijk de onbepaalde telwoorden kunnen vinden. Men gebruikt ze om op de hoeveelheid te wijzen, zonder die te noemen. B.v. *Gij hebt daar verscheidene pennen in dat doosje!* Ik bedoel nu alleen dat er *veel pennen* zijn. Zij kunnen wel van dezelfde soort wezen, zoodat er bijna geen *verscheidenheid* tusschen de enkele pennen te ontdekken is. Misschien denkt gij dat men in dat geval het woord *verscheidene* niet gebruiken mag, doch die gedachte zou verkeerd zijn: wij gebruiken heel veel woorden in beteekenissen, die niet met de oorspronkelijke overeenkomen.

Behalve deze bepaalde en onbepaalde telwoorden zijn er nog eenige woorden, die hoewel zij geene hoeveelheid beteekenen, toch met de hoeveelheid in nauwe betrekking staan. Gij ontmoet ze in deze voorbeelden:

1. *Al de jongens hebben eenen vlieger, ik alleen niet.*
2. *Alle menschen zullen eenmaal sterven.*
3. *De leerlingen dezer school hebben elk een liniaal.*
4. *Iedere morgen nieuwe zorgen.*
5. *De gezamenlijke onkosten bedragen f 49 $\frac{7}{8}$.*
6. *Een iegeljk kind moet gehoorzaam zijn aan zijne ouders.*
7. *Jan heeft genoeg centen om een' nieuwen tol te koopen.*

De woorden *al*, *alle*, *elk*, *ieder*, *iegeljk* beteekenen dat er van *de jongens*, *de menschen*, *de leerlingen*, *de morgens*, en *de kinderen*, die men bedoelt, niet één is uitgezonderd. Het woord *gezamenlijke* beteekent dat de onkosten bij elkander gerekend zijn, waaruit men besluiten mag dat het *geheele* bedrag f 49 $\frac{7}{8}$ is. Het woord *genoeg* beteekent dat de hoeveelheid der centen juist voldoende is om het voorgestelde doel te bereiken. De genoemde woorden geven dus alle de eene of andere bijzonderheid der hoeveelheden te kennen. Men rekent ze daarom tot de onbepaalde

telwoorden. Er zouden op dezen naam gemakkelijk aanmerkingen te maken zijn, minder gemakkelijk kan men er een' beteren voor in de plaats geven,

Het telwoord *alleen* is zamengesteld uit de twee telwoorden *al* en *een*. Tracht zelf te vinden welke bijzonderheid dat uitdrukt in deze zinnen: *God alleen is almogtig. Alleen des Vrijdags is de heer A te spreken. De kinderen zaten alleen in de kamer. Jan gaat alleen naar Amsterdam, niet naar Utrecht. Jan gaat alleen naar Amsterdam, zijn broeder blijft te huis.*

§ 47.

Tegenover het woord *een* staat ook het woord *ander*. B.v. *De een zegt van ja, de ander zegt van neen. Mijn eene zoon is ziekelijk, mijn andere gezond en sterk.* Zoo gebruikt, wordt het ook een telwoord genoemd even als *een*. Maar als men het gebruikt zooals in de volgende zinnen, kan het moeilijk een telwoord genoemd worden: *Zou hij het zelf gedaan hebben? Neen! hij heeft het een ander laten doen. Zijn dit dezelfde haken en cogen? Neen, het zijn andere. Draagt gij zulke overschoenen? Neen! andere.* Toch wordt ook in deze drie voorbeelden het woord *ander* gebruikt om iets tegenovergestelds uit te drukken, evenwel nu niet van het telwoord *een*, maar van de woorden *zêlf*, *dezelfde* en *zulke*, die wij later zullen leeren kennen.

Er is onderscheid in de beteekenis van het woord *veel* in deze zinnen: 1. *Er zijn van daag veel boeren op de markt geweest.* 2. *Vele boeren raadplegen niet genoeg bekwame veeartsen.* 3. *Vele appels* (d. i. onderscheidene soorten van appels) *gaan spoedig rotten.* 4. *Veel appels heb ik in mijnen kelder.*

Het onbepaalde telwoord *veel* wordt dus, wanneer het *eene groote hoeveelheid* beteekent, niet als bijv. naamw. verbogen. Het woord *meer* hangt met *veel* zamen zooals later blijken zal (zie § 52) Men zegt ook wel *meerdere*; maar dit beteekent niet wat *meer* be-

teekent. B.v. 1. *Ik heb meer geld dan gij!* 2. *God is meerder dan ons hart d.i. grooter dan ons hart.* Men spreekt immers ook van onze meerderen, en dat zijn?

Van de bepaalde telwoorden zijn ook meervoudsvormen in gebruik. B.v. 1. *Wij zijn hier met ons drieën.* 2. *De vrouwen gaan niet haar twaalven uit rijden.* 3. *De soldaten waren met hun twee en twintigen in eene hinderlaag.* 4. *Wij hebben met ons tweeën over het ijs gegleden,* waarvoor men ook zegt: *wij hebben met ons beiden, wij beiden hebben, wij hebben allebei of alle twee over het ijs gegleden.*

Er zijn nog telwoorden, die veel van bijvoeg. naamw. hebben, ja, veelal als bijvoeg. naamw. worden aangemerkt. Wij zullen die weder leeren door VOORBEELDEN.

1. *Mijne veelvuldige bezigheden beletten mij uit te gaan.*
 2. *Gij moogt wel oplettend radenken over dat viervoudige voorstel.* 3. *Wanneer werd het Drievoudig Verbond gesloten?*
 4. *Mijn oom is een eenvoudig man.* (Hier is eenvoudig niet het tegenovergestelde van twee- of drie-voudig: het is geheel en al een bijvoegelijk naamwoord.) 5. *Gij vindt hier allerhande snuisterijën.* 6. *Dit kind heeft velerlei speelgoed.* 7. *In dit borduurwerk zijn zesderlei kleuren.* De laatste woorden, die met *lei* en *hande* zijn zamengesteld, worden niet verbogen, en dat zal u duidelijk worden, als ik zeg, dat *lei* en *hande* beide verouderde zelfstandige naamw. zijn.

Zoo is er nog een zelfst. naamw. dat veel met een telwoord wordt zamengesteld; namelijk *maal*. B.v. 1. *Hij komt hier dagelijks drie maal voorbij.* 2. *Drie maal tien is dertig.* In deze twee voorbeelden is *driemaal* een bijwoord.

Men gebruikt ook dit woord *maal* nog als zelfst. naamw.; in zooverre verschilt het van de woorden *lei* en *hande*. Men zegt immers: *het is voor de eerste maal, voor de eerste reis of voor den eersten keer;* dan zijn de woorden *maal*, *reis* en *keer* zelfst. naamw.. Ook zegt men: *hij is drie malen hier geweest d. i. op drie verschillende tijden,* dan is het woord *maal* insgelijks

eën zelfst. naamw.; maar in den zin: *hij is driemaal hier geweest* of *hij is meermalen hier geweest* zijn de zamengestelde woorden *dricmaal* en *meermalen* bijwoorden. Ten slotte eene kleine opheldering bij het bijwoord *allemaal*: zoo wordt het ten minste uitgesproken. Het moet geschreven worden *allemaal*. Het beteekent zooveel als *alle*. B.v. *De jongens zeggen allemaal, dat ik gelijk heb* of *de jongens zeggen allen*, enz., Aan de beteekenis van *maal* (d.i. *tijd*) wordt dus in deze uitdrukking niet meer gedacht, evenmin als in: *hij heeft die boterham heelemaal opgegeten*. *Maal* wordt zoowel op de tweede als op de derde wijze verbogen. B.v. *na de tweede maal, voor dit maal, ten* (d.i. te den) *tweeden male*. Welke naamvallen zijn hier gebruikt?

OPGAVE. Welke woorden zijn gebruikt in den zin op blz. 6?

§ 48.

Wij keeren nog even tot het bijvoeg. naamw. terug. Het eerst hebben wij het ontmoet vóór het zelfst. naamw. in *eene witte roos*. (Zie § 36). In § 45 hebben wij gezien, dat het nog op andere wijzen wordt gebruikt en dan onverbogen blijft.

Wij hebben er toch alles nog niet van gehad. Hier volgen weder nieuwe VOORBEELDEN. 1. *Welke eenden zijn mooijer, tamme of wilde?* 2. *Kapitein Bontekoe kwam eindelijk onder de wilden.* 3. *Mijne vinken stuiten overheerlijk, het zijn alle blinde.* 4. *In het gasthuis zijn vele lijders, zieke, kreupelen en blinde.* 5. *Jezus genas zieken, kreupelen en blinden.* 6. *Hier zijn twee stokken; geef mij den dikken en neem gij den dunnen.* 7. *Lazarus lag voor de poort van den rijke, maar deze bekommerde zich niet om dien armen man.* 8. *De andere eksters waren verbaasd over dien geleerden.* 9. *Dit is de hand van dien geleerde.* 10. *Huig de Groot en Vossius waren geleerden.*

Dat ziet er zonderling uit, zult gij zeggen. Gedurig komt er een bijvoegelijk naamwoord zonder zelfst. naamw. er achter,

dan eens wordt het verbogen alsof het zelfst. naamw. er bij stond, dan weder niet; met andere woorden, dan eens wordt het als zuiver bijvoeg. naamw., dan weder als zelfst. naamw. behandeld. Wat is de oorzaak daarvan? Wij zullen eerst den tweeden zin nemen. Wie zijn die *wilden*? Zijn dat wilde eenden of wilde kastanjes of wilde menschen? Wilde, onbeschaafde *menschen*. Het woord *wilde* beteekent dus **personen**, die genoemd worden naar eene kenmerkende hoedanigheid, die zij bezitten: het is dus hier een zelfstandig naamwoord. Er behoeft in dit geval geen ander zelfst. naamw. vooraf te gaan, om den zin verstaanbaar te maken; maar dit is wel noodzakelijk, wanneer men dieren, levenlooze voorwerpen, plaatsen enz. bedoelt.

Laat uit n°. 1 het zelfst. naamw. *eenden* weg en de vraag wordt onverstaanbaar. Laten wij nu deze eerste waarheid vasthouden: wanneer een bijvoegelijk naamw. geheel als zelfst. naamw. verbogen wordt, dan moet het *personen* beteekenen. Doch nu zijn wij er nog niet.

In n°. 4 worden met *zieke*, *kreupelen* en *blinde* óók personen bedoeld; en toch blijven zij bijvoegelijke naamwoorden; ze nemen den meervoudsuitgang **en** niet aan, zooals in n°. 5.

Dat komt, omdat er een zelfst. naamw. voorafgaat, dat in de gedachten herhaald wordt; ofschoon wij dat woord niet uitspreken noch schrijven, stellen wij het ons toch voor; de zin wordt dus: *In het gashuis zijn vele lijdens, zieke (lijders) kreupelen (lijders) en blinde (lijders)*.

De verbuiging van zulk een bijvoeg. naamw. als zelfst. naamw. gebezigd, komt aldus te staan;

Mannelijk.

Enkelvoudig.

1 de vrome.

2 des vromen.

3 den vrome.

4 den vrome.

Meervoudig.

1 de vromen.

2 der vromen.

3 den vromen.

4 de vromen.

De uitgang van den tweeden naamval van het enkelvoud is *en*, dien men ook heeft bij de zelfst. naamw. *prins (des prinsen)*, *vorst (des vorsten)*, *graaf (des graven)*, enz.

Men zou kunnen vragen hoe de dubbelzinnigheid te ontwijken in deze uitdrukkingen: *de bekwaamste en de bekwaamsten der Nederlandsche schrijvers. De zuinigste en de zuinigsten der moeders.*

Men doet echter veel beter met te zeggen of *de bekwaamste Nederlandsche schrijver* of *de bekwaamste Nederlandsche schrijvers*, want de meervoudsuitgang komt hier bij bekwaamste en zuinigste niet te pas, omdat het zelfst. naamw. er bij gedacht wordt.

OEFENING. Schrijft nu zooals het behoort:

1. Hier zijn eenige sigaren voor u, houd(t) gij van (*lichte, lichten*) of van (*zware, zwaren*)?
2. Den (*reine, reinen*) is alles rein.
3. De (*zwakke, zwakken*) zijn somtijds meer te vreezen dan de (*boozen, booze*).
4. Mijn vriend heeft twee zo(o)nen, den (*oudsten, oudste*) laat hij studceeren; en de(n) (*jongsten, jongste*) moet koopman worden.
5. Floris had verscheidene(n) vijanden onder (*de, den*) (*edele, edelen*).
6. (*Te vijfde, te vijfden, ten vijfden*) male(n) word(t) (*die, dien*) man opgeroepe(n) zonder te (*verschijne(n), verscheine(n)*).
7. Heb medelijden met (*een, een'*) (*blinden, blinde*) al kunt gij hem niet helpen. Jezus genas eens (*een, een'*) blindgeborene(n).
8. (*Laten wij, laat ons*) welwillend zijn jegens onze mindere(n) en onderdanig jegens onze meerdere(n).
9. Welke spelden moet gij hebben, kleine(n) of groote(n) ijzere(n) of kopere(n)?
10. Dit is het portret van Filips (*de, den*) (*goede, goeuen*).

§ 49.

Hetzelfde verschijnsel dat wij bij de bijvoegelijke naamwoor-

den hebben waargenomen, komt ook bij de telwoorden voor.

VOORBEELDEN. 1. *Jan en Kornelis zijn nu rijk, beiden zijn het door vlijt en zuinigheid geworden.* Beide heeft betrekking op *personen* en er wordt geen zelfstandig naamwoord bij gedacht. 2. *De kinderen zijn vroeg naar bed gegaan; beide (kinderen) slapen als rozen.* 3. *De beide kugchels branden.* 4. *Beider wenschen liepen zeer uiteen.* Zoo kan het bijvoeg. naamw. niet voorkomen. Men kan niet zeggen *blinder wensehen*, wel *wenschen van blinden*, of *de wenschen der blinden*, of *der blinden wenschen*. De telwoorden worden wel zoo verbogen. Men zegt *sommiger gedachten*, *veler oordeel*, *aller lot*, enz. De telwoorden zijn in het gebruik nog op eene andere wijze van de bijvoegelijke naamw. onderscheiden. In plaats van: *Alle kinderen dezer school hebben eene liniaal* kan men zeggen: *de kinderen dezer school hebben allen een liniaal.* *De beide vrienden zijn op reis gegaan. De vrienden zijn beiden op reis gegaan.* Wij ontmoeten hier denzelfden regel omtrent het plaatsen van den meervoudsuitgang. *Allen en beiden* beteekenen personen en er kan geen zelfst. naamw. bij gedacht worden. Hebben deze woorden geene betrekking op *personen*, dan blijft de meervoudsuitgang weg. B.v. *De pennen van deze klasse zijn alle vermaakt.* *De kagchels staan beide helder te branden.* Zoo komt de meervoudsuitgang te pas in: *Sommigen zeggen en niet in sommige (vrienden) mijner vrienden*, ook niet in *sommige hunner*, *ik heb er enkele ontmoet, die zoo dachten.* Dit *er*, dat vóór *enkele* staat, is zoowel een tweede naamval als *mijner vrienden* of *hunner*. Het is de tweede naamval meerv. van het voornaamw. *de*, van dezelfde beteekenis als *die*. *Ik heb er enkele ontmoet* beteekent dus: *ik heb der* (d. i. van *die*) *enkele ontmoet*. De woorden *sommige* en *enkele* blijven dus in dit geval *bijvoegelijk*. B. v. over vruchten sprekende, kan men zeggen: *Er zijn er ettelijke* of *er zijn er b.v. twee*. Het eerste *er* is een bijwoord, hetzelfde als *daar*; het tweede *er* is een?

Het telwoord *al* wordt met den tweeden naamval van hetzelfde woord (*des*) zamengesteld tot *alles* (*al-des*) en komt altijd

als zelfstandig telw. voor. *Zij heeft er alles gezien* beteekent: *zij heeft da a r a l d e s gezien*. Het spreekt van zelf dat dit woord *alles* voor geene verdere verbuiging meer vatbaar is. Waarom?

Bij de woorden *eerste en laatste* moet men bedenken, dat de zelfstandige naamwoorden, al gaan zij vooraf, niet in de gedachten herhaald worden. *De paarden en de koeijen zijn beide nuttig; de eersten trekken onze rijtuigen, de laatsten voorzien ons van boter en kaas.* De *eerste* (paarden) en de *laatste* (koeijen) zou den zin geheel en al veranderen.

OEFENING, om zonder fouten te schrijven.

1. (*Enkele, enkelen*) mijner vrienden tracht(t)en mij te troosten toen ik bedroef(d, t) was.

2. De veranderingen, die hij in dit werk gemaak(t, d) heeft zijn bijna (*alle, allen*) verbeteringen te noemen.

3. Wij zijn met ons (*beide, beiden*) uitgegaan en moeten nu ook zamen te huis komen.

4. Het zou volgens (*sommige, sommigen*) toch eene waarheid zijn dat hij vertrekken gaat.

5. (*Vele, veel, velen*) mijner boeken zijn door (*die, dien*) knaap met inkt bemors(d, t); ja, bijna (*alle, allen*) zijn (*minder of meerder, min of meer*) geschonde(n).

6. (*Deze, deeze*) fout was (*vele, veel, velen*) zijner ambtgenooten hoogst onaangenaam.

7. (*Andere, anderen*) heeft hij verlost(t, d), zich zelven kan hij niet verlosse(n).

8. Ja, ik kan zulke schoenen wel dra(a)gen, maar ik heb toch liever (*anderen, andere*).

9. Het zal misschien (*sommige, sommigen*) mijner lezers vreemd voorkomen, zeker zijn er (*enkele, enkelen*) onder hen, die het met mij niet eens zijn.

10. Pieter verschil(t, d) zeer van Gerrit; maar (*beide, beiden*) hebben uitmuntende hoedanig(*heden, heeden*).

11. De winter en de zomer schenken (*beide, beiden*) genoegens; beide(n) hebben hunne aangename zijde.

12. Ik koop deze kaarten (*beide, beiden*); wat mijne vrienden ook zeggen, ik laat hen, (*alle, allen*) praten.

13. Is room en roet (*beide, beiden*) zoet?

14. Eert uwe(n) vader en uwe moeder: (*beide, beiden*) hebben u verzorgd van uwe (*kinds-, kindsch*) heid af.

15. (*Vele, veel, velen*) zijn van oordeel dat (*alle, allen*) schuldig zijn.

16. Ik heb er (*verscheidene, verscheidenen*) gezien, die zich zeer ongeschikt gedroeg(e)n.

§ 50.

Nu willen wij spreken over andere **hoeveelheden**.

Stellen wij ons eens vier appelen van verschillende grootte voor. De appels nemen elk eene zekere ruimte in, zij zijn alle vier groot, maar niet *even groot*. Zij hebben alle vier *dezelfde* hoedanigheid, maar die hoedanigheid is niet bij alle in *dezelfde mate*, in denzelfden **graad** aanwezig. Leggen wij ze volgens de grootte, dan hebben wij:

de 2^e is grooter dan de 1^e.

de 3^e " " " " " en de 2^e.

de 4^e " " " " " " " " en de 3^e.

Een van de vier heeft de hoedanigheid *het minst*, een andere heeft ze *het meest*. Een is *de minst* groote. Een andere is *de meest* groote of *de grootste*. De minst groote kan ook *de kleinste* genoemd worden. — Wat klein is, is immers ook groot?

Van twee appelen van verschillende grootte is er ook een *de grootste*. De beide appelen vergelijkende, kan men hebben: *De eene is zoo groot als de andere; de appels zijn even groot; of deze appel is grooter dan die; de eene appel is grooter dan de andere. Dit is de grootste van de twee appelen.*

Wanneer van een' der appelen een stukje wordt afgesneden, dat stukje weder wordt verdeeld, en ieder stukje op nieuw, dan verkrijgt men eindelijk stukjes die niet meer verdeeld kunnen worden. Zoo'n stukje is dan *zoo klein mogelijk* of *zoo min groot, als mogelijk is*. Nemen wij van een' appel een stukje af, dat *zoo klein mogelijk is*, dan blijft er een deel over, *zoo groot mogelijk*.

Als iemand wil zien of een hoed geschikt voor hem is, dan past hij hem en vindt 1° de hoed is *groot genoeg*, of 2° de hoed is *te groot* d. i. *te veel groot*, 3° de hoed is *te klein* d. i. *te weinig groot*.

Men zegt ook wel *vrij groot*, *zeer groot*, *buitengewoon groot*, ook wel eens *schreeuwend groot*, *ontzaggelijk groot*, enz.

De hoeveelheden, die hier bedoeld worden, betreffen dus niet de zelfstandigheden, maar de *hoedanigheden*. Men spreekt echter meer van den *graad* der hoedanigheid.

Het is niet altijd noodig *verschillende* voorwerpen te nemen om *verschillende graden* van eene hoedanigheid te zien.

Hetzelfde voorwerp heeft dikwijls op verschillende *tijdstippen* de hoedanigheid in verschillende graden. B. v. Mijn vriend was gisteren *vrolijker* dan van daag. Verleden week was hij *de vrolijkste* van het geheele gezelschap. Op St. Nicolaasavond was hij *het vrolijkst*. Als gij bij hem komt, wees *zoo vrolijk mogelijk*.

§ 51.

Nu wij zoo kennis gemaakt hebben met de *graden* eener hoedanigheid, komt eene andere vraag te pas: „Welke *vormen* bezit de taal om die verschillende *graden* uit te drukken?”

Van het bijvoegelijk, naamw. *groot* ontmoeten wij alleen deze vormen: *groot*, *groter*, *grootst*. Zij heeten **trappen van vergelijking**.

De vorm *groot* heet de **stellende trap**.

„ „ *grooter* „ „ **ver grootende trap**.

„ „ *grootst* „ „ **overtreffende trap**.

Door welke *uitgangen* worden de trappen van vergelijking gevormd? — Zij worden verder ook nog verbogen. De *ver grootende trap* wordt meestal onverbogen gelaten.

Uit de voorbeelden blijkt dat wij aan de woordvormen, die door de uitgangen *er* en *st* verkregen worden, niet genoeg hebben om alles uit te drukken, wat bij de verschillende graden der hoedanigheid te pas komt. Men plaatst bij het bijvoegelijk naamwoord ook andere woorden: *zoo groot mogelijk, vrij groot, veel grooter, te groot, te streng, wijd genoeg, half dood, dood ziek*. Dit zijn **bijwoorden van hoeveelheid** of **bijwoorden van graad**.

In plaats van *zoo wit als sneeuw, zoo rood als bloed*, zegt men met zamengestelde woorden: *sneeuw wit, bloed rood, ijzerhard*. *Luchtdigt* is *zoo digt*, dat er de lucht....?

Sommige hoedanigheden hebben geene verschillende graden, b.v. *dood, blind, Amsterdamsch, gouden, wekelijksch, dagelijksch*.

Eigentlijk ook deze niet: *volmaakt, ledig, vol, nat*, enz. en toch spreekt men van *een volmakter staat, een lediger glas; een voller beurs, een natter doek of een meer nutte doek*. Hoe kan dat?

Nog twee woorden trekken onze aandacht: *dan* en *als*.

Jan is zoo groot als Pieter, maar grooter dan Klaas. Hij is nooit genaakbaar dan des morgens voor 8 uren. Hij is niet zoo oud als mijne zuster.

Deze woorden *dan* en *als* zijn **voegwoorden**.

Men moet zorgvuldig op het gepast gebruik van deze woorden acht geven.

In welke twee gevallen gebruikt men het voegwoord *dan*? Schrijft zonder fouten.

1. Een pond vleesch kost meer (*dan, als*) vijftig cents.
2. Een dienstknecht is niet (*meer, meerder*) (*als, dan*) zijn heer.

3. Hij is niet vriendelijk (*dan, als*) in het gezelschap van zijn vader.

4. Niemand is zoo goed (*dan, als*) moeder,
Niemand weet beter (*dan, als*) zij, wat goed voor ons is.

5. Zij heef(t) geen brood, zij wring(t) de handen,
Niets heeft zij (*dan, als*) gebrek.

6. Hij schreide nooit, (*als, dan*) bij dat ongeval.

7. Hij schreide nooit zoo, (*als, dan*) bij dat ongeval.

8. Geef mij iets beters (*als, dan*) ijdele beloften van beterschap.

9. Ik verlang van u iets anders (*dan, als*) aanmerkingen.

Ander is een *vergrootende trap*. Ik geloof niet dat gij dit uit het gebruik zoudt opgemaakt hebben.

10. Hij is beter (*dan, als*) gisteren.

§ 52.

Beter is een *vergrootende trap*: Laat de uitgang *er* van dit woord af, dan blijft er over *bet*. Dit *bet* beteekent *goed* en wordt niet meer gebruikt. In de Vaderlandsche Geschiedenis ontmoet gij het met den gesloten klinker *à* in Bat-ouwe. De overtreffende trap moest dus luiden *betst*. Welke letter laat men daaruit? *Beter* en *best* gelden dus voor de ontbrekende trappen van *goed* en *wel*. Zoo zijn *meer* en *meest*, *minder* en *minst* *vergrootende* en *overtreffende* trappen van een woord, dat eene hoeveelheid uitdrukt; b. v. *Aan dezen boom hangen eenige peren, aan dien hangen er (d.i. der) meer, aan genen minder, aan dat kleintje hangen de minste en aan dien grooten de meeste. Winterperen eten wij het meest, suikerperen het minst* (bijw.).

Liever en *liefst* behooren ook bij *gaarne* (*graag*), b. v. *Dit kind gaat niet graag naar school, het speelt liever langs de straat, en gaat liefst naar den tuin. Zijn broeder leert gaarne.*

Wie is nu de liefste? De vergrootende en overtreffende trappen komen dus ook als bij w o o r d e n voor.

Zwaarder is een vergrootende trap. Laat de uitgang *er* weg, dan blijft er over *zwaard*; maar de stam is *zwaar*. Welke letter is hier tusschen den stam en den uitgang gevoegd? — Dit geschiedt voor de welluidendheid.

Welke ingevoegde letters vindt men in: *helder, helderder, naarder, zuurder, netter, korter, duurder, nader?*

Op welken medeklinker eindigen de stammen van deze bijvoeg. naamw.?

Om te ontleden en zonder fouten te schrijven.

1. Als ik mijn pligt betrach(t, d) heb, gevoel ik mij (*de gelukkigste, het gelukkigst*).

2. Wij zijn (*alle, allen*) kinderen van den (*beste, besten*) Vader.

3. Mijn broeder heeft een' veel (*grooter, grooteren*) hoed noodig (*als, dan*) ik.

4. Wij (*arbeidden, arbeiden*) (*het aangenaamst, het aangenaamste*) toen neef bij ons was.

5. Uwe jurk is (*de grootere, de grootste*) van deze twee.

6. Hier staan 10 boomen. Dit is de hoogste van deze 7, dat de hoogste van deze 8, de achterste de hoogste van deze 9, de voorste de hoogste van (*alle, allen*). Welke is nu de alerhoogste?

7. Deze man verdient (*geld, gelds*) genoeg of genoeg (*geld, gelds*); maar zijne vrouw is op verre na niet (*zuinig, zuinigs*) genoeg.

8. (*Allerbeste, alderbeste*) (*schaatsen, schaatzen*) te koop.

VIERDE HOOFDSTUK.

§ 53.

Wij hebben vroeger (blz. 39) geleerd: Eene zelfstandigheid wordt in den zin vertegenwoordigd door een zelfstandig naamwoord of door een voornaamwoord. Het zelfst. naamw. is een eigennaam of een soortnaam. Het voornaamw. is geen naam. Het is dikwijls een klank, die eene aanwijzing vergezelt. Welken klank spreekt iemand uit bij de aanwijzing van *zich zelve*? Welke bij de aanwijzing van eene plaats? Wij hebben op blz. 39 drie gevallen opgegeven, waarin men van zulke aanwijzingen gebruik maakt. Ziet die nog eens nauwkeurig na! Welke zijn die drie gevallen?

Wij zullen nu een vierde beschouwen. — Ik kom op mijne kamer en vind mijne pijp aan stukken. „*Wie heeft die pijp gebroken?*” vraag ik aan de meid, en zij antwoordt: *ik weet het niet.*” Ik vraag verder: „*Wie is er dan op mijne kamer geweest? iemand moet het toch gedaan hebben.*”

Hem, die de pijp gebroken heeft, kan ik niet *noemen*; ik kan hem ook niet *aanwijzen*, daarom kan ik geen zelfstandig naamw. gebruiken, ook geen van de woorden: *ik, hij, zij, het, wij, gij, zij, deze, die, gene*. Wanneer dus die onbekende persoon, die onbekende oorzaak, in den zin moet voorkomen, moet ik mij bedienen van het woord *wie, iemand, iets* enz.

Deze laatste voornaamwoorden heeten **onbepaalde voornw.**; de andere zijn **bepaalde voornw.**

Wanneer de voornw. gebruikt worden om zelfstandigheden in den zin te vertegenwoordigen, heeten zij **zelfstandige voornw.**. Worden zij op dezelfde wijze als de bijvoegelijke naamw. gebruikt, dan heeten zij **bijvoegelijke voornw.** Gij vindt dat gebruik in den volgende zin. *Dit boek is van mij.* Nu beteekenen de woorden *boek* en *mij* zelfstandigheden: *boek*

is een zelfst. . . . ? *mij* een zelfst. . . . ? Het *boek* wordt aange-
 wezen; men ziet dat aan het woord *dit*, dat bij het zelfst. n.w.
 gevoegd is. Hetzij de hoorder het boek ziet en de spreker het
 werkelijk aanwijst; hetzij de hoorder vooraf met het boek zoo
 is bekend geworden, dat hij het zich dadelijk kan voorstellen
 als de spreker te kennen geeft dat hij het bedoelt, — aan
 het woord *dit* bespeurt men duidelijk, dat er van een be-
 paald boek, onderscheiden van alle andere boeken, gesproken
 wordt. Het woord *dit*, dat eene aanwijzing doet kennen, is een
voornaamwoord, geen zelfstandig, maar een bijvoege-
 lijk v.n.w. Zeg ik: *dit is mijn boek*, dan is *dit* zelfst. en *mijn*
 bijv.oeg. v.n.w. **WAAROM? VOORBEELDEN.**

1. *Zeker boek, waarvan de titel mij ontgaan is, bevat er
 eene afteekening van.*

2. *Er is wat in dit doosje, misschien is het iets bijzon-
 ders; men is toch dadelijk nieuwsgierig; menig een (menigsen)
 zou er niet af kunnen blijven.*

3. *Ik heb hier een ei, ik haalde het uit dit hok.*

4. *Ik krijg een nieuw boek van mijn vader, maar weet niet welk.*

5. *Gij weet niet van hoedanigen geest gij zijt.*

6. *Hij vertelt ons iets van mijnen oom en van zeker ie-
 mand, dien ik niet noemen wil en dien gij te eeniger
 tijd wel zult leeren kennen.*

De voornaamwoorden, die in deze zinnen voorkomen, zijn aan-
 geteekend; geeft nu op, vooreerst of het bepaalde of onbe-
 paalde, vervolgens of het bijvoegelijke of zelfstandige zijn.

Bij de aanwijzing van eene plaats gebruikt men de woorden
hier, daar, (waar), ginds, ergens; bij de aanwijzing van
 eenen tijd de woorden *dan, (wanneer), ooit, nooit, immer,
 nimmer, toen*, en bij het aanwijzen van eene hoedanigheid
 het woord *zoo (hoe)*. Men zou deze woorden met veel recht
 voornaamwoorden kunnen noemen, men noemt ze echter
bijwoorden, ofschoon men algemeen erkent, dat zij innig
 met de voornw. verbonden zijn.

§ 54.

Wij zullen van de onbepaalde voornaamwoorden, die wij in de vorige les leerden kennen, dadelijk gewigtige diensten hebben. Er zijn onder andere tweederlei vragen. B.v. 1°. *Heeft dat kind veel genoeg gehad?* antw. ja! *Is het mooi weder?* antw. neen! 2°. *Wie heeft dat gezegd?* antw. *Mijn neef Piet.* *Welk plan heeft de heer A?* antw. *Eerst zijnen winkel te verkoopen en dan een buitentje te huren.* Maken wij nu van de vragen en antwoorden zinnen, dan verkrijgen wij: 1°. *Het kind heeft veel genoeg gehad. Het is geen mooi weder.* 2°. *Mijn neef Piet heeft het gezegd. De heer A heeft het plan eerst zijnen winkel te verkoopen en dan een buitentje te huren.* In de twee laatste zinnen treft men de woorden, waarmede de vragen begonnen, niet meer aan — wat is daarvoor in de plaats getreden? Wanneer de onbepaalde voornw. aan het begin van vragen worden gebruikt heeten zij **vragende voornaamwoorden**. *Wie* is een zelfst. vrag. vnw. *welke* een bijvoeg. vrag. vnw. De vraagwoorden *wanneer* en *waar* noemt men vragende bijwoorden. Het laatste wordt dikwijls met andere woorden zamengesteld. b.v. *waarmede*, *waarvoor* enz. *Hoe* is dan eens vragend bijw., dan weder vrag. bijvoeg. vnw. b.v. *Hoe schrijft dat kind?* antw. *mooi* (bijw.) *Hoe is het weder?* antw. *mooi* (bijv. naamw.). — Met welk woord begint eene vraag waarop ja of neen geantwoord moet worden?

OPGAVE. Maakt eenige vragen, die met een v r a a g w o o r d, en eenige, die met het w e r k w o o r d beginnen.

Er zijn vragen, waarop geen antwoord wordt gewacht, zij hebben dan ook niets anders van de vragen dan den vorm. Zij drukken op eene eigenaardige wijze bevestiging of ontkenning uit. VOORBEELDEN.

1. *Wie heeft ooit God gezien?* = *N i e m a n d* heeft ooit God gezien.

2. *Wie zou daar niet om lagchen?* = Ieder zou daar om lagchen.

3. *De school is al aan, komt gij nu niet te laat?* = De school is al aan, gij komt stellig (zonder eenigen twijfel) te laat.

4. *Moogt gij uwen ouders ongehoorzaam zijn?* = Gij moogt uwen ouders volstrekt niet (in geen geval) ongehoorzaam zijn.

§ 55.

Wat verstaat men door de personen van de werkwoorden? — Voor de verschillende gevallen, die door deze vormen van het werkwoord worden uitgedrukt, heeft men ook verschillende voornaamw. Gij kent ze zeker reeds.

Welk voornaamw. gebruikt de spreker, als hij *zich zelve* bedoelt?

Welk voornaamw. gebruikt hij, als hij den *hoorder* bedoelt?

Welk voornaamw. gebruikt hij, als hij den *derden persoon*, namelijk eenen tot wien hij niet spreekt, bedoelt?

Welk als hij *zich zelve en anderen*, of *anderen tot wie hij spreekt*, of *anderen tot wie hij niet spreekt*, bedoelt?

Welk voornaamw. ontbreekt? — Hoe luidde dat vroeger?

Deze voornaamw. *ik, hij, zij, het, men, wij* enz. heeten **persoonlijke voornaamwoorden**. Zij hebben in zich een kenmerk, waaraan men zien kan of zij *den spreker, den aangesproken persoon* of *een ander* vertegenwoordigen. Hetzelfde kenmerk is te ontdekken in eene andere soort van voornaamwoorden. **VOORBEELDEN**. 1. Ik zeg van mij zelve: *Ik heb eene wandeling gedaan en mijn en meester ontmoet*. De meester wordt voorgesteld in betrekking tot den spreker. 2. Zegt mijn vader hetzelfde maar tegen mij, dan komt er: *Gij hebt van morgen gewandeld en uwen meester ontmoet*. De meester wordt voorgesteld in betrekking tot den aangesproken persoon. 3. Zegt mijn vader het-

zelfde, maar tegen een ander, dan wordt de zin: *Klaas heeft van morgen gewandeld en zijn en meester ontmoet*. De meester wordt voorgesteld in betrekking tot een' *derden* persoon. Deze voornw. *mijn, uw, zijn* enz. beteekenen hetzelfde als de persoonlijke voornaamw. met nog iets. Zij heeten **bezittelijke voornaamwoorden**. Evenmin als de tweede naamval van een zelfst. naamw. beteekenen zij altijd, dat er tusschen twee zelfstandigheden eene betrekking bestaat van dien aard, dat de eene de andere bezit. B.v. Een schrijver zegt: *Mijn vriend A heeft al mijne werken*. Nu zijn deze werken niet de bezitting van den schrijver, maar de voortbrengsels van zijn verstand; niet hetgeen hij *bezit*, maar hetgeen hij heeft *gemaakt*. 2. Een cirkel is...? *Zijn vierdedeel bevat 90°*. De cirkel is niet de *bezitter*, maar het *geheel*, waarvan de 90° een gedeelte uitmaken. Den naam *bezittelijke voornaamw.* nemen wij voor hetgeen hij is; hij is goed genoeg, als men maar bedenkt wat hij beteekent.

Behooren de persoonl. en de bezittel. vnw. tot de bepaalde of tot de onbepaalde? tot de zelfstandige of tot de bijvoegelijke?

§ 56.

Om nu bij het gebruik van deze woorden niet te dwalen, moet men bekend zijn met hunne vormen of naamvallen.

E n k e l v o u d .

1° Pers.	2° Pers.	3° P.s. Man.	3° P.s. Vr.l.	3° P.s. Onz.
1. ik	1 (du)	1. hij	1. zij	1. het
2. mijner, mijns	2 (dijner, dijns)	2. zijner, zijns	2. harer, haars	2.
3. mij	3 (dij)	3. hem	3. haar	3.
4. mij	4 (dij)	4. hem	4. haar	4. het

Welk persoonl. voornw. gebruikt men voor dat van den 2^{en} pers. enkelv.? De derde en de vierde naamval verschillen hier nergens.

De tweede naamval wordt weinig meer en meest nog in oude uitdrukkingen gebruikt. Hoeveel 2^e naamvallen zijn er? Welke voornw. worden in de volgende zinnen gebruikt?

1. *Wie vader of moeder liefheeft boven mij, is mijns niet waardig.* Welk woord regeert den 2^{en} naamval mijns?

2. *In het huis mijns vaders zijn (veel, vele) woningen.*

3. *Heer, gedenk mijner, als Gij in uw koningrijk zult gekomen zijn.*

4. *Dan zullen we uwer ons niet schamen.*

4. *De hemelen vertellen Zijne eer en het uitspansel Zijner handen werk.*

Meervoud.

1 ^e Pers.	2 ^e Pers.	3 ^e P.s. Man.	3 ^e P.s. Vr.l.	3 ^e P.s. onz.
1. wij	1. gij	1. zij	1. zij	1. zij (ze)
2. onzer, onzes	2. uwer, uws	2. hunner, huns	2. harer, haars	2.
3. ons	3. u	3. hun	3. haar	3.
4. ons	4. u	4. hen	4. haar	4. ze

Men heeft dus bij de pers. voornw. van het onz. geslacht geene vormen, om dat uit te drukken, wat gewoonlijk door een tweeden of derden naamval wordt voorgesteld. Wij ontmoeten bij het pers. voornw. van den 3^{en} pers. mannel. meerv. eenen derden naamval, die van den vierden verschilt (hoewel ten onrechte) niet door een' anderen uitgang, maar door een' anderen...? Er is nog een persoonl. voornw. van den 3^{en} persoon: *zich*. Het onderscheid ziet gij in deze zinnen:

1. *Klaas en Pieter gingen zamen wandelen. Terwijl Klaas tegen Pieter sprak, stootte hij hem of stootte hij zich.* 2. *Mijn Vader scheert zich.* 3. *Mijn vader geeft zich veel moeite.* Als het scheren gedaan is, is (wie?) geschoren. Als het geven gedaan is, is (wat?) gegeven. Welken naamval heeft *zich* in N°. 2 en in N°. 3? Heeft het woord *zich* werkelijk naamvallen? Waarom

heeft men voor den 1^{en} en 2^{en} persoon zulk een afzonderlijk voornw. niet noodig? — Beteekenen deze zinnen hetzelfde: *Deze menschen verheugen zich* en *Deze menschen verheugen elkander*? Als hier 3 menschen bedoeld worden, dan beteekent de laatste: A verheugt B en C; B verheugt A en C; C verheugt A en B. Kunnen de woorden *elkander* of *malkander* ook bij den 1^{en} en 2^{en} persoon gebruikt worden? — Worden zij ook in het enkelvoud gebruikt? — Het is duidelijk dat zij hier als persoonlijke voornw. voorkomen. Het eerste is zamengesteld uit de telwoorden *elk* en *ander*; het tweede beteekent hetzelfde. Oyer dat *malk* (*manlijk* d.i. *elk*) zullen wij niet uitweiden.

Al kunnen wij nu voor den tweeden persoon enkelvoudig, den tweeden persoon meervoudig nemen, toch blijft er nog moeilijkheid over. Wij bedienen ons, vooral in het spreken, niet gaarne van *gij*. Zoo zegt men tegen zijn broeder. *Pieter, wil je mij eventjes helpen? of je hebt nog nieuwe pennen!* Maar tegen vader of moeder of meester zou dat te gemeenzaam gesproken wezen. In dat geval zou men zeggen: *Meester, wil u mij nog even helpen? Vader, koopt u van daag ook pennen?* Zoo zegt de meester: *Kinderen, jelui moest die boeken even bergen!* De kinderen maken er *jui* van; het is eigenlijk *gij lieden*. Hoe kunnen de woorden *wuili en zuili*, die men dikwijls hoort, verklaard worden? Het bezittelijk vnw. dat met *jij* (*je*) samenhangt is *jouw*, en als pers. voornw. 3^e en 4^e nv. *jou*. Het is even verkeerd deze woorden altijd te gebruiken, als ze altijd te vermijden.

§ 57

De eerste naamval van een bezittelijk voornw. heeft, wanneer het volgende zelfst. naamw. enkelv. en mannel. of onz. is, geen' uitgang: *mijn, zijn, haar, onze* (de *e* van onze

behoort tot den stam) *uw*, *hun*, *haar*. Wat is een stam? — Als het volgende zelfst. naamw. enkelv. en vrouwel. is, worden zij, *mijne*, *zijne*, *hare* (onze blijft zoo) *woe* enz. Overigens hebben zij dezelfde uitgangen als de lidwoorden.

OPGAVE. Verbuigt nu 1. *mijn broeder*. 2. *zijn broeder*. 3. *haar broeder*. 4. *mijne zuster* 5. *zijne zuster*. 6. *hare zuster*. 7. *mijn huis*. 8. *zijn huis*. 9. *haar huis*.

Het gebruik om de uitgangen van de bezittelijke voornw. weg te laten wint meer en meer veld; vooral heeft dit betrekking op den 3^{en} en 4^{en} naamval mann. enkelv. — Het is dus geene fout als men schrijft: *voor mijn broeder*. Vroeger is al gezegd dat men veelal den 4^{en} naamval in de plaats van den derden gebruikt. B. v. Ik heb *mijne moeder* (voor *mijner moeder*) een (voor *eenen*) brief geschreven.

Aan het bezittelijk voornw. *mijn* kan men zien, dat de broeder, de zuster en het huis worden voorgesteld in betrekking met *een ander*. Hetzelfde ziet men aan het woord *zijn*. Wat? Aan de woorden *zijn* en *haar* ziet men, ook het geslacht van het andere woord. De bezittelijke voornw. hebben dus in hunnen vorm een kenmerk van *tweederlei getal*, die van den derden persoon hebben bovendien nog het kenmerk van *tweederlei geslacht*; die van den derden persoon vrouwelijk hebben maar eenen vorm voor de beide getallen. Van ééne dochter zeg ik *haar vader*, van veel dochters sprekende, zeg ik insgelijks: *haar vader*.

VOORBEELD van ontleding.

1. <i>Zijne moeder vertelt</i>	Bezitt. voornw. van den 3 ^{en} pers. mann. enk. Gemeen zelfst. naamw. Gelijkvl. werkw. 3 ^e pers. enk. v. d. tegenw. tijd der aant. wijs.	} mann.
} enkelv.
} 1 ^e n.v.
2. <i>Huns vrienden</i>	Bezitt. voornw. van den 3 ^{en} pers. mann. meerv. Gemeen zelfst. naamw.	
3. <i>Bij</i>	Voorzetsel.	

<i>onze</i>	Bezitt. voornw. van den 1 ^{en} pers. meerv.	} mann. meerv. 4 ^o n.v.
<i>kennissen</i>	Gemeen zelfst. naamw.	

Waarom wordt bij *onze* geene melding van twee geslachten gemaakt? Bij de woorden *gij* en *uw* zou men altijd moeten zeggen *meerooudig*, want het zijn *meervoudsvormen*; maar als zij voor het enkelvoud gebruikt worden, noemt men ze ook *enkelvoudig*.

De bezittelijke voornw. worden ook wel zonder zelfst. naamw. gebruikt. Gewoonlijk is dan de zelfstandigheid reeds vroeger genoemd. In enkele gevallen hebben zij dat zelfst. naamw. niet noodig, omdat hnnne beteekenis genoeg bekend is.

VOORBEELDEN. *Groet voor mij al de woen.* (Wie zijn dat?)
2. *Al het mijne is het uwe.* 3. *Mijne laarzen en de uwe.* Waarom schrijft men in N°. 1. *wen* en in N°. 3 *uwe*? In beide gevallen wordt iets meervoudigs bedoeld. Denkt aan den regel, dien wij bij de bijvoeg. naamw. en telw. gesteld hebben.

Oefening, om zonder fouten te schrijven.

1. (*Mij, mijn*) vader is (*mij, mijn*) beste(n) vriend.

Hij (*noemt, noemd*) mij steeds zijn (*lieve; lieven*) kind.

2. Indien *gij (u, uw)* geld ontvangt, reken ik op (*uw, uwe, wwen*) goede(n) wil en hoop (*u, uw*) bereid te vinden om (*mijn mij*) te helpen.

3. Indien deze(n) vrouwen (*hare, hunne*) kinderen beter (*kleedden, kleeden*), zouden deze(n) niet zoo dikwijls (*hare, hunne*) lessen behoeven te verzuimen.

4. (*Mijn, mijne*) lieve Klaartje!

(*Eer, eert*) God, bemin(t) (*u, uw, uw'*) vader!

5. Hij verkeer(d, t) in slecht gezelschap; hij moest met (*Zijne, zijns*) gelijken omgaan.

6. De liefde tot de (*onze, onzen*) kunnen wij niet gemakkelijk verloochenen.

§ 58.

Aanwijzen doen wij veel, vooral als iets door ons en den hoorder wordt waargenomen, of wanneer wij den hoorder pas ergens mede hebben bekend gemaakt. Het kost sommigen menschen groote moeite om onder het spreken hunne handen stil te houden. De aanwijzingen gaan gewoonlijk vergezeld van woorden. Deze woorden zijn **voornaamwoorden** of **bijwoorden**. **VOORBEELDEN**. 1. *Daar zie ik een konijn.* 2. *Geef deze pen aan Mietje en die aan Jan.* 3. *In deze week worden luisterrijke feesten gevierd.* 4. *Ginds woont mijn oom en hier mijn grootvader.* 5. *Het eerste huis was rochtig, maar dit is als kurk zoo droog.* 6. *Mijn broeder zat aan dezen en mijne zuster aan genen kant van de rivier.* 7. *Als gij uwe pen zoo houdt, zult gij schuine letters maken.* 8. *Ik heb graag zulk papier en zulke eninkt.* Deze voornaamwoorden zijn **aanwijzende**. De aanwijzende voornw. *die (dat)*, *deze (dit)* en *gene* hebben in hunnen vorm een kenmerk, waaraan men zien kan, of iets wordt bedoeld dat in de ruimte of in den tijd digt bij den spreker of verder van hem afgelegen is: *deze (dit)* wordt gebruikt bij de aanwijzing van iets dat nabij is — *die (dat)* en *gene* worden gebruikt bij de aanwijzing van iets dat verder afgelegen is. Hoe worden de bijwoorden *hier*, *daar* en *ginds* gebruikt? Wat meent men met: *dit jaar*, *dezen dag*, *dezen burgemeester*? Men bedoelt het jaar en den dag, waarin men nu is, den burgemeester die nu regeert. — Hetgeen in eenen zin het laatste genoemd wordt, wordt aangemerkt als het digst bij den spreker te zijn. B. v. 1. *In het laatst der 17^e eeuw trekken Willem de derde en Lodewijk de veertiende het meest onze aandacht, deze (Lod. 14) als aanrunder, gene (W. 3) als beschermer onzer vrijheid.* 2. *Ik kan noch met de ganzepennen, noch met de stalen pennen, die daar liggen, iets uitvoeren; gene (de ganzepennen) zijn mij te slap en deze (de stalen) te stijf.* De uitdrukking *deze en gene* komt ook als onbepaald voornw. voor: *Deze en gene zullen er wel wat*

van te zeggen hebben. Welken persoon heeft het werkw.? En in het meerv. *Dezen en genen zullen er wel wat van te zeggen hebben. Dezen noemen het zus en genen noemen het zoo.* De aanwijzende vnv. worden verbogen als de lidwoorden, behalve *die*, dat in den 2^{en} naamv. mann. enkelv. *diens* (*wiens*) wordt. Voor welk geslacht gebruikt men *dit* of *dat*? — In de plaats van *deze jongens lijken mij* zegt men ook: *Dat zijn jongens, die mij lijken. Dat zijn mooie bloemen. Dat zijn ze, die Wilhelmus blazen.*

Is *dat* nu ook onzijdig?

OPGAVE. Verbuigt nu: *deze man, die boer, deze vrouw, die kast, dit kind, dat jaar.*

§ 59.

De persoonlijke en de aanwijzende voornaamw. worden ook nog op eene andere wijze gebruikt. Wanneer ik een blad papier in de hand heb en zeg: *Zulk papier gebruik ik graag*, dan blijft er niets te vragen over en *zulk* is een aanwijzend voornaamw. Maar als ik zonder eenige aanwijzing zeg: *Haal eens zulk (zoolijk) papier voor mij!* Dan vraagt de hoorder: *welk* (hoelijk) *papier*? en ik moet nog eene bepaling voegen bij *papier*, of de hoorder begrijpt mij niet. Bedenkt eens *zulk* eene bepaling! Zeg ik zonder aanwijzing: *Gij moet de pen zoo houden*, dan vraagt de hoorder: *hoe*? Als die woorden zoo zonder voorafgaande aanwijzing gebruikt worden, heeten zij **bepaling aanduidende voornaamwoorden**, want zij duiden eene bepaling aan, zij doen eene bepaling verwachten. In het voorbeeld van blz. 40. *Hij, in wiens zak ik den beker vind, zal enz.* wordt het pers. vnv. *hij* als bepaling aanduidend gebruikt. Waarom? Waarom niet in de 2 andere voorbeelden? Er zijn voornaamw. die niet anders gebruikt worden, die altijd eene bepaling aanduiden. B. v. *Degene, die het gevonden heeft, zal ruim beloond worden.* Welke

bepaling heeft *degene* bij zich? Zonder deze bepaling zou de zin niets beteekenen.

Op dezelfde wijze kan het lidwoord voorkomen b. v. op blz. 24. *De dokter, die mijn' oom behandeld heeft, zit daar in die koets.* Men mag het lidwoord *de* gebruiken, want de dokter, dien men meent, wordt bij den hoorder bekend door de bepaling die volgt.

OPGAVE. De volgende zinnen ontleden, en opgeven welke van de daarin voorkomende voornaamw. bepalingaanduidend zijn.

1. Hij, die te vreden is, is rijk.
 2. Maurits overwon in den slag bij Nicuwoort; hij werd daardoor niet trotsch.
 3. Hem, die deze vraag zonder fouten beantwoordt, vereer ik dit potlood.
 4. Ik ontmoette eenen man en vraagde hem den weg.
 5. Zoodanige tooneelen, als in Italië gezien worden, ziet men hier nergens.
 6. Zulke vrienden, die ons in den tegenspoel niet verlaten, mogen wij wel op hoogen prijs stellen.
 7. Die kinderen, welke zoo wijs zijn in hunne eigene oogen, komen zelden goed te regt.
 8. Degenen, die dezen weg volgen, zullen te laat komen.
 9. Dezelfde dokter, dien gij hebt, behandelt mij ook.
 10. Dusdanige pennen, als ik verleden bij u gebruikte, heb ik in geen eenen boekwinkel gevonden.
 11. Dergelijke streken als de zijne, zijn onverdragelijk.
 12. Mijne pennen en die van uwen broeder zijn mij te stijf.
- Welke zelfstandige voornw. komen in deze zinnen voor? en welke bijvoegelijke?

De bepaalde voornaamwoorden worden onderscheiden in: 1. persoonlijke, 2. bezittelijke, 3. aanwijzende en 4. bepalingaanduidende.

§ 60.

De onbepaalde vnw. verdienen nog in meer dan een opzigt onze belangstelling. Het gebruik van *iemand*, *wie*, *welk*, *iets* (d. i. *iet des*) *wat* is duidelijk. *Iemand* en *iets* worden nooit als vragende vnw. gebruikt. Zoo is er nog een. Ik bedoel *het*. In den zin: *Ik heb een ei in de hand, ik haalde het uit het hok*, is het eerste *het* eem bepaald en wel een persoonlijk voornaamw. onz. en k. 4° n.v.; het andere *het* is een lidwoord. In de zinnen: *Ik heb het van daag zeer warm. De zieke maakt het niet lang meer. De naaister heeft het druk*, is het een onbepaald voornw. Er zou geen zelfstandig naamw. voor in de plaats te zetten zijn, want het vertegenwoordigt geene zelfstandigheid en toch komt het als zelfstandig vnw. voor. Het is hier eene bepaling, die niets bepaalt, die maar als bepaling voorkomt en eigenlijk geene bepaling is. Dat zelfde onbepaalde *het* kan ook als onderwerp voorkomen, b. v. *Het is van daag warm. Het gaat daar druk. Het sneeuwt*. Zoo onbepaald is ook *er*, b. v. *Er is in dien stal eene koe geslagt*. Dit *er* is eene verkorting van het bijwoord *daar* en wordt ook als een bijwoord aangemerkt. Het vervalt, als wij het onderwerp of eene andere bepaling vooraan zetten, b. v. *deze koe is in dien stal geslagt* of *in dien stal is eene koe geslagt*, en de zin verliest er niets door. Staat er nu geen onderwerp of geene bepaling bij het werkw., dan kan men dat *er* ook niet weglaten, b. v. *er wordt geschoten, er zal gebeden worden*.

Wij kunnen dus zeggen dat in de zinnen: *Het is van daag warm*, en *Er wordt gewandeld*, geene onderwerpen zijn, ja, dat er geene onderwerpen in *kunnen* zijn. De werkwoorden, die in deze zinnen voorkomen heeten **onpersoonlijke**. In den zin: *het is van daag warm* is het werkwoord *onpersoonlijk*, en in den zin: *het ei is warm* is het werkwoord *persoonlijk*. De werkwoorden *dorsten*, *dunken* en *hagelen* zijn ook onpersoonlijk in: *mij dorst, ons dunkt* zoo, *het hagelt*.

Een werkwoord kan ook schijnbaar onpersoonlijk wezen, b.v. *Het is goddeloos zoo te vloeken.* Het onderwerp is *zoo te vloeken*. Zet men dat voorop, dan vervalt het woord *het*. *Het* is hier weder een bepaald voornw. even als in de zinnen: *Het is u niet ontgaan dat hij er niet gaarne van hoorde spreken.* *Het is twee jaren geleden* d.i. *twee jaren zijn geleden* (d.i. *gegaan* of *voorbijgegaan*). In: *Er wordt gewandeld* is het werkw. onpersoonlijk en in *er wordt eene kip gebra-*
den in het persoonlijk.

Wij moeten dus de werkwoorden onderscheiden in gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende en in persoonlijke en onpersoonlijke. Verreweg de meeste zijn persoonlijk en de onpersoonlijke kunnen in zekere opvattingen nog persoonlijk gebruikt worden, b.v. *Hij dorst naar wraak.* *De kogels regenden op den vijand neder.*

§ 61

De werkwoorden worden nog op eene andere wijze onderscheiden; b.v. het gebruik, dat van het werkwoord *slaan* in deze twee zinnen gemaakt wordt, is zeer verschillend: *De man slaat den hond* en *de man slaat uit het venster*. In beide zinnen komt de toestand te pas, die door het lijdend deelwoord wordt uitgedrukt. Als *het slaan* geïndigil is, is de hond *geslagen* en de man *uit het venster geslagen*. Maar bij het tweede werkw. staat geene zelfstandigheid, waarop die toestand van toepassing is, als *bepaling*. Zegt men *de man heeft zich bij ongeluk geslagen*, dan staat er weder zulk eene bepaling bij. Op dezen grond worden de werkwoorden weder verdeeld in **transitive** en **intransitive**, en omdat nu hetzelfde werkwoord dan eens zoo en dan weder anders voorkomt, zegt men liever dat het transitief of intransitief gebruikt wordt, b.v.

Wij eten (intransitief gebruikt) *des namiddags te 4 uren* en *Wij eten* (transitief gebruikt) *gaarne rundvleesch*. In den eersten zin is het werkw. intransitief en in den tweeden transitief gebruikt, omdat.....

De zin: *De man slaat den hond* kan zoo worden omgezet: *De hond wordt geslagen door den man*. Het onderwerp *de man* is bedrijvend en het onderwerp *de hond* is lijdend. Wij kunnen het werkw. *slaan* niet zoo verbuigen dat het, achter het onderwerp *de hond* kan gezet worden, wij missen dus voor dat geval den *woordvorm* en redden ons, door het lijdend deelwoord te nemen en (daarbij *worden* en in den *tweeden tijd zijn* te voegen. *Worden* en *zijn* heeten dan *hulpwerkwoorden*. *Wordt geslagen* heet, hoewel een weinig onjuist, de **lijdende vorm** van het werkw. *slaan*, en *slaan* zelf heet, als het tegenovergestelde van *geslagen worden*, de **bedrijvende vorm**. De intransitieve werkw. hebben ook *lijdende vormen* als: *er wordt gereden*, *er wordt gewandeld*.

Bij lijdende vormen van werkwoorden komt geene onderscheiding van transitief of intransitief te pas.

§ 62.

De ontleding van de zinnen: *De man slaat den hond* en *de hond wordt geslagen door den man* komt hierop neder.

Zinontleding.

1. *De man* Onderwerp.
2. *slaat* Gezegde.
3. *den hond* Bepaling van *slaat*.

Spraakkunstige ontleding.

1. <i>De</i>	Lidwoord.	}	mannel. enk. 1 ^e nv.
2. <i>man</i>	Gemeen zelfst. naamw.		

3. *slaat*. Pers. gelijkvl. werkw. met bedr. vorm. transitief
gebr. 3^e pers. enk. van den tegenw. tijd der aant.
wijs.

4. *den* Lidwoord.
5. *hond*. Gemeen zelfst. naamw. } mannel. enk. 4^e nv.

Zinsontleding.

1. *De hond* Onderwerp.
2. *wordt geslagen* Gezegde.
3. *door den man* Bepaling van 2.

Spraakunstige ontleding.

1. *De* Lidwoord.
2. *hond* Gem. zelfst. naamw. } mannel. enk. 1^e nv.

3. *wordt geslagen* a) Persoonlijk ongelijkvl. werkw. met lijd.
vorm. 3^e pers. enk. v. d. tegenw. tijd der
aant. wijs.

4. *door* Voorzetsel

5. *den* Lidwoord.
6. *man* Gem. zelfst. naamw. } mannel. enk. 4^e nv.

a) *wordt* Pers. ongelvl. hulpwerkw. met bedrijven-
den vorm. 1) 3^e Pers. enk. v. d. tegenw.
tijd der aantoonende wijs.

geslagen Lijdend deelwoord van het ongel. werkw.
slaan.

OPGAVE. Uit het versje van § 7, de werkwoorden opschrij-
ven en daarbij de 8 onderscheidingen maken: a) *pers.* of *onp.*
b) *gelijkvl.* of *ongelijkvl.* (*onregelmatig*), c) met *bedr.* of met *lijd.*
vorm, d) *transitief* of *intrans.*, e) *persoon*, f) *getal*, g) *tijd*, h) *wijs*.

Als wij de vormen *kome*, *leve*, *wete* enz. (zie § 26) voorloopig
vormen van de **aanvoegende wijs** noemen, dan hebben

1) Bij de hulpwerkwoorden komt de onderscheiding van *transitief* en *in-
transitief* ook niet te pas.

wij drie wijzen, dat wil zeggen: drierlei vormen van het werkwoord, om verschillende wijzen van spreken uit te drukken, namelijk de *aantoonende wijs*, de *aanvoegende wijs* en de *gebiedende wijs*.

De onbepaalde wijs is heel iets anders.

§ 63.

De onbepaalde voornw. hebben ons tot dezen uitstap op het gebied der werkwoorden gebracht. Wij moeten ze nog eens oppassen. In den zin: 1. *Alles, wat ik gekregen heb, bewaar ik zuinig.* komt het onb. vnw. wat weder heel anders voor dan in de zinnen: 2. *Hij komt wat brengen.* 3. *Wat zegt hij daar?* Wij hebben in N°. 1 twee zinnen, want *ik* is het onderwerp, *bewaar* het gezegde, *alles* bepaling van *bewaar*, *wat ik gekregen heb* bepaling van *alles*, en deze bepaling bevat weder een onderwerp en een gezegde: *ik* onderw. *heb gekregen* gez. *Wat* bepaling van *heb gekregen*. Wanneer een zin zoo als bepaling voorkomt, heet hij **bijzin**, de andere zin heet **hoofdzin**. Er moet vooral op gelet worden hoe de woorden in zulk een' bijzin op elkander volgen; *wat ik gekregen heb* kan onmogelijk een op zich zelf staande zin, een hoofdzin, wezen, wel als de woorden anders volgen, b. v. *ik heb wat gekregen* of *wat* (zeker iets) *heb ik gekregen*. Verder moet niet uit het oog worden verloren dat het vnw. *wat* in den bijzin vooraan, of zooals men wel zegt, aan het hoofd van den bijzin, wordt geplaatst, waardoor deze de geschiktheid krijgt om als bepaling voor te komen en aan den hoofdzin verbonden te worden. Men gebruikt nog andere woorden aan het hoofd van bijzinnen: b.v. *Dit zijn schoonheden, hoed anige wij nog niet ontmoet hebben. De pennen, welke gij voor mij (n) vermaakt (t, d) hebt, heb ik alle (n) gebruikt. De*

lucht heeft eigenschappen, waarmede wij u thans nog niet zullen bezig houden, welke eigenschappen het verschijnsel volkomen verklaren. Ik weet wie het mij gezegd heeft.

Wie, wat, hoed anige, welke zijn onbepaalde. vnw. Dezelfde diensten worden ook door de aanwijzende voornaamw. bewezen. *Het kind, dat hij uit het water gebaald heeft, was tegenwoordig. De Heer, die het besteld had, wilde het niet ontvangen.* Wanneer nu deze onbepaalde en aanwijzende voornaamw. zoo gebruikt worden, namelijk om den bijzin aan den hoofdzin te verbinden, heeten zij **betrekkelijke** voornaamwoorden.

Op de bepalingen, die door bijzinnen worden uitgedrukt, is dezelfde onderscheiding van toepassing, die wij op blz. 49 van de andere gemaakt hebben: sommige dienen om werkelijk te onderscheiden, andere alleen om in den vorm van eene bepaling iets bijzonders te vermelden, b. v. *De laarzen, die ik nu aan heb en die ik bij P. heb laten maken, zijn de beste(n), die ik ooit gehad heb.* De tweede bijzin dient wel om iets naders van de laarzen te vermelden, niet om de laarzen van andere te onderscheiden.

Het betrekkelijk vnw. komt veeltijds achter een bepalingaanduidend vnw., b.v. *De gene, die het gezien heeft. Dezelfde man, dien gij gezien hebt.* Soms worden zij een van beide weggelaten, b. v. 1. *Hetgeen gij geleerd hebt, niet hetgeen, dat gij geleerd hebt,* 2. *Ik weet wat gij zeggen wilt, niet dat wat gij zeggen wilt.* 3. *Wien dat gebeurd is zou ik wel eens willen zien, niet den gene, wien dat gebeurd is.* In welk voorbeeld is het bepalingaand. en in welk het betr. vnw. weggelaten?

De betrekkelijke voornaamw. worden ook verboden. *Dat en wat* zijn onverbuigbaar.

Mannelijk, Enkelvoudig.	Mannelijk, Meervoudig.	Vrouwelijk, Enkelvoudig.	Vrouwelijk, Meervoudig.
1. die	1. die	1. die	1. die
2. wiens	2. wier	2. wier	2. wier
3. wien	3. wien	3. —	3. —
4. dien	4. die	4. die	4. die
Achter een voorzetsel is de 4 ^e naamval :			
4 wien	4. wie	4. wie	4. wie

Welken naamval gebruikt men wel in plaats van den derden?

Welk betr. voorn. gebruikt men voor het onzijdig geslacht?

Het betr. voornw. *welk* kan ook met het lidwoord *de (het)* zamengesteld worden.

Een betr. voornw. staat als onderwerp of als bepaling bij het werkwoord van den bijzin. Vergeet dat niet bij de beoordeeling van den naamval.

Opgave om te ontleden en zonder fouten te schrijven.

1. Eert gij de(n) man niet, die(n) u zooveel weldaden heeft bewezen?

2. Jongelingen uit de eerste familiën van ons koninkrijk, (*dien, wien*) eenmaal de belangrijkste betrekkingen zullen worden opgedragen, volbrengen daar (*hunne, hare*) studiën.

3. Dit is degene, (*die, dien*) ik er op aanzie.

4. In mijne jeugd had ik een' leermeester, voor (*wien, welken*) ik nog den diepsten eerbied koester.

5. Het doet er minder toe (*wie, aan wie*) van deze dames gij het hebt gezegd, van meer belang is het, dat gij het (*hem, hun, haar*) hebt medegedeeld.

6. Die(n) God, in (*wiens, diens*) hand uw(e) adem is en bij (*wien, dien*) al uwe paden zijn, hebt gij niet verheerlijk (*d, t*).

7. Hem, (*dien wien*) de deugd niet behagen kan, moogt gij geen(e) áchting schenken.

8. Waarom (*schelt, scheldt*) hij mij? mij, die niemand hinder(t), die nooit iemand beleedigd (*heeft, heb*).

9. Onze Vader! Gij, (*die, dien*) in de(n) hemel (*zijt, is*)!

10. Hij, (*die, welke*) getrouw zijn(e) pligten vervult, bezit een' schat, (*die, dien*) men voor geen geld kan koopen.

§ 64.

Alle betrekkelijke voornaamw. verbinden bijzinnen aan hoofdzinnen; het omgekeerde is echter niet waar. Alle bijzinnen worden niet door betrekkelijke vnw. aan de hoofdzinnen verbonden. VOORBEELDEN:

1. *Zijn heer gaf hem de hand, toen hij uit zijne dienst vertrok.*

2. *De meid zal eerst dan een nieuwen hoed koopen, wanneer zij hare huur zal ontvangen hebben.*

3. *Waar niet is, verliest de keizer zijn regt.*

De woorden *toen, wanneer, waar*, kennen wij reeds als *bijwoorden*; maar, als zij bijzinnen aan hoofdzinnen verbinden heeten zij *voegwoorden*. Waarom zijn deze zelfde woorden nu geene *voegwoorden* in de zinnen: 4. *Ik was toen nog een kind.* 5. *Wanneer komt gij bij ons?* 6. *Waar staat de parapluie?* Nu zijn het Waarom?

In welken zin van deze volgende is het woord *zoo* een *voegw.*?

1. *Ik ga niet uit, want het regent zoo hard.* 2. *Ik kom zoo te huis.* 3. *Zoo gij u nog haast, zult gij niet te laat komen.* 4. *Ley die kurven zoo.* De derde is een *voorwaardelijke zin*.

Den *bijzin* van zulk eenen kan men ook beginnen met: *indien, als, ingeval, wanneer* enz. Zet die eens in de plaats van *zoo*, eerst den *bijzin* vooraan, en dan weder achteraan. Plaatst nu het woord *dan* in den *hoofdzin*.

Er zijn velerlei bijzinnen. Wij kunnen die verschillende soorten onmogelijk alle leeren kennen. De volgende behooren weder tot ééne soort; 1. *Hoewel hij arm is, is hij toch eerlijk.* 2. *Al vermaant gij hem nog zoo ernstig, hij gaat even-*

wel zijnen gang. 3. *Ofschoon hij den geheelen nacht door wind en regen loopt, wordt hij nogtans het zingen niet moede.* 4. *Hij is op verre na niet rijk, niet tegenstaande hij veel geld verdiend heeft.* 5. *Of zij schreeuwden en kermden, niemand hoorde hen.* 6. *Hij is immers nooit te vreden, hoë goed hij het hebbe.*

Welke bijzinnen komen hier voor? Met welke voegwoorden beginnen zij? De woorden *dan, toch, evenwel, nogtans, immers* enz., die in de hoofdzinnen staan, wijzen op den voorgaanden of volgende zin. Het zijn bijwoorden, die ook wel iets van voegwoorden hebben.

Het voegwoord *dat* staat geheel op zich zelf. Het geeft den zin niet alleen de geschiktheid om als bijzin, maar ook om als zelfstandig naamwoord op te treden. B. v. *Dat gij mijn vriend zijt, is aan ieder bekend. Ieder weet dat gij mijn vriend zijt. Ik zal u helpen om . . . dat gij mijn vriend zijt.* Om en *dāt* worden zamengesteld tot één voegwoord: *omdat*. In de plaats van *omdat* kan men ook zeggen *dewijl, daar, vermits, naardien, aangezien*. Welk onderscheid is er tusschen *omdat* en *opdat*? b. v. *Jan krijgt eene belooning, omdat hij vlijtig gewerkt heeft. Piet krijgt straf, opdat hij in het vervolg zijne lessen beter leeren zoude.* Is nu *ten einde* = *opdat* of *omdat*? Met dit voegwoord *dai* krijgen enkele van de woorden, die wij in § 40 als voorzetsels en bijwoorden hebben leeren kennen, de geschiktheid om als voegwoord gebruikt te worden, b. v. *Voor dat* (men schrijft ook *voordat*) *ik in de kamer kwam bespeurde ik het. Nadat ik er van gesproken heb.* Er zijn er die zonder *dat* gebruikt worden, b. v. *naar ik gis.*

Sedert hij dien brief ontvangen heeft. Nu ik het weet. *Sedert* komt dus voor als bijwoord, als voorz. en als voegw. Geeft daarvan een voorbeeld.

Men gebruikt ook voegw. om hoofdzinnen, bijzinnen en deelen van zinnen te verbinden, b. v. *Jan, Hein en Klaus krijgen vruchten of speelgoed, maar Willem krijgt niets.*

§ 65.

VOORBEELDEN van zinsontleding.

I. De dokter, die daar in die koets zit, heeft verleden jaar mijn' oom behandeld.

1. De dokter	Onderwerp.
2. die daar in die koets zit a).	Bepaling van 1. (bijzin)
3. heeft behandeld	Gezegde.
4. verleden jaar	Bepaling van het gezegde, waarin <i>verleden</i> eene bepaling van <i>jaar</i> is.
5. mijn' oom	Bepaling van het gezegde, waarin <i>mijn</i> eene bepaling is van <i>oom</i> .

a) 1. die

2. daar	Onderwerp.
3. in die koets	Bepaling van het gezegde.
4. zit.	Bepaling van het gez. waarin <i>die</i> eene bepaling is van <i>koets</i> .
	Gezegde.

II. Toen David met de Syriërs en andere volken, die den Ammonieten waren te hulp gekomen, den vrede had gemaakt, trok hij met zijn zegepralend heer naar Jeruzalem terug.

Aanm. De *y* van *Syriërs* moet niet verward worden met de *ij* van *bij*.

1. Toen David — gemaakt a)	Bepaling van het gez. (bijzin)
2. trok terug	Gezegde.
3. hij	Onderwerp.
4, met zijn zegepralend heer	Bepaling van het gez. waarin <i>zijn</i> bep. van <i>heer</i> en <i>zegepralend</i> bep. van <i>zijn heer</i> .
5. naar Jeruzalem.	Bepaling van het gezegde.
a) 1. Toen	Bepaling van het gez. <i>had gemaakt</i> .

2. *David*
3. *met de Syriërs en andere volken, die enz. b)*
4. *den vrede*
- b) 1. *die*
2. *den Ammonieten*
3. *waren gekomen*
4. *te hulp.*
- III. *Dat gij het niet hebt willen doen geloof ik gaarne.*
1. *Dat gij enz. — doen. a).*
2. *geloof*
3. *ik*
4. *gaarne*
- a) 1. *gij*
2. *hebt willen (voor hebt gewild)*
3. *niet*
4. *het*
5. *doen.*
- IV. *Die perzik gaf mijn vader mij, omdat ik vlijtig leer.*
1. *Die perzik*
2. *gaf*
3. *mijn vader*
4. *mij*
5. *omdat ik vlijtig leer a)*
- a) 1. *ik*
2. *leer*
3. *vlijtig*
- Die in zijn jeugd het pad der deugd heeft ingeslagen en 't goede doet, wacht welgemoed zijne oude dagen.
- Onderwerp.
- Bepaling van het gez. waarin *andere* eene bep. is van *volken* en *die* enz. eene bep. van *andere volken.*
- Bepaling van het gezegde: Onderwerp.
- Bepaling van het gezegde Gezegde.
- Bepaling van het gezegde. willen doen geloof ik gaarne.
- Bepaling van het gez. (bijzin). Gezegde.
- Onderwerp.
- Bepaling van het gezegde. Onderwerp.
- Gezegde.
- Bepaling van het gez.
- Bepaling van *doen.*
- Bepaling van het gezegde.
- Bep. van het gez. waarin *die* eene bep. is van *perzik.*
- Gezegde.
- Onderwerp waarin *mijn* eene bep. is van *vader.*
- Bepaling van het gezegde.
- Bepaling van het gezegde (bijzin.)
- Onderwerp.
- Gezegde.
- Bepaling van het gez.

1. <i>Die</i> enz. — <i>doet</i> . a)	Bepaling van een verzw. onderwerp (bijzin)
2. <i>Wacht</i>	Gezegde.
3. <i>Welgemoed</i>	Bep. van het gez. waardoor het <i>hoe</i> van het onderwerp wordt uitgedrukt.
4. <i>Zijne oude dagen</i>	Bep. van het gez. waarin <i>zijne</i> eene bep. is van <i>dagen</i> en <i>oude</i> eene bep. van <i>zijne dagen</i> .
Onderwerp.
a) 1. <i>Die</i>	Bepaling van 4 en van 6.
2. <i>in zijn jeugd</i>	Bep. van 4 waarin <i>der deugd</i> eene bep. van <i>het pad</i> .
3. <i>het pad der deugd</i>	Gezegde.
4. <i>heeft ingeslagen</i>
en	
5. <i>het goede</i>	Bepaling van het gezegde (6).
6. <i>doet</i> Gezegde.	

Een paar vragen! Kunnen *dagen* *oud* zijn? Zijn alle *dagen* dan niet even oud, namelijk 24 uren? De uitdrukking *zijne oude dagen* is toch zeer goed. Hoe kan dat verklaard worden?

Wanneer dat verzwegen onderwerp in den zin vertegenwoordigd moest worden, zou men dan de volgende woorden mogen gebruiken: *de mensch*, *de christen*, *de jongeling*, *degene*, *hij*, *de zoodanige*, *zulk een*? Wordt hier een persoon bedoeld of niet?

Welgemoed, dat als bepaling bij het gezegde *wacht* staat, is een bijvoeg. naamw. — Waarom?

Opgave. De zinnen van blz. 95 ontleden.

§ 66.

Bij de behandeling der voorzetsels hebben wij van bijwoorden moeten spreken; bij de behandeling van de bijvoegelijke naam-

woorden, de telwoorden, de voornaamwoorden en de voegwoorden konden wij de bijwoorden weder niet onvermeld laten. Die woorden komen dus op zeer verschillende wijzen voor! En toch hebben wij er alles nog niet van gehad. Er zijn er nog, die met de behandelde weinig overeenkomst hebben. Alleen daarin komen zij met de andere overeen, dat zij als bepaling staan bij iets, dat niet als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld. VOORBEELDEN: Als de een zegt: *De aarde draait niet om de zon*, herneemt de andere: *De aarde draait wel om de zon*. Ik zeg, omdat ik niet zeker van mijne zaak ben: *Mijn vriend komt misschien met den eersten trein*; daarentegen, omdat ik er vast van overtuigd ben: *Het kwaad zal ongetwijfeld eenmaal gestraft worden*, en omdat het tegendeel onmogelijk is: *Een deel is noodwendig kleiner dan het geheel*. Welke bijwoorden komen in deze zinnen voor? Aan niet zien wij dat de spreker ontkent, aan wel dat hij uitdrukkelijk bevestigt. Men kan ook bevestigend spreken zonder een afzonderlijk woord te gebruiken, b.v. *De aarde draait om de zon*; doch dan denkt men niet aan de ontkenning. Aan de woorden misschien en ongetwijfeld ziet men dat de spreker onzeker of zeker is van hetgene hij stelt, aan het woord noodwendig dat de spreker niet alleen zeker is van het gestelde maar het tegenovergestelde voor onmogelijk houdt.

OPGAVE. Tracht eenige bijwoorden te vinden van dezelfde beteekenis als misschien en ongetwijfeld.

Er zijn nog andere bijwoorden. B.v. *Deze man heeft maar tien centen*, en *Dit kind heeft wel tien centen*. Aan het woord maar bespeurt men, dat de spreker *tien centen* voor dien man weinig, en aan het woord wel dat hij *tien centen* voor dat kind veel vindt. Wat dus door deze bijwoorden wordt uitgedrukt, zou ook door een afzonderlijken zinn teruggegeven kunnen worden, b.v. *Deze man heeft tien centen, ik vind dat weinig*.

Welke bijwoorden vindt men in deze zinnen: 1. *Willem heeft verleden ook een prijs gekregen* 2. *Jan heeft nog vier vel-*

len van zijn papier oer. 3 Zijn neef is maar wachtmeester en zijn oom kolonel. 4. Die heer komt slechts kijken, maar niet koopen. 5. Te acht uren is Pieter al henen gegaan en om een uur is hij pas teruggekomen. 6. Die knaap kun naauwelijks lezen, ofschoon hij reeds voor een jaar de letters kende.

Wat beteekenen in deze zinnen de woorden ook, nog, slechts, maar, al, pas, naauwelijks en reeds? Zij leeren wel geen deel van den zin naauwkeuriger kennen, maar toch bewijzen zij gewigtige diensten, omdat zij de meening van den spreker duidelijk uiteenzetten.

Veel overeenkomst met deze heeft het woord *zelf*. B. v. *Ik heb dien brief geschreven* en *ik heb dien brief zelf geschreven* of *ik zelf heb dien brief geschreven*. Geen van deze 3 zinnen bevat iets meer dan de andere en toch is het woord *zelf* in de twee laatste niet overtollig. Welke bedoeling heeft de spreker met dit woord? Het is geen bijwoord, maar wordt tot de voornaamwoorden gerekend, ofschoon het niet tot eene der zeven opgegevene soorten behoort. Het is ook verbuigbaar. Gedeeltelijk wordt het als zelfstandig naamw., gedeeltelijk als bijvoeg. naamw. verbogen. In het enkelvoud: *van hem zelve*, *van haar zelve*. In het meervoud *de mannen zelve*, *de vrouwen zelve*, *de boeken zelve*. Dezelfde regel, die bij de bijvoeg. naamw. en telw. voor het plaatsnemen van den meervoudsuitgang wordt gevolgd, moet ook hier worden in acht genomen; men moet vragen of er *personen* of geene *personen* bedoeld worden.

Oefening.

1. De steenen kunnen immers zich (*zelve*, *zelven*) niet bewegen.
2. Deze kinderen hebben zich (*zelve*, *zelven*) gestraft.
3. Wij (*zelve*, *zelven*) hebben het onlangs gezien.
4. Vraag het aan die heeren (*zelf*, *zelve*, *zelven*).
5. Zijn vader had het van zijnen baas (*zelf*, *zelve*, *zelven*) vernomen.
6. Ik heb met de jufvrouw (*zelf*, *zelve*) gesproken.

7. De geruchten boezemen mij op zich (*zelven*, *zelve*) geene bezorgdheid in: zij komen van de oorlogzuchtige(n).

8. Het spreekt van (*zelf*, *zelven*, *zelve*).

§ 67.

De bijwoorden *reeds*, *pas*, *maar*, enz. doen de meening van den spreker juister kennen. Hunne beteekenis kan ook door een zin worden teruggeven. Zeer veel overkomst daarmede hebben andere woorden, als: *O! toe! ach!* ofschoon zij er in vele opzigten van verschillen. Deze woorden komen niet, als de bedoelde bijwoorden, in het gezegde voor, zij staan op zich zelve. Hunne beteekenis is uit zich zelve niet duidelijk. B. v. Onder eenige spelende kinderen begint er een te roepen: *o, o!* Niemand weet uit die klanken, wat er gaande is. Men kan uit dat geschreeuw niet meer opmaken, dan uit het gejack van een' hond of het geloei van eene koe, maar als het kind zegt: *ik bijt mij daar zoo op de tong, ik heb zoo'n pijn!* dan weet men wat er aan de hand is.

He, wat zijn die dingen lekker! zegt een ander. Wat hij meent wordt door *he* niet bekend of niet bepaalder voorgesteld. Het zijn ook bijna geene woorden. De hoorder heeft -er, als zij bij geen' anderen zin staan, weinig of niets aan, maar bij een zin bewijzen zij weder goede diensten, b. v. *Hoezee! het uur is om! Heluas! het uur is om!*

Het zijn **tusschenwerpsels**. Enkele tusschenwerpsels drukken een zeker verlangen uit: *hm!* roept men, als men wenscht dat iemand luisteren, *st.!* dat hij zwijgen, *ho!* dat hij stilstaan zal.

Andere tusschenwerpsels dienen om zekere geluiden na te bootsen, b. v. *krik krak! daar komt de boom! Plomp! daar ligt het in den emmer! P oef paf, die haas is dood!*

Bij welke zinnen kunnen de tusschenw. *helaas! hoezee! au! ai! foei!* voorkomen?

In van Alphen's versje: *Ach mij, ik ben verdrietig* enz. komt een tusschenw. met een derden naamval van het pers. vnw. *ik* voor. Het woord *mij* hangt evenwel niet af van het tusschenw.

§ 68.

Oefening om zonder fouten te schrijven.

1. Mijn(e) vader had mij tot schoenmaker (*bestemt, bestemd*). Niet, dat hij meende, dat ik daartoe bijzonder (*berekend, berekent*) was, maar de (*nood, noot*) had hem daartoe gedronge(n). Door hem in zijn(e) handwerk behulpzaam te zijn, kon ik hem (*meer, meerder*) voordeel aanbrenge(n) (*als, dan*) door eenig ander ambacht; ook was hij zoo vol ijver voor zijn beroep, dat hij geen ander zou (*gekozen, gekoozen*) hebben.

2. Bij de(n) toenemende(n) voorspoed mijner ouders en door (*derzelver, hunne*) aanlioudende vlijt, hadden onze(n) omstandig- (*heden, heeden*) (*een, eenen*) zeer gunstigen keer geno(o)men.

3. Ik zou het zonde rekene(n), de (*arme, armen*) van hun regtmatic deel te berooven, mijnheer! Er zijn zoo (*vele, veel*) (*oude, ouden*) zwakke(n) en ziekelijke(n), die buiten staat zijn om iets te verdienen.

4. Met dit handwerk, kunt gij met weinig vermogen, (*u, uw*) nederzette(n); (*dog, doch*) dit kunt gij als schilder niet, dit vordert eenig vermogen, — en wij bezitte(n) niets: ook is het niet gemakkelijk (*een goed(e), eenen goeden*) schilder te worden; daartoe (*wort, word, wordt*) zoo veel (*vereist, vereischt*).

5. Hare armoede (*verpligte, verpligte*) mij tot verdubbelde(n) vlijt, deels omdat ik daardoor genoodzaak(*d, t*) was voor (*mij, mijn*) (*zelve, zelve*) te zorgen; deels omdat ik mij(n) daardoor

aangespoor(*d, t*) zag om alles aan te wenden, wat mogelijk was, om hare(n) drukkende(n) omstandigheden te (*verligten, verlichten*). Ik betaalde daardoor een gedeelte der schuld, die op mij (*lag, leide*).

6. Ik bespeurde weldra hoe moeilijk het (*mijne, mijner*) moeder viel, (*mij, om mij*) van het noodige te verzorgen, (*zelf, zelve*) konde ik (*nog, noch*) niets verdiene(n), en mijn(e) meester (*hadt, had*) aan mij (*meer, meerder*) moeite, dan de voordeele(n) waren, (*die, welke*) ik hem kon aanbrengen. Naar (*een, eene, eenen*) winkel om te zien, waar ik iets (*kon, konde*) verdiene(n), — hierover liet ik meermalen (*mijne, mijn*) (*gedachten, gedagten*) gaan.

7. Zamenloop van omstandigheden (*bewerkte, bewerkten*) echter weldra, hetgene (*dat?*) ik eerst voor onmogelijk hield.

8. Gij moet (*u, uw*) tegenwoordig(e) beroep laten varen en een ander kiezen, dat (*u, uw*) dadelijk eenig loon oplever(*t, d*), waardoor gij ten minste in het onderhoud van uwe(n) (*kleederen, kleeden*) kunt voorzien.

31037

